

2021. | szeptember

MAGYAR KRÓNIKA

No 88

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

Hitből fakadó válasz

Somody Imre útja a pezsgő-
tablettától a szükséges pluszig

A csend a legjobb mérce

Kovács Ákos szerepekről,
sikerről és kegyelemről

Táltosok ködaránya

Egy magyar kalandor, aki Dél-Amerikában
kereste a szittya őshazát

MAGYAR KRÓNKA

Magyarország felfedezése

A modern világ a technika ezer új eszközének segítségével valóság-
gal toladodik elénk a magát rendkívülinek mutató híreivel, tüzekkel,
árvizekkel, mindenféle katasztrófákkal és szörnyűségekkel. Mellette
perceberek követelik a figyelmünket, végtelenített filmként pereg
előttünk a show-biznisz tarka és felületes műsora, pénz és hírnév dá-
ridója. Nem könnyű ennek a toladásnak ellene tartani, elengedni a
fülünk mellett a felszín fecsegését, és minden figyelmünket a mélységből
érkező hangokra fordítani.

Ebben igyekszik az olvasók segítségére lenni az immár nyolcadik
évfolyamában járó Magyar Krónika, amelynek a megújult változata is
átlép ezzel a számmal az első évkörén. Újra és újra igyekszünk bejárni
Magyarországot, hogy a hazaszeretet élményével töltkezve megmutassuk
értékeinket és értékteremtőinket. Az elmúlt esztendőben jártunk Somló
környékétől az Öreg-Bakonyon át Göncruszkáig, Kis- és Nagymarostól
a budai Váron át Hajósig, bemutattuk a digitális világ előtti analóg tech-
nikák műhelyeit, és még annyi mást, tájakat, műveket és művészeket,
tudósokat, papokat és sportolókat, akikben közös, hogy mindnyájan az
országépítés részesei.

Sokszor fölmerül, hogy lesz-e elég táj, lesz-e elég értékteremtő ember,
lesz-e elég alkotás, hogy mindig valami új jusson a jövőndő lapszámok-
ba. Hiszen nem vagyunk nagy ország, utaink könnyen bejárhatók, és
jószerével mindnyájan ismerjük egymást, ha nem személyesen, hírből
legalább. De minden lapszám tervezése bebizonyítja a számunkra – az
elkészült lap pedig reményeink szerint az olvasók számára is –, hogy
a jóból és a bemutatásra méltóból nem fogy ki Magyarország, ha száz
évig készül a Magyar Krónika, akkor sem.

Ez a mi Magyarországunk, ez a mi életünk, a mi emlékeink, a mi
jelenünk és jövőnk – aligha van szebb feladat, mint ezt, a jobbik énünket
megmutatni. Jöjjenek velünk, most a Galgamentére, és tartsanak velünk
könyvek lapjaira, műtermekbe, otthonokba, városokba és falvakba,
folytassuk együtt Magyarország örök és megunthatatlan felfedezését.

Bencsik Gábor

Hívószó JÁTÉK

10

—
Fabók Mariann színész, bábművész
KÖZÖS JÁTÉKRA HÍVUNK!

12

—
*Csiki Lóránt népkézművesség-oktató,
mesemondó*
ÉLETET AZ ÉRTÉKTELEN FÁBA

14

—
*Varga Norbert gyógytornász,
a Mocorgó mozgásfejlesztő program
egyik kidolgozója*
MESÉS FÉRFIAK
A MOZGÁSFEJLŐDÉSÉRT

16

—
*Bor Máté Tamás elnöki főtanácsadó,
Nemzetközi Teqballszövetség*
FOCI AZ ASZTALON

18

—
ÉLETÜNK JÁTÉKAI
Bencsik Gábor tárcája

A falak ereje

22

—
KASTÉLY LÉLEKKEL
*Augusztusban nyitotta meg ismét a kapuit
az egyetlen hazai Tudor-stílusú főúri lak,
a felújított nádasdladányi Nádasdy-
kastély.*

A hely szelleme AZ ÁTMENET FÖLDJE

30

A MI GALGÁNK

A Galgamente kompvidek, az avatatlan szemek nem is tudják megmondani, hol kezdődik és hol ér véget.

32

A DOMONYI PINCÉK

A második világháború túl- és átélőivel jártunk utána, mit mesélnek a mai kor emberének a domonyi Pincék pincéi.

38

ELVINNI A NÉPZENÉT A NÉPHEZ

Tizenhárom évesen beleszeretett a cimbalomba, rajongása azóta is töretlen, zenekara, a Cimbaliband éppen tizenöt éves. Unger Balázssal beszélgettünk.

44

A SZÜKSÉGES PLUSZ

Somody Imre a rendszerváltás utáni Magyarország egyik első milliárdosa lett, mára minden üzletét eladta, megtért, és vácegresi birtokán homoktövis-termesztésbe fogott.

52

MINDIG IS ITT VOLTUNK

A tanár és festőművész Ladócsy Lászlót Kartalhoz köti az iskola, a családja, az édesapjától örökölt ház, amelynek udvarában tíz évvel ezelőtt nyitotta meg galériáját.

56

SZÍVÜGYEM, GALGAMENTE

Gulyás Sándor szabadidejében a Galgamente településeit járja, hogy fényképezőgépe segítségével bevésse az itt lakók arcát a világ emlékezetébe.

60

KÉRD SZÁMON MAGADTÓL

A kis tájegység két olyan kivételes filmművészt adott Magyarországnak, mint Sára Sándor és Huszárik Zoltán.

Műhely

74

66

NEONVARÁZSOS BUDAPEST

A múlt század második fele a neonok aranykora volt, a fényreklámok évtizedekre meghatározták a világ nagyvárosainak arcukat.

74

A KREATIVITÁS VÉGTELEN HÁLÓJA

A Szombathelyi Képtárban megrendezett VII. Nemzetközi textilművészeti triennálé hívószava a sodrás volt.

82

SZENZÁCIÓS MÁSOLATOK
A CSILLAGERŐDBEN

A megújult komáromi Csillagerőd Magyarország legújabb múzeumi központjaként méltó otthona lett a Szépművészeti Múzeum egyedülálló antik, középkori és reneszánsz szobormásolat-gyűjteményének.

91

ŐSEIDÉRT A KÚTBA

Térey János szövegtörödékekből álló, utolsó, befejezetlen kötetét az igazsághoz való állhatatos ragaszkodás, az életműből kevésbé következő meglepő személyesség teszi letehetetlenné.

92

TEMETŐ, KARÁCSONY

Részlet Térey János Boldogh-ház, Kétmalom utca című könyvéből

94

EZEK ÁLLATOK

Juhász Tibor a szociografikus trendet friss nézőpontból érti újra a lírában, mellőzve azokat a kliséket, amelyek a szegénységhez és az elesettséghez kötődnek.

95

ELADÓSOR

96

SEM DÉMON, SEM FÉLISTEN

A tíz évvel ezelőtt elhunyt Makovecz Imre ismeretlen arcát néhány éve könyvben mutatta be legidősebb gyermeke, lapunknak most családi emlékekről, életpályájáról és az otthonában tartott rókákról is beszélt.

118

Anziks

104

—
 ELÁTKOZOTT ZSELLÉRPRÓFÉTA
*Munkásikon vagy a keresztény kurzussal
 lepaktáló, züllött osztályáruló? Csizmadia Sándor
 a huszadik század elejének egyik legszínesebb
 figurája volt.*

110

—
 TÁLTOSOK KÖDARANYA
*A dél-amerikai szittya őshaza és egy ősi fejlett
 civilizáció kincseinek felfedezése – Móricz János
 latin-amerikai kutatásainak története a látszat
 ellenére túlmutat a konteóoldalak világán.*

114

—
 GÁZLÓ
*Az elmúlás dala
 Györfy Ákos tárcája*

116

—
 BELSŐ TÁJAK
*Lakható modernitás
 Bencsik Gábor tárcája*

Életút

118

—
 A MEGOSZTOTT ÖRÖM
 SOKSZOROZÓDIK
*Kovács Ákos Kossuth-díjas előadóművész vall
 életéről, példaképeiről, alkotásról, hírnévről
 és a sztár mögötti magánemberről.*

128

—
 A TENGER
Kovács Ákos novellája

Útavaló

130

—
 KINYITOM ABLAKOMAT
Csoóri Sándor verse

HÍVÓSZÓ JÁTÉK

Kezdetben, mondjuk kisóvodásként a beöltözés az álarcosbálra merő izgalom. Abban a pár órában hercegnők és lovagok vagyunk, bármi megtörténhet. A szép jelmez aztán megy a szekrénybe, de a játékból visszamarad az öröm elvehetetlen emléke.

Később magunkra öltjük szerepeinket, mindennap muszáj beöltözni, tanítót, színészt, asztalost játszunk komolyan, és persze apát és anyát. Persze jó, ha az álarc nem lötyög, és nem is szorít: az arcunkká válik. Ha pedig a maszkok olykor lekerülhetnek, felébred bennünk a játékra és örömeire kész gyerek.

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Fortepan / G.K.

Közös játékra hívunk!

Szöveg: Ferenczi-Bónis Orsolya
Fotó: Mátrai Dávid

A FABÓK MANCSI BÁBSZÍNHÁZÁNAK ELŐADÁSAIBAN A MESEMONDÁST, A BÁBOZÁST ÉS A NÉPI ÉNEKLÉST ÖTVÖZVE OLYAN ÚJSZERŰ, SZIPORKÁZÓAN HUMOROS JÁTÉKOT HOZ LÉTRE, AMELY MINDEN KÖZÖNSÉGET MAGÁVAL RAGAD. HOGYAN MERÜLT FEL, HOGY A NÉPMESEI FORRÁSANYAGBÓL DOLGOZZON?

Egy csodálatos bábszínházi polihisztor, Rév István Árpád életéről írtam a szakdolgozatomat az egyetemen, az ő népi forrásokból merítő bábelőadásán keresztül ástam bele magam a népmesék világába. A népköltészet képekben, jelképekben elmesélt történeteit csodálatosan meg lehet ragadni a báb műfaján keresztül.

AZ ELŐADÁSOK KÖZÖTT VANNAK GYEREKEKNEK SZÓLÓ VÁSÁRI JÁTÉKOK, ÉS VANNAK FELNŐTT-ELŐADÁSOK. BÁRMELY KOROSZTÁLY JÁTÉKRA HÍVHATÓ?

A gyerekek a játék nagymesterei, csodálatosan, ösztönösen tudják, hogyan lehet belemerülni a játékba, de szerencsére a felnőttek is szívesen játszanak velünk. Minden előadás új alkalom a közös játékra a közönséggel. A bábműfaj elvarázsolja az embereket, megragadja és fenntartja a figyelmüket. Amikor játékra hívjuk a nézőket, azt szeretnénk, hogy szárnyaljon az ő képzeletük is. Ezért szeretjük, ha a díszlet nem tökéletesen realista, ha változásra képes. Ez mind a befogadónak nyújt lehetőséget arra, hogy a saját képzelőerejével vegyen részt a közös teremtésben.

AZ EGYSZEMÉLYES JÁTÉKBAN A BÁBOS AZ ÖNMAGA ÁLTAL MOZGATOTT BÁBFIGURÁVAL LÉP KAPCSOLATBA. HOGYAN FEJLESZTETTE ILYEN BRAVÚROSSÁ AZT A TECHNIKÁT, AMELLYEL AZ EGYIK SZEREPLŐ BŐRÉBŐL KÉPES EGY PILLANAT TÖREDÉKE ALATT A MÁSIKÉBA VÁLTANI?

Fejleszthető és megtanulható ez a technika egy bizonyos szintig, de szerintem mindenképpen kell adottság is ahhoz, hogy igazán jól működjön benne a játékos. Azért gondolom így, mert amikor nyár elején végigkísérhettem a Színház- és Filmművészeti Egyetem bábos osztályának felvételijét – ezeket a fiatalokat szeptembertől tanítom is –, csodálatos tapasztalás volt, hogy akadt köztük olyan, aki előképzettség nélkül, ösztönösen alkalmazta ezt a technikát. Őstehetségnek mondanám. Pedig nem könnyű a néző figyelmét – hol a bábba, hol pedig magunkra – terelni úgy, hogy folyamatosan fenntartjuk a varázslatot.

FÉRJE, KERESZTES NAGY ÁRPÁD KOBZOS ÉNEKMONDÓ, NÉPZENÉSZ A JÁTÉKBAN IS ÁLLANDÓ TÁRSA.

Szerencsések vagyunk, mert hasonlóan érzünk, gondolkodunk, és ez nagyon megkönnyíti a közös alkotást, játékot – és az egész életünket is, mert ahogy a színpadon, úgy a magánéletben is tökéletesen kiegészítjük egymást. Most is új, közös tervünkön dolgozunk: Zsámbékon, a műemlék romtemplom közelségében egy szabadtéri színpadot építünk, amelynek nyitóelőadására, 2022. augusztus 15-re egy Mária-misztériumjátékkal készülünk. |

Fabók Mariann színész, bábművész és bábos mesemondó. 2009-től tart önálló előadásokat. Kiemelkedő bábművészeti tevékenysége elismeréseként idén Blattner Géza-díjban részesült

Csiki Lóránt mesemondó, népijáték-készítő, az ELTE Tanító- és Óvóképző Karának óraadó tanára, a Meseszó Egyesület és a Hagyományok Háza tagja. Családjával együtt rendszeres közreműködője alkotó- és kézművestáboroknak, egyéb rendezvényeknek

Életet az értéktelen fába

Szöveg: **Póla Gergely**

Fotó: **Hölvényi Kristóf**

Játékot néhány emberöltővel ezelőtt legtöbbször otthon készítettek, aztán hosszú évtizedeken át főleg gyárakban, most pedig már egyre nagyobb részben szoftverfejlesztő stúdiókban. „Ma már sokszor nem a gyerek játszik az eszközzel, hanem az eszköz a gyerekekkel” – fogalmaz Csiki Lóránt játékkészítő-mesemondó. Mégsem látja borúsán a helyzetet; egyrészt a korábbi nemzedékeket is sokszor alaptalanul féltették az idősebbek, másrészt pedig egyre több embert lát, aki „kilép a mátrixból”, és rádöbben a teremtés, alkotás fontosságára. Az olyan apróság is, mint az erkélyi paradicsomnevelés, jó példa a gyerekek előtt. Lóránt vallja: nem érdemes, de nem is kell elzárni a kicsiket a digitális szórakozástól, jó módszerrel úgy is fogékonyá lehet tenni őket a tárgyi játékok, az alkotás és a videó nélküli mese iránt.

Állítja, a jó mesemondó titka a természetesség: úgy kell előadni a mesét, ahogy egy valós történetet, persze némi hangulati túlzás belefér. Akkor jó, ha elhiszi a gyermek, sőt arra a rövid időre maga a mesélő is. „A mese érik, mint a jó bor. Amikor először mondom egy mesét, még gyerekek előtt is beleizzadok, aztán minden alkalommal csiszolódik, hozzáteszek ezt-azt, és egyre inkább a sajátom.” De még a sok éve műsoron lévő történetek sem hangzanak el kétszer ugyanúgy, Lóránt úgy látja, megöli a mesét, ha szó szerint akarunk megtanulni egy szöveget. A mesemondó versenyre készülő gyerekeknek azt tanácsolja, hogy ne is próbálják felmondani a szöveget, a történetre figyeljenek. Ha az előadóban megvan a természetesség, a figyelem felkeltésének képessége, lényegében mindegy, ki a közönség. Sokszor öt perc után azok a kamaszok is megadják magukat, akik először cikinek érzik, hogy mesét hallgassanak.

Hasonlóképp a régi játékok iránti érdeklődést is fel lehet kelteni a megfelelő módszerrel. Mint a játékkészítő hangsúlyozza: a felnőttek és a gyermekek életében egyaránt fontos az alkotás, erre kell ráébreszteni őket. Ha megmutatjuk egy gyereknek, hogy ő is képes teremteni valamit, már félig nyert ügyünk van. Átéli, ahogy az értéktelen fadarab életre kel, és értékké válik házikóként, bábuként vagy egyéb tárgyként.

Miként hajdan a borsodi falu bányájának szemétdombján talált drótot is értékke varázsolták a gyermeki kezek: kulcstartót, ördöglakatot készítettek belőle. Ha pedig gólyalábat szeretett volna a kis Lóri, tudta, melyik kerítésléccel kell nekiállnia a munkának. Sokáig eszébe sem jutott, hogy játékkészítőként keresse a kenyerét, a Pomázi Faluház Egyesület lökte ebbe az irányba. Először csak szövőként vett részt a szervezet életében, aztán megtalálták a feladatok: hangszerkészítés, bőrös munkák, fajatékkészítés. „Ha sokat dobálják az embert a fára, majomná változik. Elhitték rólam, aztán én is magamról, hogy értek ezekhez a munkákhoz.” Ekkor értette meg igazán, milyen ereje van az emberbe fektetett bizalomnak. Lépésről lépésre hivatásává vált a kézművesség, az egyesület pedig megnyitotta a kaput a Hagyományok Házába és más szervezetekbe, valamint az ELTE tanítóképzőjébe. Csiki Lóránt farag, mesél, tanít – megtalálta azt a hivatást, amely a leginkább illik hozzá. Egy ilyen munka pedig már szinte játék.

Mesés férfiak a mozgásfejlődésért

Varga Norbert gyógytornász, a Mocorgó mozgásfejlesztő program egyik kidolgozója, néptáncpedagógus, két gyermek édesapja

Szöveg: **Weisz Teodóra**
Fotó: **Murray Gábor**

GYÓGYTORNÁSZ, ÓVÓ BÁCSI, PROGRAMSZERVEZŐ, MESEKÖNYVÍRÓ. JÓL MONDOM?

Nagyjából igen. Gyógytornász a szakmám, és elsősorban gyerekekkel foglalkozom. Leginkább a mozgás érdekel, ehhez kapcsolódik minden más, amit csinálok. Közel tíz évvel ezelőtt Szabó Tamás színész barátommal játékos mozgásfejlesztő foglalkozást dolgoztunk ki óvodásoknak, ez lett a Mocorgó torna. Amikor elkészültünk, egyenként felkerestük a budapesti óvodákat a programot bemutatni, így aztán szép lassan összegyűltek a helyek, ahová elkezdtünk járni. Kis idő múlva meghívásokat kaptunk különféle gyermekrendezvényekre is. Tamás dalokat írt a foglalkozásokhoz, az évek alatt született sok-sok meséből pedig „kirajzolódott” egy könyv.

MIBEN MÁS A MOCORGÓ, MINT A KLASSZIKUS GYÓGYTORNÁ?

Ez prevenciós jellegű program. Megpróbálunk úgy fejleszteni teljes óvodai csoportokat, hogy a gyerekeknek minél kisebb eséllyel alakuljon ki mozgáshiányból fakadó rendellenességük. Ma a kisgyerekek nagyon keveset vannak a szabadban, ha eljutnak is mondjuk napi fél-egy órára a játszótérre, az kevés a szükséges mozgásreflexek, motorikus képességek kifejlődéséhez. A heti rendszerességgel folyó, egymásra épülő foglalkozásaink úgy vannak felépítve, hogy minden mozgásformát érintsenek az óvodai év során. Minden egyes alkalom egy mese, tehát valahonnan valahová el kell jutniuk, valamit meg kell oldaniuk a gyerekeknek. És az év végére összeáll egy nagy történet. Különlegesség, és úgy gondolom, pozitívum, hogy két férfi érkezik a gyerekekhez, hiszen a férfi óvodapedagógus olyan ritka, mint a fehér holló. Ezenkívül van két bábfiguránk.

ITT AZ IDEJE, HOGY BEMUTASSUK KALIMPÁT ÉS BUBILLÁT.

Óvodás gyermek nagyságú bábok, egy fiú és egy lány. Tamás mozgatja őket. Ők mesélnek, tulajdonképpen ők vezetik a foglalkozást. Megpróbálják például a gyakorlatokat bemutatni. Ez persze sokszor nagyon vicces, mert vannak olyan feladatok, amelyeket egy báb nem tud megcsinálni, de hát akkor nevetünk, és a gyerekek vagy mi megmutatjuk, hogyan lehetséges mégiscsak az a mozdulat, gyakorlat.

KIKNEK KÉSZÜLT A RÓLUK SZÓLÓ FEJLESZTŐKÖNYV?

A könyvben nyolc mesében meséljük el azt, amit az óvodai év harmincöt foglalkozása alatt, tehát kicsit sűrítve. Az volt a cél, hogy az óvodapedagógusok, a tanítók és a szülők is használhassák, ezért a mesék utáni játékleírásoknak több nehézségi foka, több változata van, lehet csapatban vagy párban játszani őket.

A MINDENNAPJAIT ÁTSZÖVI A JÁTÉK. MIT JÁTSZIK AKKOR, HA A SAJÁT KEDVÉRE JÁTSZHAT?

Gyerekekkel foglalkozunk, a munkánk szerves része a játék, nem is lehetne másképp. Úgy érzem, ez a helyes út, ha úgy tetszik, az egyetlen út hozzájuk: a közös nyelv a felnőttek és a gyerekek között. Hogy én mit játszom szívesen? Szeretek társasjátékozni. A kisfiam négyéves, ha vele játszom, most legfőképp társasozunk, kezdi érteni az alapjátékokat. Nem említettem még, de van egy másik foglalkozásom is: néptáncot tanítok. A tánc maga is játék. Gyönyörű játék két ember között, csodálatosabbat nem is tudok elképzelni. Úgyhogy a válaszom az, ha tehetem, legszívesebben táncolok. ■

Foci az asztalon

Bor Máté Tamás a Nemzetközi Teqballszövetség elnökének főtanácsadója. A labdarúgás és a labtenisz elemeinek kombinálása révén született magyar fejlesztésű sportág remek szabadidős játék, és hamarosan hivatalos olimpiai szám is lehet

Bor Máté Tamás ismertetőjét lejegyezte: **Farkas Anita**

A teqball ötlete Borsányi Gábor fejéből pattant ki, aki gyerekkora óta él-hal a labdarúgásért. Budapest IV. kerületében felnőve rengeteget rúgta a bőrt a barátaival a panelházak közt. Ha nem jutott nekik pálya, a jellegzetes lakótelepi beton pingpongasztalokon próbáltak tengőzni, ám a megfelelő dőlésszög hiánya miatt a labda gyakran az asztalon maradt ahelyett, hogy a körülötte állók felé pattant volna tovább.

Ez az emlék idéződőtt fel benne évekkel később, 2000 nyarán, amikor a Balatonon egy német férfival hosszú kihagyás után újra pingpongasztalos „tétmeccset” vívott. A Borsányi győzelmével végződő mérkőzés egy fontos felismerést hozott: ha valahogy meg lehetne hajlítani az asztalt, a játék sokkal folyamatosabb, így élvezhetőbb lenne. Mégis több mint tíz évnek kellett elteltie ahhoz, hogy a gondolatból valóság legyen. 2012-ben Borsányi Gáborhoz előbb Huszár Viktor, a BME futszalcsapatának elnöke, majd Gattyán György üzletember csatlakozott.

Az eredmény szupergyorsan meghódította a világot: a száz százalékban magyar fejlesztésű teqball – értendő ez a javarészt Biatorbágyon gyártott évi tízezer, speciális felületű, hajlított asztalra, a szabályrendszerre és a különféle edzéstervekre is – ma már egyre népszerűbb szabadidős, illetve versenysport a föld számos pontján. És nagyon is reális esélye van rá, hogy a világ leggyorsabban fejlődő sportágaként a 2028-as Los Angeles-i vagy a 2032-es brisbane-i olimpián már hivatalos versenyszám legyen. A több mint száz klubot tömörítő magyar szövetség mellett a 2017 márciusában megalapított Nemzetközi Teqballszövetségben (Fiteq) ma 114 ország képviselteti magát. 2022-ben az ázsiai strandjátékokon, 2023-ban az európai játékokon pedig már éremátadó sportként is bemutatkozik a teqball – ezek mind az ötkarikás fellépés előszobái.

Ha bárki megkérdezi, mi a sportág sikerének titka, azt szoktuk mondani, hogy amilyen egyszerű ötletre épül, olyan sok variációs lehetőség van benne. Az asztal mint multifunkciós sporteszköz nemtől, kortól és tudásszinttől függetlenül bárki által használható, összecusukható változata ráadásul könnyen szállítható. És nem csak „focizni” lehet rajta, a teqballal együtt öt teqsport, valamint négy parasport művelésére alkalmas, ezek a röplabdaalapú teqvoly, a kézilabda-alapú qatch, a speciális ütővel művelt teqis és a teqpong.

A teqball remekül beépíthető a futballedzésekbe is, nem véletlen, hogy világszerte rengeteg asztalt adunk el focikluboknak és labdarúgó-szövetségeknek. A Magyar Labdarúgó Szövetség már hat éve vett hatszáz darabot, s a Manchester United, a Chelsea, a Real Madrid, a Paris Saint-Germain központjaiban szintén megtalálható jó néhány. Sok sztár otthonra is szerzett magának egyet: Lionel Messi Instagram-oldalán például ma is látható az a videó, amelyen a kertjében a kisfiával fejel az asztalnál. A cég reklámarca egy hasonlóan nagy focista, a brazil világbajnok Ronaldinho, aki évek óta óriási lelkesedéssel vesz részt a népszerűsítésben.

Minderre ugyanolyan büszkék vagyunk, mint arra, hogy a teqball nemrégiben kiemelt nemzeti érték lett, ami csak egy lépés a hungarikummá válástól. Ha tényleg ott leszünk az olimpián, még inkább szeretnénk majd tudatosítani mindenkinben, hogy Magyarország nem csupán az éremtáblázaton szerepel rendszeresen a top tízben, de egy teljesen új sportágat is adott a világnak. ■

Életünk játéka

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Olyan volt az egész, mintha a film meghosszabbítása lett volna. Soraként a laktanyából a hátsó kerítésen kiszökve, a kiskőrösi kultúrház hátsó kijáratán belőve, a zenekari árok takarásából, alig másfél méteres távolságból, alulról néztem végig először az abban az évben, 1973-ban bemutatott filmet, a *Régi idők fociját*. Előre persze nem tudtam, mit vetítenek, csak a laktanyából akartam egy időre szabadulni, fogalmam sem volt róla, hogy éppen az ötven legjobb magyar film egyike pereg majd előttem. Onnan letről nem is láttam sokat belőle, a lényegét mégis rögtön pontosan megértettem: kell egy csapat. Kell Vally, a csodakapus, kell a gyors lábú Bikácsi, kell Színes, a jobbösszekötő, még az örök tartalék Kövesi is kell, aki szegény a labdát sem találja el, de mindig készen áll, hogy harcba szálljon a Csabagyöngyéért. És persze kell Minarik Ede, a mosodás, aki mindenét föláldozza a csapatért, bár nincs semmije, csak a hosszú kabátja meg a megrendíthetetlen hite abban, hogy kell egy csapat, mert anélkül semmit nem ér az egész élet.

A csapat persze mindenféle bonyodalommal jár. Mert nem lehet mindig mindenkit szeretni, nem lehet mindig odaadónak lenni. Jöhet Ila, a csábítóan gyönyörű, bundás nő, és elviheti a csodakapust, jöhet Kerényi úr, jöhetnek a végrehajtók, csapatnak mégis mindig lenni kell, különben mivé lennénk?

Az én első csapatom, amire emlékszem, mi más is lenne, a kisgyerekkoromé. Szerencsés ember, aki gyerekcsapatban nőhet föl, nekem legalább egy időre megadatott a kecskeméti művésztelepen. A műtermekkel teli nagy ház előtt széles rét, mellette liget, azon túl az apró patak, amit mi kanálisnak mondtunk, egész nyáron abban pacsáltunk, sárgahasú meg vöröshasú unkabékát fogtunk – mi öröm lett volna abban, egyedül békát fogni? A kanális partján elvadult újhagyma nőtt, azt ettük lelkesen, mint valami titkos dolgot, a közös titkunkat, amiről a felnőtteknek nem volt szabad tudni.

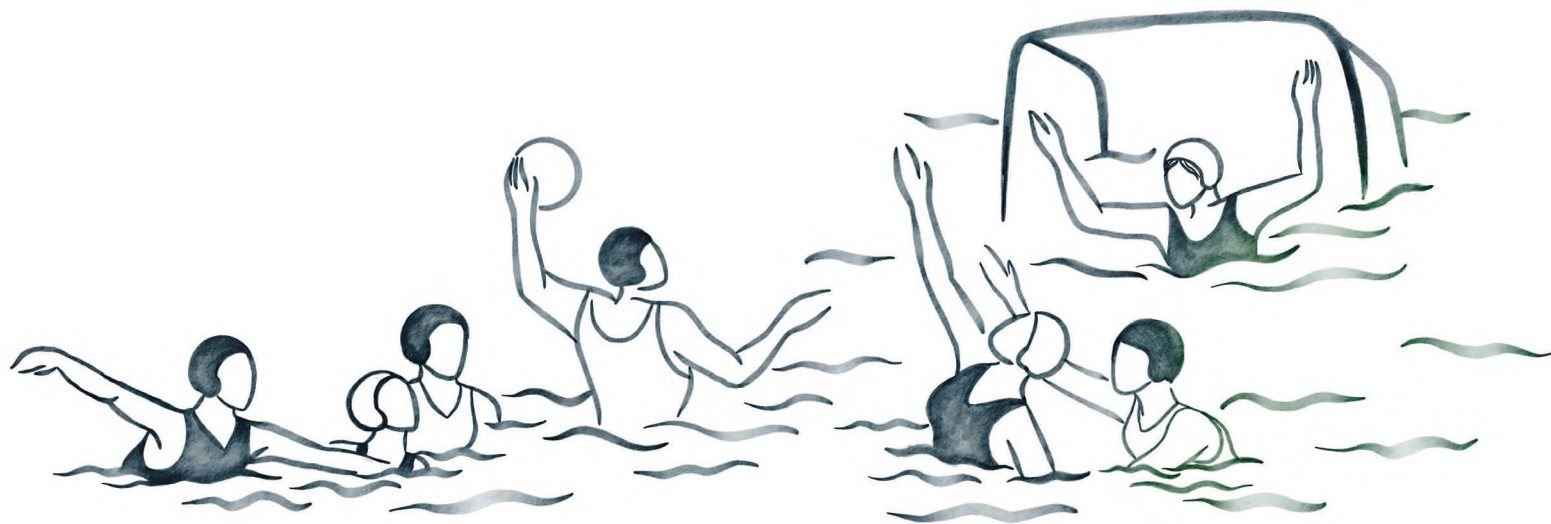
Festők és szobrászok éltek a házban, mi, gyerekek jártuk a műtermeket, kaptunk agyagot, papírt és színes ceruzát, aztán ha meguntuk, az egész gyerekcsapat

irány vissza a rétre, csatangolni, bogarat fogni, gyerekes-komoly játékokat játszani, lakatlan szigeteset például, a domb volt a sziget, a rét a tenger, semmi erőfeszítésünkbe nem került maradéktalanul átélni a szigetlakóságunkat ebédig.

A második csapat is a gyerekpajtásoké, most már a végleges otthonban, a budapesti hatalmas kertben, a földszintes házakban itt is festők és szobrászok laktak, és persze az ő gyerekeik. Akkor sok volt a gyerek, három-négy év korkülönbség már elkülönült csapatot teremtett, külön játszottak a nagyok, külön a kicsik, külön a még kisebbek. A legizgalmasabb játékban, amit mi rablós csendőrnek mondtunk, másutt rabló-pandúr volt a neve, és amit akár húszan is lehetett játszani, abban mindenki részt vehetett, máskor velünk szóba sem álló kamasz lányok, néha még egy-két fiatal szülő is. A csapat fele volt a rabló, a másik fele a csendőr, az utóbbiak próbálták elkapni az előbbieket, a vállra tett kéz már elfogásnak számított. Szívből, komolyan játszottuk ezt a csapatos fogócskát, ott fut, kiabáltuk, kerítsd be, rohantunk, ahogy a lábunk bírta. A nagy kertben néha egy óráig, kettőig is eltartott, amíg mindenki meglett. Jó volt utána fölülni a pad támlájára, és átbeszélni, újraélni az élményt, most már nyugodt lélegzettel.

Ha a kőbányai Szent László Gimnázium szép szecessziós épülete előtt valamelyik családtagommal elmegyek, már előre megmosolyog, mert nem tudom megállni, hogy minden alkalommal elmondjam: nézzétek, ide jártam. Hiszen az a gimnáziumi osztály volt a számomra a felejtethetetlen harmadik csapat. Barátságok, szerelmek, jó és rossz tanárok, egyesek és ötösök, osztálykirándulások, az első igazi sikerek és az első igazi kudarcok, a felnőtté válás nehéz, gyönyörű játéka, akkor még súlyos tétek nélkül, a kamaszkor szorongásaival, csillogásaival és bátorságpróbáival telve. A leendő életünk színdarabját játszottuk el akkor együtt – egymás nélkül semmire nem mentünk volna, semmit nem tudtunk volna megtanulni önmagunkból.

Aztán az egyetem, a gödöllői kampusz, ahonnan hétszámra ki sem lépett az ember, mert megtalált benne

mindent, ami akkor fontos volt, tanulás helyett a focimeccsek, bolondozások, vizsgadrukkok, az élettanvizsga előtt már hajnalban sorba álltam, nehogy a szigorú profhoz kerüljek, a docensnél persze összejött a négyes.

Aztán a munkahelyek, új és új csapatokhoz csatlakozás. Az éjszakába hajló szerkesztőségi délutánok, néha hárman darvadoztunk a világosbarna, ronda íróasztalok körül, máskor több volt a Kossuth-díjas, mint az Akadémián. Egyszer, Blaha Lujza téri Szent Iván-éj, Tabányi Mihály tangóharmonikázott, ki hívta meg, ma sem tudom, Kolozsvári Grandpierre a lányoknak udvarolt, Vilt, a szobrász harsogott, Kaján félrehúzódva, csöndben mosolygott, Galsai anekdotákat mesélt, Gyurkovics mindenkit túlszerepelt, Csukás Pista nótákat énekelt, az éjjeliőr rémülten nézett be az ajtón, hogy fogja tudni ezt a társaságot kidobni. Éjfél után a Nemzeti Szálló előtt lakkcipős, teveszőr kabátos cigányzenészek gyülekeztek hazamenet még átbeszélni a napot, gyertek, a Gong még nyitva van, igyuk meg a János-áldást.

És mind között a legfontosabb csapat, a család, a régi, amelyikből kinőttem, és az új, amit ketten összefogva teremtettünk magunk köré, hogy a régivel eggyé válva alkosson megtartó közösséget. A család persze egészen más életjáték, mint bármi más, mert minden másnál nagyobb a tét: az élet kiteljesítése és továbbvitele a múltból a jelenen át a jövőbe. A legbonyolultabb is, ezért

a legtöbb szeretet kell hozzá. Mégis, százszorosan is igaz rá a mondás: kell egy csapat.

És végül a legnagyobb, amelybe beleszülettem, és amelynek tagja maradok, amíg élek: a nemzetem. Hiszen csapat ez is, nem is akármilyen. „Belőle nőttek én, / mint fatörzsből gyöngye ága”, és valóban, elporladni is itt akarok, ha már porladni kell. De addig még van idő élvezni a csapathoz tartozást, játszani a nagy nemzeti játéinkat, köztük az olyan világünnep versenyeket, mint ez az olimpia volt. Semmi erőfeszitésembe nem került, és ezután sem kerül majd maradéktalanul átélni a versenyzővel, a mi versenyzőnkkel való azonosulást. Hiszen én küzdök ott, mi, magyarok mindnyájan küzdünk ott, a páston, a tatamin, a medencében, a lövőállásban, az evezőpályán, a szőnyegen és a gyepen. Így együtt vagyunk a nagy csapat. ■

A FALAK EREJE

„A Tudor-stílusban épült főúri lak nemcsak meseszép, de az egyik legszerethetőbb magyar kastély”

KASTÉLY LÉLEKKEL

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**

Fotó: **Földházi Árpád**

2021 augusztusában adták át a Nemzeti kastélyprogram és nemzeti várprogram részeként felújított nádasdladányi Nádasdy-kastélyt. Az újjászületett főúri lakban Nádasdy Borbála grófnő mesélt a kastélyban töltött gyermekkori nyarokról, a könyvek szeretetéről és az ősei lelki örökségéről.

Nádasdladány Budapest és a Balaton felől egyaránt könnyen megközelíthető, mi a főváros felől érkezünk. Ahogy az autótutat magunk mögött hagyva belépünk a hatalmas és lenyűgöző parkba, a kastély soktornyos, L alakú épülete az augusztusi napfényben ragyogva-szikrázva tárul elénk. A Tudor-stílusban épült főúri lak mesés, benn pedig bebizonyosodik az, amit a megkapó épületet látva már sejtettünk: ez az egyik leg-szerethetőbb magyar kastély.

Nádasdy Ferenc gróf és felesége, Zichy Ilona 1873-ban kezdett a kastély építésébe. Korábban a birtokon egy barokk kúria állt, amelyet a Schmidegg család építtetett a sárladányi uradalomra – a település nevét Nádasdy Ferenc

édesapja, Nádasdy Lipót változtatta meg belügyminiszteri engedéllyel, amikor megvásárolta a birtokot. A kastély építései a barokk épület az egyik szárnyává alakították át. Az építkezés Linzbauer István tervei alapján zajlott, majd 1880-ban bekövetkezett halála után Hauszmann Alajos vette át a tervezési munkákat. A kastély historizáló külseje belülről a kor legmodernebb megoldásait és felszereléseit rejtette: vízvezeték- és csatornahálózat, gáz-, majd villanyvilágítás, falban futó csatornákon keresztül kialakított légfűtő berendezés, a torony hatalmas víztartályából biztosított vezetékes víz, távíró és telefon – vagy ahogy akkor hívták, beszélőcső-hálózat – egyaránt a lakók kényelmét szolgálta.

„A kastélyban nagybátyám s egyben keresztapám, Nádasdy Ferenc élt a családjával – meséli a főúri lak építőinek dédunokája, Nádasdy Borbála grófnő, miközben leülünk az ebédlő kék-fehér festésű, Nádasdy-címeres Zsolnay cserépkályhája mellé beszélgetni. – Édesapám kúriája a szomszédos Lepsényen volt, onnan gyakran jártunk hozzájuk. Erzsébettel, a nővéremmel sokat játszottunk a kastélyban és a parkban az unokatestvéreinkkel. Mindez a második világháború közepén volt, én négy-öt éves voltam. A kastély berendezése akkor még nem fogott meg annyira, mint a nagysága, még nem foglalkoztam a termék jelentőségével, de azt kisgyerekként is tudtuk, hogy bizonyos helyeken – például itt, az ebédlőben – nagyon rendesen kell viselkedni. Kint önfeledtebbek lehettünk: nyaranta csónakáztunk a tavon, fürödtünk az úszómedencében, és egy kis kecskefogattal jártunk körbe a kastélyparkban. Gyermekzsivajtól hangos, boldog időszak volt ez, de mire hatéves lettem, vége szakadt. A háború végére a családomat már be sem engedték a kastélyba, ami azért volt különösen fájdalmas, mert a nagybátyám 1944-ben, harmincnyelc évesen hősi halált halt a világháborúban, három kis árvát hagyva maga után.”

AZ ÁLLAM ELVETTE, DE A NEMZET KAPJA VISSZA

A második világháborút követően a magyar kastélyoknak abszurdabbnál abszurdabb sors jutott, de a legmeglepőbb társbérlokhöz talán a Nádasdy-kastélynak „volt szerencséje”, köztük a hajósok és vasutasok szakszervezetével, a Központi Textilgyárral és a tőzegkitermelő vállalattal. A kastély 1982-ben a Honvédelmi Minisztérium birtokába került, majd tizenkét éven át üresen állt. Addigra az épület tönkrement, a berendezést rég kifosztották. 1993-ban nyilvánították kiemelt műemlékké.

Eközben a család sorsa tragikusan alakult. A legfőbb veszteség nem a vagyon elvesztése volt, hanem az, hogy a családtagok távol kerültek egymástól. Nádasdy Borbála 1957-ben Ausztriába menekült, majd Franciaországban telepedett le, nővére, Erzsébet Kanadában, unokatestvérük, Júlia Bécsben – az ő berendezett gyerekszobája tekinthető meg a kastélyban. „Sok év után, mikor először jöttem haza egy családi találkozáshoz, és először jöhettünk be a kastélyba, mindannyian, akik ezt megértük, nagyon meg voltunk hatva – idézi fel emlékeit. – Azóta is mindig így érzek, ha ide

A kastély és parkja a Nemzeti kastélyprogram és nemzeti várprogramban, a NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. koordinációjában újult meg az épületben kétezer négyzetméteren, a kertben pedig huszonkilenc hektáron. A kastélyparkban újjáéledt a park kiszáradt tava és a körülötte lévő sétány. Korhűen újjáépítették a tóra néző télikertet is, amely a nagy szalonon keresztül közvetlen kapcsolatot jelent az épület és a park között

A kastélyt építtető Nádasdy Ferenc gróf korán elveszítette feleségét. Zichy Ilona grófnő huszonnéggy évesen kolerában hunyt el, férje sohasem nősült meg többé, a kastély női szalonját felesége emlékezetére rendezte be, és a pápától kért engedélyt, hogy a kápolna oltárképén Szent Ilona a feleségének arcvonásait viselhesse

jövök, mert ez mégiscsak a családom otthona, az én otthonom volt. Az őseim örök csillagok lettek fent az égen, de a lelkületük itt van, ez ebben a kastélyban különösen érződik.”

A nemesség kötelez – tartja a mondás, a Nádasdyak pedig úgy tartják, hogy a név kötelez. „Ez a gondolkodás a család vezérfonalává vált, és bár sok megaláztatás ért minket, talpon maradtunk” – hangsúlyozza Nádasdy Borbála. Unokatestvére, Ferenc Kanadában telepedett le, de a rend-

szerváloztatást követően hazajött, és létrehozta a Nádasdy Alapítványt. Fontos volt számára a környezetvédelem, a természetvédelem, a művészetek; szimpóziumokat szervezett a kastélyban a magyar értelmiség színe-java részvételével. „Neki köszönhető, hogy a kastély nem került idegen kézre. Úgy fogalmazott, hogy az állam elvette, de a nemzet kapja vissza. Ez volt az álma, és meg is valósította, rengeteg energiája volt, addig csinálta, míg beteg nem lett, és meg nem halt.”

*„Minden helyiség enteriőrje annyi izgalmas,
korhű elemet rejt, hogy beléjük feledkezve
úgy érezzük, a kastély fénykorában vagyunk”*

FELELŐSSÉG A KÖZJÓÉRT, SZOLGÁLAT A KÖZÉRDEKÉRT

Nádasdy Borbála valódi példaképnek tartja kastélyalapító dédapját is. Főúrként természetes volt neki, hogy felelős a közjóért. Nemcsak birtokán, de az egész településen sok mindent alapított – a téglagyártól a ménesig –, amivel az ott élő emberek megélhetését segítette. A Nádasdy családnak mindig fontos volt a kultúra és a művészetek támogatása is. A kastélyt építő Nádasdy Ferenc irodalmi díjat alapított, és létrehozta az első Nádasdy Alapítványt, a főúri lak egyúttal kulturális központ is volt. A család neve évszázadok óta összekapcsolódik a nemzet és a közérdek szolgálatával. A legenda szerint a tatárok elől a nádasba menekülő IV. Bélát is a Nádasdyak segítették – erre utal címerükön a nádasból felszállni készülő vadkacsa. A család a férfi tagjai – hadvezérek, nádorok – mellett kiemelkedő asszonyokat is adott a hazának, egész alakos portréikat az Ősök csarnokában csodálhatjuk meg.

„A falaknak erejük van, amit tisztelni kell – mondja Nádasdy Borbála. – Olyan sokáig nem becsülték, tönkretették, de ez a nemzedék most újra lelkesedéssel és tisztelettel áll hozzá. Nagyon sokat dolgoztak a felújítás során az építészek, a restaurátorok és mindenki. A szívüket tették ebbe a munkába.” A Nemzeti kastélyprogram és nemzeti várprogram részeként újjászülötő kastély tereit nemcsak helyreállították, de részletgazdagon be is rendezték. Az Ősök csarnoka a magyar kastélyépítészeti egyik legszebb terme, tervezője Hauszmann Alajos, vörösfenyő burkolata pedig Thék Endre asztalosműhelyében készült.

A vörösmárvány oszlopos, világosszürke mészkőből készült díszes kandalló egyik oldalán az építető Nádasdy Ferenc, a másik oldalon felesége, Zichy Ilona portréja függ, mellettük sorakoznak az ősokról készült további festmények. A különleges alkotások csodával határos módon menekültek meg: a kastélyépítető azonos nevű unokájának felesége, Radó Mária elfalaztatta őket, mielőtt el kellett hagyniuk a kastélyt. Öt portré így is eltűnt, helyüket öt fekete-fehér fénykép jelzi. Az Ősök csarnokát a két eredeti, impozáns kovácsoltvas csillár is különlegessé teszi – egykor hat volt az épületben, a hiányzó négyet a régiek alapján gyártották újra.

ÖRÖKSÉG, AMIT TISZTELETBEN KELL TARTANI

A festményeken szereplő ősök története életre is kel a kastély alagsorában kialakított fogadótérben,

még hozzá különleges kivetítőtechnikával. Az épületben a felújítás során kialakított legmodernebb interaktív múzeumi megoldások, digitális tájékoztatási eszközök teszik teljessé a látogatói élményt. A kastélyban tett séta igazi időutazás. A nagy és kis szalon, a biliárdterem, az írószoba vagy a reggeliző – legyen szó bármelyik helyiség enteriőrjéről – annyi izgalmas, korhű elemet rejt, hogy beléjük feledkezve úgy érezzük, a kastély fénykorában vagyunk. Számos tárgyat ki is lehet próbálni, leülhetünk a játékasztalokhoz, belelapozhatunk a korabelinek tűnő újságokba, beleszólhatunk a beszélőcsőbe.

Nádasdy Borbála személyes kedvence a felújított kastélyban a könyvtár. „Bár sok-sok könyv hiányzik, mert elégették, elrabolták, tönkretették, azért nagy dolog, hogy a terem újra könyvtárként működik, annak idején ugyanis ide bárki bejöhett bizonyos napokon, kiválaszthatott egy könyvet, és itt leülve el is olvashatta. Nagy kulturális élmény volt ez annak, akinek igénye volt rá, és fontos, hogy ez megint így legyen! Ez is egy örökség, amit tiszteletben kell tartani.”

A Nádasdyak könyvtára egykor huszonötezer kötetet számolt, ebből mindössze ezeröttszáz maradt fenn. Akárcsak az Ősök csarnoka, ez a terem is gyönyörűen restaurált tér vörösfenyő burkolattal, a galériára vezető csigalépcsővel, csavart oszlopokkal, zongorával és hárfával. „Semmihez nem hasonlítható, megnyugtató élmény itt lenni, belelapozni a könyvekbe, érezni az illatokat, elolvasni vagy újraolvasni őket – mondja. – Nekem is volt itt több könyvbemutatóm, a könyveimben is ezt mondom el, fontos, hogy az ember ismerje a családját a történetét, külföldön élve is gondoljon haza, és szolgálja ezt az országot, mert megérdemli. Mi is leszünk egyszer ősök, nem mindegy, hogy mit hagyunk magunk után. Nem betonkockákat vagy számítógépeket, hanem lelkiséget.” ■

A HELY SZELLEME AZ ÁTMENET FOLDJE

Az átmeneteket egybeacsatornázó Galga éltető szimbóluma a folyó mentén lakók együvé tartozásának: nem elválasztja a két partján élőket, hanem összeköti. Az átmenetiség érzése is ilyen. Sokkal inkább összeköt, semmint elválaszt, hiszen minden környékbeli ugyanazt a félúton levő, tájak határvidékén való életet éli immáron sok-sok generáció óta.

AMI GALGÁNK

Szöveg: **Valentinyi Pál**
Fotó: **Földházi Árpád**

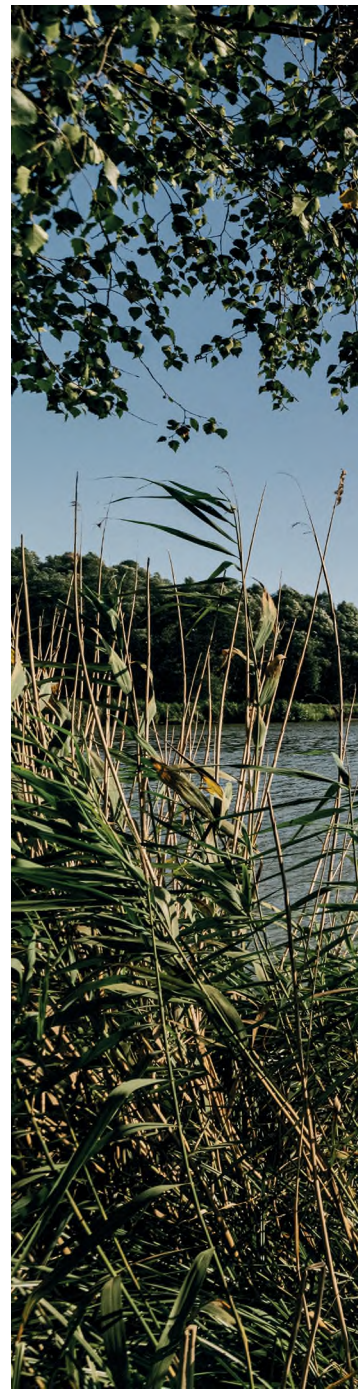
Nem is a főváros, de nem is a klasszikus vidék. Nem is teljesen dombság, de nem nevezhetjük egységes síkságnak sem. Bár minden itt élő igazi magyar, valójában senki sincs, aki ne sváb, tót vagy éppen cigány lenne. A tősgyökeres helyiek szeretnek itt élni, mint ahogyan az őseik is szerettek, akik a történelem viharos időszakában sem szakadtak el földjüktől. Sőt, nagyon sok család választja ezt a vidéket új otthonául. Talán elsőre úgy tűnhet, hogy a Galgamente igazából nem is létezik, önálló létét bizonyítani képes egységként legalábbis biztosan nem. Pedig nagyon is létezik. A mi tájunk az átmenet földje.

A Galgamente olyan, mint a lekicsinyített Magyarország. Egyszerre sokféle és ugyanolyan. Kitartó és szertelen. Egy kompvidék, amelyen átrohan a vonat, az autótút, avatatlan szemek nem is tudják megmondani, hol kezdődik és hol ér véget. Sőt, néha a galgamentiek között sincs egyetértés abban, melyik település tartozik a vidékhez. Biztos pontot csak a Galga jelent.

A mi iránytűnk, ami csupán egy-két méter szélesen csordogál az évezredek során saját maga által kivájt medrében. Az egykor bő folyónak vize ma már alig van, mégis nagyon fontos nekünk. A mi Galgánk nemzetközi babérokra tör, hiszen végső soron egészen a Fekete-tengerbe folyik. A Galga a Nógrád megyei Becskétől indulva átszeli a Pest

megye keleti részét is jelentő Gödöllői-dombságot, hogy aztán a még egy megyével arrébb, már a síkságon elterülő Jászfényszaru határában találkozzon össze Zagyva nevű nagyobb testvérével, majd átadja magát a Tiszának és a Dunának. Bár földrajzi értelemben a folyót körülvevő települések alkotják a Galgamentét, a helyi vagy akár csak figyelmesen itt megforduló ember számára egyértelmű: az nem lehet, hogy egy minden értelemben aprónak tűnő, sok helyen a benőtt nádtól nem is látható kis folyó legyen a térség legfőbb rendezője. Mégis, az átmeneteket egybecsatornázó Galga éltető szimbóluma az itteniek együvé tartozásának: nem elválasztja a két partján élőket, hanem összeköti. Az átmenetiség érzése is ilyen. Sokkal inkább összeköt, semmint

Domonyvölgy II. számú horgásztava. Az itt működő horgászegyesület névadója és máig aktív tagja Asztalos István, a térség egyik központjának számító Aszód város Petőfi Sándor Múzeumának nyugalmazott igazgatója. Az ő galgamentei helytörténeti kutatásai hiánypótló munkák, amelyek segítettek rovatunk összeállítását

elválaszt, hiszen minden környékbeli ugyanazt a félúton levő, tájak határvidékén való életet éli immáron sok-sok generáció óta.

Ha szűkebb pátriájáról szólhat meg a saját hangján, az egyszeri lokálpatrióta rögtön elcsábul az elmúlt korok helyi eseményei, a rég- vagy a közelmúlt történeteire. Ám az átmenet rendezőelvét nemcsak a múlt és a jelen, hanem a jövő is alátámasztja, hiszen a Galgamente előtt új kihívások is sorakoznak. A megerősödött vidéki lét ellenére a főváros közelsége mind nagyobb mértékben gyakorol hatást a térségre, az agglomeráció valódi határa minden nappal lopakodva távol kelet felé. Ezért a fő kérdés is az, hogy a kertek alatt lezajló, csendes

változást hogyan éli meg a térség, megmarad-e a maga átmenetiségében továbbra is olyannak, amilyen eddig volt, vagy végül elkopik büszkén őrzött különállása, és végleg beolvad a nála sokkal nagyobb gravitációjú városok világába. Amíg a sokszínű helyiek megfoghatatlan együvé tartozása létezik, addig a Galgamente is megmarad. ■

A DOMONYI PINCÉK

Szöveg: **Valentinyi Pál**
Fotó: **Földházi Árpád**

Évtizedek óta szinte a településrész hivatalos neve, nincs helyi, aki ne tudná, mit jelöl. Majd nyolcvan évvel ezelőtti, a második világháborúban betöltött fontos szerepe köztudott a környező galgamenti településeken is. Az akkori történések túl- és átélőivel, Jancsi bácsival és Patu bácsival jártunk utána, vajon hogyan váltak tulajdonnévvé, és mit mesélnek a mai kor emberének a domonyi Pincék pincéi.

Olykor még a mindenre felkészített terepjáró autók is elakadnak, ha olyan tájakon kormányozzák őket. Márpedig a Galgamente egyik fontos részét, Domony településközpontját a Domony völgynek nevezett gyönyörű területtel összekötő, leginkább mezőgazdasági célra fenntartott földút csak időjárástól függően járható. Természetesen létezik a Gödöllői-dombság e két szeglete között aszfaltút is, de a célállomásunkként szolgáló pincék kizárólag az előbbin érhetők el. Ezen az úton – melyet a helyiek némi humorral egyszerűen csak sztrádának neveznek – hajtunk az idén nyolcvanéves Valentinyi Pali Patu bácsival (e sorok írójának nagyapjával), akinek minden fánál, napraforgótáblánál és elágazásnál eszébe

jut egy humoros vagy éppen sorsfordító történet, anekdota. Bár eső már napok óta nem esett, néhol az árnyas és emiatt nehezebben száradó részek, néhol a mély homok miatt szenvedve küzd alattunk a járgány.

Ahogy arra másik beszélgetőtársunk, a kilencvenhatodik évében járó, minket otthonában fogadó Roób Jancsi bácsi is emlékeztet, régen sem volt könnyebb bejárni a területet, amikor a távot terepjáró helyett a legjobb esetben is lóval, de gyakrabban gyalog kellett megtenni. És akkor bizony még szó szerint kellett. A század elejétől ugyanis a paraszti Domony termőterületeinek, szőlőinek jelentős része kizárólag így volt elérhető. Sőt, sokan a zöltséget és gyümölcsöt is itt, kezdetleges

„A falu népe más választási lehetőség híján arra jutott, hogy utolsó erőit összeszedve a szülők és nagyszülők által korábban saját kezükkel kivájt pincékbe költözik”

A galgamentieket az 1940-es, Jucsek-féle beszoigálatási rendszer is sújtotta, Domonymnak a hadsereg részére tizenegy lováról örökre le kellett mondania. Ráadásul sok domonyi férfi vonult be katonának, akik munkájára így nem számíthatott a falu. Ezek a körülmények tovább nehezítették a környékbeliek megélhetését

pincékben tárolták. Úti célunk a nevét mégsem ebből az időszakból, hanem a második világháború idején betöltött szerepéről kapta.

A háború okozta nehéz gazdasági helyzet a galgamenti emberek mindennapjait is megkeverte. Az árak emelkedését, az élelmiszer, az iparcikkek és a munkaerő hiányát csak fokozta, hogy az 1944-es esztendő eseményei nem tették lehetővé a mezőgazdasági munkák rendes befejezését sem. Domonymra nézve ez annyit jelentett, hogy a faluban a vetésnek csak nagyjából a felét végezték el, ami nem sok jóval kecsegtetett. Az év őszén aztán a háború pusztító közelségbe került. A szeptember 25-ére virradó éjszaka az evangélikus egyház mindhárom épületét légítámadás érte, később két, éppen Domonymban tartózkodó aszódi római katolikus papot sebzett halálra egy bomba.

„Eredeti foglalkozásom távirász volt. A háború alatt a szülőfalumtól ötven kilométerre voltam beosztva éjszakai és nappali szolgálatba, így amikor jött a légvédelmi jelzés, rajtunk keresztül riasztották az országot. Sohasem felejttem el, ez volt a riadójel: L, V, L, V, ezeket én továbbítottam – emlékezik vissza Jancsi bácsi. – Amikor jött a front, egyik délután megtámadtak minket, és az állomást is lekaszabolták kéttörzsű vadászgépekkel. Ráadásul a németek visszavonulása idején a galgamentieknek katonai parancsra lövészárkokat, csapdákat kellett ásniuk. Ekkor vált egyértelművé minden domonymnak, nekem is, hogy a kis közösségünk szintjén is valahogyan fel kell készülnünk az otthoniak megvédésére. Senki nem tudhatta ugyanis előre, mekkora veszéllyel nézünk szembe.”

A falu népe más választási lehetőség híján arra jutott, hogy utolsó erőit összeszedve a szülők és nagyszülők által korábban saját kezükkel kivájt pincékbe költözik, azt kibővítve védi meg a családokat az esetleges bombázásoktól. Akiknek nem volt ilyen menedékük, 1944. október közepétől szorgos munkával, mások életmentő segítségével készítettek maguknak új helyiségeket a többieké mellett. Ezek a nagyjából öt méter hosszú és a legtágasabb pontjukon is csupán másfél-két méter széles üregek váltak aztán egész családok átmeneti otthonává. Az erdő közepén, lakott területtől távol eső, repülőgépből észrevehetetlen pincesor kiváló búvóhelynek tűnt és végül bizonyult annak ellenére, hogy a minden kényelmet nélkülöző üregekben valóban csak a túlélés lehetett a cél.

A Vörös Hadsereg csapatai 1944. december 5-én léptek be a Galga völgyébe, amelynek területét tankcsapdák, lövészárkok, aknamezők szabdalják.

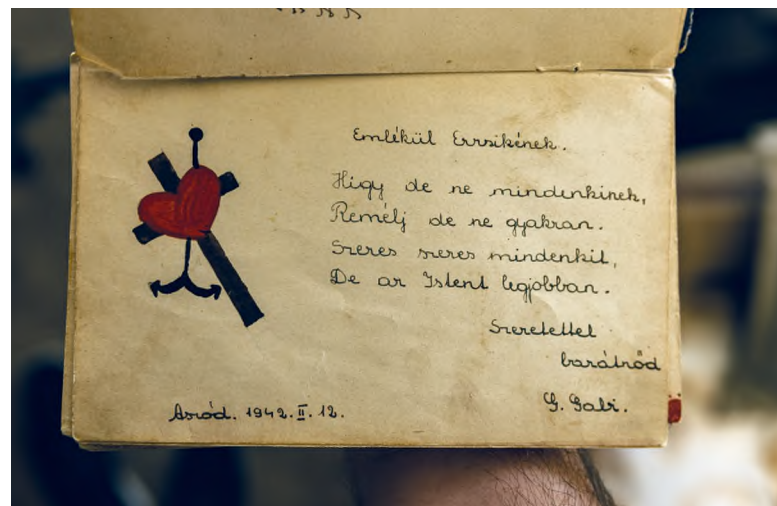
Miután Valentinyi Pali, Patu bácsi a pincékhez kalauzol minket, Roób Jancsi bácsi az otthonában, régi képeket és iratokat fellapozva mesél a második világháborús eseményekről

Aszód, Domony és Iklad végül nem esett a szovjet csapatok támadási sávjába, így ezeket a falvakat elkerülték a súlyos véráldozatokat követelő utcai harcok. A domonyi pincékre november közepétől a front elvonulásáig, december 9-éig volt szükség. A falu ekkor került a szovjetek kezére.

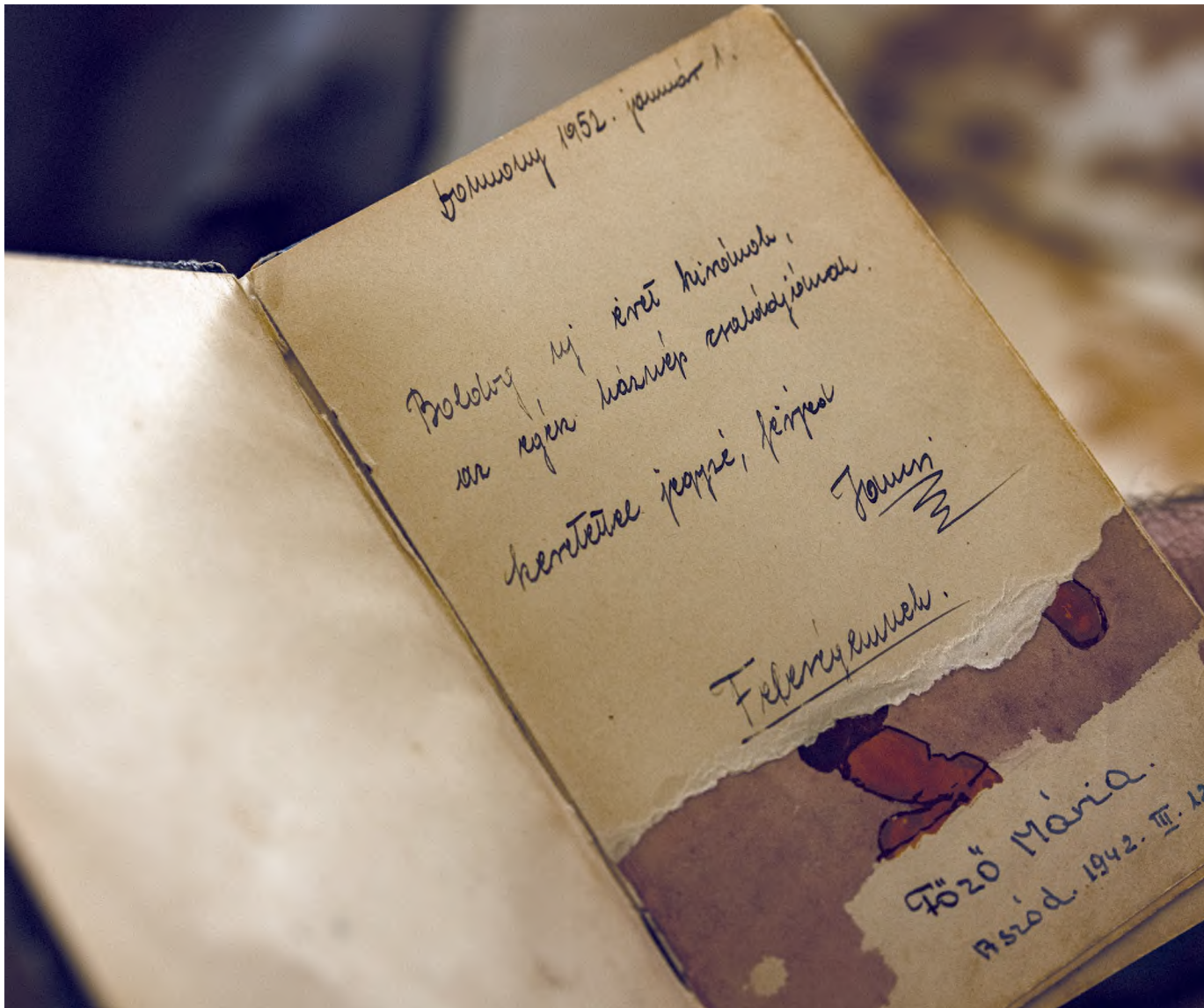
Az erre a téli napra virradó éjszaka kétségtelenül kiemelt helyen szerepel Domony történetében. Jancsi bácsi személyes élménye hűen tükrözi a pattanásig feszült pillanatot. Ahogy meséli, a Pincéktől többé-kevésbé biztonságosan elérhető távolságban csak egyetlen kút volt, az Öreghegynek nevezett falurészen. Páran éppen oda osontak az éj leple alatt, amikor vérfagyasztó helyzetben találták magukat.

„Egyszer csak valaki fellőtt mellettünk egy jelzőrakétát. A lövedék szétfoszlott a levegőben, és hatalmas, zöld színű nappali fényességet okozott. Pillanatok alatt kiderült számunkra, hogy ekkor már ott voltak a német katonák a kanyarban, vonultak vissza épp Gödöllő irányába.” Mint mondja, azon még mindig csodálkozik, hogy volt bátorságuk ahhoz, hogy fellőjenek egy rakétát. „Ha orosz katonák lettünk volna, akkor mit csinálnak?” – teszi fel a kérdést Jancsi bácsi. Persze egyúttal örül is annak, hogy így alakult, nem másképp: „Ha véletlenül elkezdenek tüzelni, mert azt hiszik ránk, hogy oroszok vagyunk, akkor végünk.” Ha szomjas az ember és a családja, akkor ilyen, sosem látott

égi jelenség sem ijeszti el, így folytatták útjukat. A német katonák – akik mellett elhaladtak – nem is szóltak hozzájuk, hanem meglepetten tudomásul vették, hogy márpedig nekik arra vezet az útjuk.

Az utolsó német és az első szovjet katonával való találkozás között egyetlen éjszaka telt el, utóbbiak másnap már a településen voltak. „A bevonulás hírére többen lemerészkedtünk a faluba, ahol összetalálkoztunk egy orosz katonával. Elsőre nehezen hitte el, amikor mi azt mondtuk neki, fent lakunk a pincében. Nagy bátorság, hogy egyetlen oroszként – persze kezében kézigránáttal – feljött hozzánk, hogy megbizonyosodjon róla, igazat mondtunk, és nem ellenségek, hanem egyszerű helyi emberek vagyunk” – idézi fel Jancsi bácsi.

Patu bácsit más életkorban érte az átmeneti „otthon” időszaka. Mint meséli, kisgyermekként mindez egyszerre idegen, mégis érdekes élmény volt. Háromévesen még minden izgalmas, így egy ilyen pincében élni is az volt. Az időszak esős, de enyhe volt, így napközben lehetett játszani, bár a kényelem és a gyermeki önfeledtség nem voltak értelmezhető fogalmak ezekben a hetekben. Arra persze már csak később, elmesélések alapján emlékezett vissza, hogy a rá és a vele egykorúakra vonatkozó leggyakoribb mondat ez volt: „Adj már valamit, bármit enni annak a gyerekeknek, hogy ne sírjon annyira az éhségtől!”

Azt Jancsi bácsi és Patu bácsi is megerősíti: érthette bármilyen megpróbáltatás a helyieket, ők, a domonyiak soha nem akartak a nagyvárosba menni. Az ő korosztályuk itt maradt, és innen járt dolgozni akár Budapestre is. Ahogyan Jancsi bácsi mondja, neki ez a hazája, itt van az élete. A galgamentiek életosztónét, a kitartás természetességét jól jellemzi, hogy a maga majd száz évével még

hozzáteszi: a következő időszakban sem tervezi az elköltözést.

A Pincék pincéit, ahol egykor mi is sokat játszottunk kisiskolás barátainkkal, mára belepte a por és a bejáratuk feletti erdőből lezúduló föld és falevél, ám a természet állította falak mögött még mindig ott lapulnak azok a helyiségek, amelyek minden szépség és elegancia nélkül is segítettek abban, hogy a domonyi családok akár örökké domonyi családok maradhassanak. Az egyik épen maradt üreg bejáratánál állva Patu bácsi a visszaemlékezéstől elérékenyülve csak annyit mond: jó lenne mindenkinek úgy élnie, hogy erre a helyre lakóhelyként már soha többé ne legyen szükség. Ezek után minden szó nélkül zötykölődünk vissza együtt a faluba, és integetünk autónkból a pincékben egykor meghúzódó emberek leszármazottainak. ■

ELVINNI A NÉPZENÉT A NÉPHEZ

Szöveg: **Meszleny Zita**
Fotó: **Kováts Gábor**

Tizenhárom évesen beleszeretett a cimbalomba, a rajongása azóta is töretlen. A hangszer hatására távoli vidékeken gyűjtött népdalokat, később mégis a szülőhelye, a Galgamente dallamvilága felé fordult. Épp tizenöt éves a zenekara, a Cimbaliband, de amikor találkozunk, olyan lelkesedéssel mesél az előző napi koncertjükről, mintha először állt volna színpadon.

Unger Balázssal az eseményt megörökítő videókat nézve kezdünk beszélgetni.

HOL KÉSZÜLTEK A FELVÉTELEK?

A Gitármánia nevű táborba hívtak minket fellépőnek. A koncertünkön akkora buli kerekedett, amelyet rég láttunk. Tényleg úgy éreztük magunkat, mint a rocksztárok.

HIÁNYZOTT AZ ÉRZÉS?

Elképesztően. Másfél évig nem igazán hallottunk tapsot, maximum tapsoló emodzikat láttunk a csetablakban. Voltak online fellépéseink, adtunk sarokkoncerteket, mindent megtettünk, hogy talpon maradjon a zenekar, de a közönség, a visszacsatolás hiánya olyan lelki sérülés a zenésznek, aminél csak az okoz nagyobbat, ha nem zenélhet. Hiába adtunk bele apait-anyait

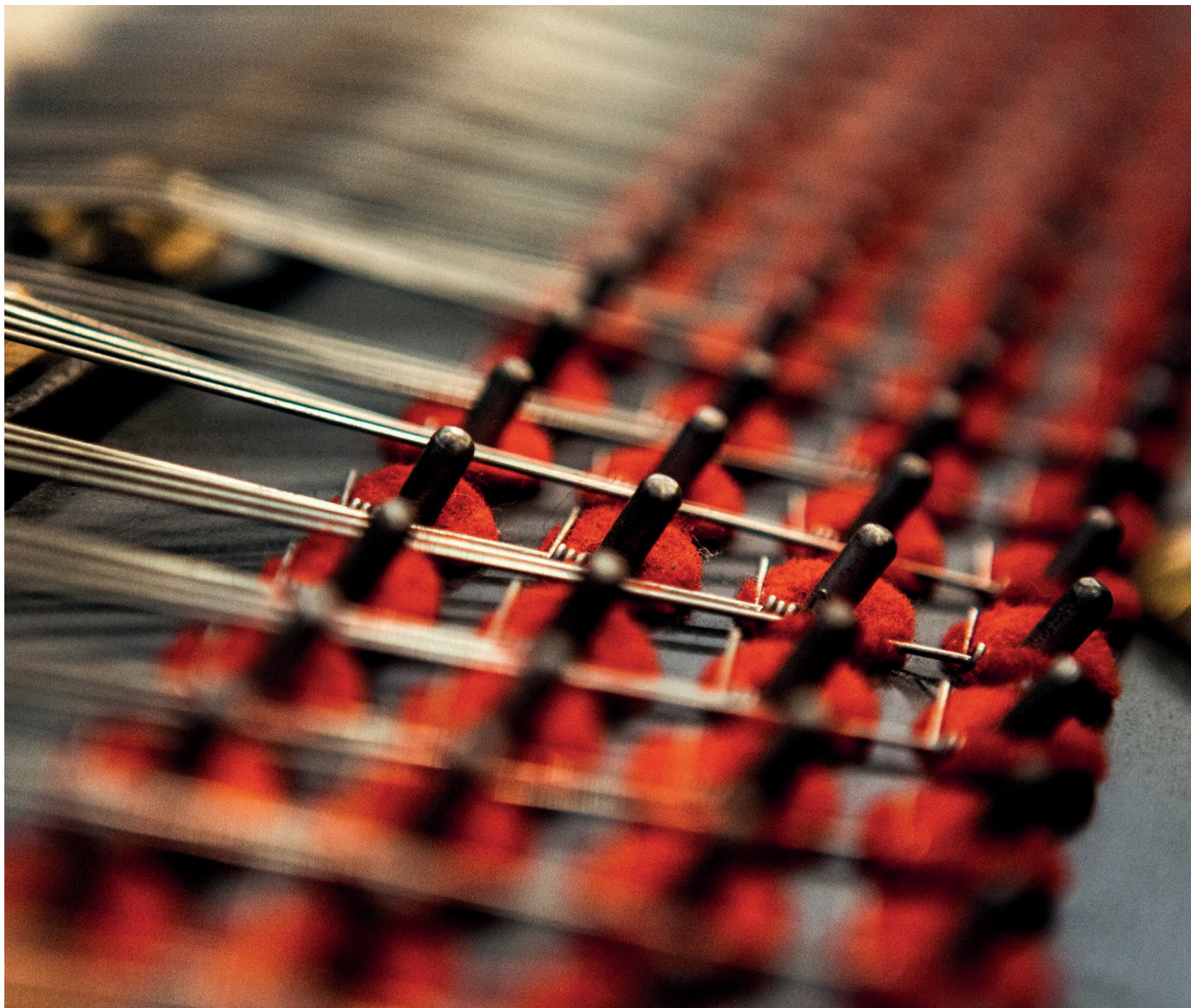
a kamerák előtt a színpadon, egyszerűen nem éreztük, hogy vajon megszületett-e az a valami, amiért kitettük épp a szívünket. Ezek után nagy élmény volt azt látni, hogy népzeneire, népzenealapú számokra, mint amilyeneket mi játszunk, így tomboltak a fiatalok.

NEM NEHÉZ MA NÉPZENÉVEL TÁNCRA BÍRNI A KÖZÖNSÉGET?

Itthon van a népzenevel kapcsolatban egy jó adag gátlás az emberekben. Mivel tudják, hogy ez féltve őrzött kincsünk, nem nyúlnak hozzá, inkább tisztelettel teli távolságtartással szemlélik, vagy ami rosszabb, azt érzik, nincs közükhöz, esetleg egyenesen cikinek tartják.

„Hozzá merünk érni a formához, merjük keverni a népzenet más műfajokkal, a mai stílusokkal, és ez a közönséget is felszabadítja”

Nem mernek rá táncolni, mert nem ismerik a lépést, és nem tudják, szabad-e rá csak úgy felállni és szabadon bulizni.

EZ CSAK NÁLUNK VAN ÍGY?

A külföldi simán elkezd bármit táncolni a kalotaszegi csingerálásra vagy a dunántúli ugrósra. Nem érzi azt a kötöttséget, amit a magyar a saját dallamaival kapcsolatban. Ráadásul máshol nem is húznak olyan éles vonalat a világ- és a népzene között, mint itthon. Annak, hogy mi igen, van jó oldala, hiszen nagyon meg kell becsülnünk a hagyományos népzene, azt a kincset, ami nálunk szinte unikális módon és minőségben maradt fenn. Mégis látni kell, hogy elég szűk és zárt közeg a népzenei, ráadásul magas szintű tudást követel meg, emiatt viszont nehezen jut el a szélesebb közönséghez. Mi ebben lehetünk kapocs. El tudjuk vinni a népzene a néphez. Hozzá merünk érni a formához, merjük keverni a népzene más műfajokkal, a mai stílusokkal, és ez a közönséget is felszabadítja.

AZÉRT MÁR EGYRE TÖBB HAZAI ZENEKAR NYÚL NÉPZENEI ELEMKEHEZ, ÉS ÉPÍTI BE A SZÁMAIBA.

Igen, de ott általában a pop, a rock vagy egyéb stílus az alap, és abba emelnek be néhány olyan elemet, mint a hegedű, a furulya vagy egy ismerős dallam. Nálunk ez fordítva van. Mi a népzeneből jövünk, az volt ránk először hatással, és onnan építkezünk. A stabil népzenei alap határait tágítjuk; játszunk, kísérletezünk. Szeretjük, hogy élhetünk a mai stílusok elemeivel, a koradta lehetőségekkel.

ÖN HOGYAN TETT SZERT EZEKRE AZ ALAPOKRA?

Anyukám ének-zene szakos óvónő volt, így állandóan ment otthon, Szadán a lemezjátszó. Mindenevő voltam – ami meg is látszik a mostani zenénken –, a szintipoptól kezdve a death metalig bármi jöhetett. Annyira vonzott a ritmus, hogy öt éves koromban apukám csinált nekem az otthoni tárgyakból egy dob felszerelést, amin minden számot ledoboltam. A népzene viszont csak kisiskolás koromban kezdett igazán foglalkoztatni. Először citeráztam, majd jött a hegedű és a brácsa. Aztán tizenhárom voltam, amikor a hegedűtanárom megkérdezte, nem lenne-e kedvem cimbalmozni. Akkor még azt sem tudtam, mi az, de amint kipróbáltam, éreztem, hogy nekem ez a tökéletes hangszer. Lehet rajta ritmust játszani, mint a dobon, kísérletet, mint

a brácsán, és egyben dallamhangszer is, mint a hegedű. Mindent egyesít, amit szeretek. Ez akkora felismerés volt, hogy ott minden eldőlt. Tudtam, hogy zenész leszek, amit gyorsan ki is jelentettem a szüleimnek.

JÓL FOGADTÁK A HÍRT?

Apukám kért, hogy legyen valami civil foglalkozásom, így informatikai technikusként végeztem. Ettől ő megnyugodott, és én is csak több lettem általa. Az azonban tisztán látszott, hogy a zene az utam. Cimbalom szakra mentem a főiskolára, közben 1998-tól már az Állami Népi Együttesben játszottam. Akkortájt volt egy érdekes történet, ami menekülőútnak indult, mégis meghatározó fordulata lett az életemnek. Behívtak katonának. Veszprémbe kellett mennem örnek. Elég szorult helyzetbe kerültem, hiszen nekem fellépéseim lettek volna az Államival, mégsem akartak elengedni. Ekkor találkoztam a galgamenti Tura polgármesterével. Ő ajánlotta, hogy legyek polgári szolgálatos, tanítsak zenét a helyi iskolában, cserébe eljárhatok a fellépésekre. Így jött az együttes mellett a tanítás az életembe, aztán később Turára is nősültem.

TIZENNYOLC ÉVESEN MÁR AZ ÁLLAMI NÉPI EGYÜTTESBEN CIMBALMOZOTT, AMI TALÁN A SZAKMA CSÚCSA. A GYORSAN JÖTT SIKER UTÁN MI HAJTOTA TOVÁBB?

Ha kicsit megfáradtam volna, rögtön megmutatta az élet, mennyi minden van még a cimbalomban. A különleges produkciók, közreműködések új lendületet adtak. Nagyon élveztem, amikor például Dresch Mihály invitált a zenekarába. Aztán sokat segített, hogy mindig mentem a cimbalom után. Elkezdtem olyan helyeken gyűjteni, ahol jobban beépült a hangszer a zenekultúrába. Jártam a Balkánon, Moldovában, Romániában. A sokféle zenei élmény hatására alakult meg a most tizenöt éves Cimbaliband is.

A NAGY ÁLLAMI UTÁN SZERETETT VOLNA VALAMI KISEBB SAJÁTOT?

Nem volt ez olyan tudatos. Inkább sorsszerűen alakult, ahogy a fontos dolgok történni szoktak. Készítettem egy szólólemez Pál István Szalonna zenekarával, de a bemutató egy napra esett az Állami Népi Együttes fellépésével, így csak engem engedtek el, a zenekar nem tudott eljönni velem. Egyedül mégsem állhattam színpadra, így nagy hirtelen verbuválnom kellett egy bandát,

*„Ha valaki műveli az autentikus népzeneét,
akkor annak a lakóhelye zenéjét kell
az első helyre tennie,
azzal kell a legtöbbet foglalkoznia”*

a tagok egy hét alatt megtanulták a műsort. Mivel a gyűjtések során mélyebben megismert balkáni stílus volt nekik is otthonos, ilyen dal-
lamokat játszottunk, és ez a vonal – a magyar
népzene és a modern stílusok mellett – azóta
is meghatározó. A bemutató pedig olyannyira
jól sikerült, hogy elkezdtek jönni a fellépések.
Először még csak évi négy-öt, ma pedig már
nyolevan-száz.

**AHOGY EMLÍTETTE, GYŰJTÖTT NÉPZENÉT BŐ EZER
KILOMÉTERRE INNEN, KÖNYVET MÉGIS A GALGA-
MENTI VONÓSOKRÓL ÍRT. MI KÉSZÍTETTE ARRA,
HOGY AZ EGZOTIKUS UTAZÁSOK UTÁN A SAJÁT
SZÜLŐFALUJÁBAN ÉS KÖRNYÉKÉN KUTASSON?**

Az ars poeticám része, hogy ha valaki műveli az
autentikus népzeneét, akkor annak a lakóhelye
zenéjét kell az első helyre tennie, azzal kell a leg-
többet foglalkoznia, felelősséget kell vállalnia
érte. Ennek szellemében kutattam a kilencvenes
évek közepétől a kétezres évek közepéig a galga-
menti falvak zenéjét. Kötelességemnek éreztem,
hogy ezzel adózzak a saját territóriumomnak.

**MI VOLT A GYŰJTÉS TAPASZTALATA? VAN A TÉR-
SÉGNEK SAJÁT, MEGRAGADHATÓ ZENEI HAGYO-
MÁNYA?**

A Galgamente speciális helyzetben van. A köze-
lében terül el a főváros, ezért keveredik benne
a városi és a vidéki hatás. Amikor elkezdtem
gyűjteni, már nem lehetett tiszta forrásból dol-
gozni, de a zavaros zenei közegben is el lehetett
csípni izgalmas dallamokat, történeteket, csak
tudnom kellett, mit keressek.

HOGY ZAJLOTT A KERESÉS?

Úgy gyűjteni, mint Moldovában, ahol csak oda-
mentem, kértem, hogy játsszanak valamit, és
szinte biztos voltam benne, hogy valami értékes
dallamot fogok hallani, már nem lehetett. Irányí-

tott gyűjtés zajlott. Elmélyedtem a szülőhelyem
zenei világában, és ezekre a tapasztalatokra
építve mutattam a helyieknek konkrét dallamo-
kat, majd arról faggattam őket, ismerik-e ezeket
vagy esetleg a változatukat, tudnak-e bármi ha-
sonlót. De nemcsak a zenére, hanem a zenészek
történeteire, emlékeire, a galgamenti életérzésre
is kíváncsi voltam. Kartal, Aszód, Domony –
igyekeztem mindenhová elmenni. Betértem
a helyi kocsmákba, körbekérdeztem, hol laknak
a falu zenészei, aztán becsöngettem hozzájuk,
kérdégettem őket. Emlékezetes beszélgetések
születtek, rengeteget tanultam belőlük ember-
ségről, zenéhez való hozzáállásról.

**A GYŰJTÉSEK VÁLTOZTATTAK VALAMIT A SZÜLŐ-
HELYÉHEZ FŰZŐDŐ VISZONYÁN?**

Eleve minden kis faluhoz volt valami kötődésem,
de a gyűjtés során valahogy mélységében is
enyém lett ez a környék. Elég ragaszkodó típus
vagyok, fontos nekem ez a vidék, hiszen a felme-
nőim egyik része régi galgamenti család, de a má-
sik oldalról is már a nagyszüleim letelepedése óta
ide kötődöm. Ez sokat számít nekem. Mint ahogy
azt is jó volt megtudni, hogy van cimbalmos az
őseim között; amikor rátaláltam a hangszerre,
még fogalmam sem volt róla. Nagymamám kér-
dezte egyszer: hé, Balázskám, tudtad, hogy a te
üknagymamád, a Bartha Mariska is cimbalmo-
zott? Az 1900-as évek elején ugyanis virágzott
a cimbalomkultúra itthon. Szinte nemzeti jelkép
lett, az úri kisasszonyok pedig a zongoráról áttér-
tek a cimbalomra. Sajnos nem maradt fenn erről
a családi történetről sem kép, sem hang, de jó
tudni, hogy van egy ilyen szál, amely még jobban
a cimbalomhoz köt.

EZT A SZÁLAT SZÖVI TOVÁBB A ZENETANÍTÁSSAL?

Inkább a korábban említett felelősségtudat
miatt oktatok, mert amúgy nagy adag örültség,

elhivatottság, önbizalom és háttér kell ma a tanításhoz. Már harminc-negyven zenélni tudó, és remélem, szerető tanítvány kijött a kezeim közül. Én ezt tudom adni, és ezzel tudok visszaadni valamit a környéknek. De nagyon kellene ide a cselekedni vágyó fiatalok is, akik nemcsak a Facebookon és a hasonló oldalakon élnek közösségi életet, hanem az azon kívüli valóságban is. Jó lenne a kultúra minél több dimenzióját ápolni és összekapcsolni, hogy aki zenét tanul, tudja használni, megmutatni, a zene a találkozás eszköze is legyen, mondjuk táncházak, fesztiválok, koncertek által. De hogy ez megvalósul-e, rajtunk és az utánunk jövők elhivatottságán múlik.

A HONLAPJÁT OLVASVA MEGAKADT A SZEMEM EGY MONDATON: AZT ÍRJA, A GOMBÁSZÁS A HOBBIJA. A KONCERTEK, AZ OKTATÁS ÉS A CSALÁD MELLETT MIKOR TUD HÓDOLNI ENNEK A SZENVEDÉLYÉNEK?

Hát igen, épp a beszélgetésre jövet ámultam el, amikor megláttam, hogy az egyik épület falán déli tőkegomba nő. Az egyik legfinomabb fajta. Amúgy tizenöt éve gombászom, a galgamenti erdőben tanultam ki a fortélyait. Talán a gyűjtögető ősemberi ösztönöm éled fel bennem, annyira meg tudok örülni annak, ha találok a természetben mászkálva valami ehető. Az erdőjárás mellett biciklizem is. Szükségem van az egyedüllétre, hiszen otthon, a zenekaromban, a koncerteken, az iskolában, mindig mindenhol emberek, hangzavar, nyüzsgés vesz körül. Jólesik néha magamra utalva, csendben lenni, hallani a gondolataimat. Kell az egyszűly, a zene mellé a csönd, és szerencsére nekem mindkettőből kijut.

A SZÜKSÉGES PLUSZ

Szöveg: Tábori Kálmán
Fotó: Földházi Árpád

Somody Imre a kilencvenes években a Plusssz pezsgőtablettát gyártó Pharmavit Kft.-vel vált a rendszerváltozás utáni Magyarország egyik első milliárdosává. Az egykor az egészségügyben, a tudományban és a kistérségfejlesztésben is munkálkodó vállalkozó mára minden üzletét eladta, megtért, és néhány éve homoktövis-termesztésbe fogott. Az üzletemberből lett gazda vácegresi birtokán jártunk.

MIÉRT ÉPP HOMOKTÖVIS?

Nagyon érdekes növény. Az egyik helyi gazdától hallottam róla. Nem ismertem, de a gyógyszer-gyártásból szerzett tapasztalataim alapján el tudtam helyezni. Értékes anyagok vannak benne, hihetetlen nagy tudományos elfogadottsággal bír. Azért is választottuk, mert jó a szárazságtűrő képessége, és kevés élőmunkát igényel. Budapest környékén ugyanis igen nehéz mezőgazdasági munkára embert találni.

MI LESZ BELŐLE?

A növény minden részét felhasználják. A homoktövisvelőből italt készítenek, kiszárítva kapszula formájában hasznosítható, ami marad a bogyo-

ból, azt pedig olajjá sajtolják. Ráadásul most azt hallottam, hogy a járvány miatt igen kelendő, szóval jó ára lesz. Az első szüretet eladjuk, mert még nem állunk készen a feldolgozásra, a következőből viszont már szeretnénk a saját nevünk alatt terméket készíteni. Jó lenne megvalósítani a termelőtől az asztalra koncepciót itt, a térségben, és összefogva más helyekkel közösen létrehozni valamit.

EZ EGY ÚJABB ÜZLETI VÁLLALKOZÁS?

Őszintén szólva kényszerhelyzet hozta. 2012-2013 körül ugyanis törvényi változás miatt megszűnt az egészségügyi cégcsoportom fő tevékenysége, így dominóként sorra bedőltek

*„Ha Isten ránk bízta ezt a területet,
akkor minden tőlünk telhetőt meg kell
tennünk, hogy megműveljük”*

a vállalkozásaim. Ez a birtok és ház viszont már megvolt, és el kellett döntenem: eladom, vagy kitalálom, miből lehet fenntartani.

AKKOR INKÁBB ÉLETMÓDVÁLTÁSRÓL VAN SZÓ?

Mondhatni. Nagyon fontos volt, hogy a feleséggel mi magunk akartunk ezzel foglalkozni, nem megbízni valakit azzal, hogy csináljon nekünk homoktövist. Szóval elmondhatom, hogy van mintegy ezerháromszáz tő homoktövisünk, és egyetlen sincs köztük, amellyel ne kerültünk volna fizikai kapcsolatba. Mi ástuk a lyukakat, mi trágyázzuk, mi gazoljuk és öntözzük. A lányomnak nyulai is vannak, a feleségem paradicsomot, szedret, málnát és barackot nevel. Vannak már birkáink, kecskéink is. Mindennap kint vagyok, füvet kaszállok, fát vágok, szüretetek. Tehát szervesen benne élünk a vidéki valóságban.

NA DE HOGYAN LETT A GYÓGYSZERGYÁRTÓ CÉGEK ÉS A CENTRÁL KÁVÉHÁZ TULAJDONOSÁBÓL EGY CSAPÁSRA GAZDA?

Valójában visszatérés nekem egy nagyon hosszú út után. Falusi környezetben nőttem fel a hatvanas években Szabolcsban. Ez alapvetően meghatározza a viszonyomat a magyar falusi élethez. Noha Szombathelyen születtem, még abban az évben elköltözött a család Tiszalökre, ugyanis apám lett ott az erőmű főmérnöke. Az erőmű lakótelepén éltünk, ahol több értelmiségi család is lakott, de mind a falusi iskolába jártunk, ahol a diákok harminc százaléka roma volt. Állandóan kint voltunk a természetben. Az élelmiszer nagy részét magunknak természetűtük. Rengeteget horgásztunk, és a kifogott halat ettük. Ebből a milióból csöppentem vissza a gimnázium utolsó éveire Szombathelyre, majd egy év szegedi sorkatonai szolgálat után Berlinben végeztem az egyetemem. Hazatérve Budapesten telepedtem le, de ilyen falusi közegekből indulva nekem mindig is nehezen ment a városi élet.

ÉS HOGY TALÁLT ÉPP VÁCEGRESRE?

Ismertem már a vidéket, hiszen a Pharmavitnek Veresegyházon volt a telephelye. Aztán az uniós csatlakozás előkészítésére elindult egy kistérségfejlesztési projekt Veresegyházi életmód program címmel, amelyben én is részt vettem, és négy éven keresztül rengeteget jártam a környékbeli településeket. 1997-ben kiköltöztem Veresegyházra; akkor már magaménak éreztem a tele-

pülést, hiszen nemcsak a gyárunk volt ott, de létrehoztuk a Misszió Egészségügyi Központot is. Időközben visszaköltöztem a fővárosba, Újpestre, ám amikor 2004-ben újraraházasodtam, ismét felmerült a vidékre költözés gondolata. Ezt a domboldalt ismertem, és úgy láttam, ha ide építek, akkor nem fenyeget az a veszély, hogy néhány év alatt körbeépítik a házamat, és olyan otthont tudunk teremteni, amely tényleg a természetben van. Akkor még nem voltunk hívők, teljesen világi alapon gondolkodtunk, de úgy akartunk kiköltözni, hogy éljük is a vidéki életet.

ÉS MI VÁLTOZOTT AKKOR, MIKOR HÍVÓ LETT?

Amikor hitre jutottunk, nagy dilemmát jelentett a kérdés, hogy valóban szükségünk van-e erre a nagy birtokra. Helyes-e az, hogy ha valamit megengedhetsz magadnak, akkor meg is engeded? Ilyen alapon vehetek még három luxusautót magamnak.

ÉS MIRE JUTOTT?

Arra, hogy ha Isten ránk bízta ezt a területet, akkor minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk, hogy megműveljük a ránk bízott földet, és legyen belőle annyi jövedelmünk, hogy fenn tudjuk tartani. Ha csak toljuk bele a pénzt, akkor inkább el kell adni. Szeretnénk itt maradni, de nem azon az alapon, hogy megengedhetjük magunknak.

AZT HISZEM, ERRE MONDJA A BIBLIA, HOGY „KÖNYVEBB A TEVÉNEK ÁTMENNI A TŰ FOKÁN, MINT A GAZDAGNAK BEJUTNI AZ ISTEN ORSZÁGÁBA”...

Valóban volt olyan időszak az életemben, amikor gyakorlatilag mindegy volt, mire költöm a pénzem, mert annyi volt. Állandóan azt figyeltem, hogy nekem van-e a legnagyobb Audim a parkolóban, megtehetem-e, hogy havannai szivart szívok, és eléggé kiismerem-e magam a borok között. A megtérésemben fontos volt, hogy rájöttem, teljesen mindegy, mit érek el, mindig lesz valaki, aki nálam többre viszi. És ha mindig ahhoz igazítom magam, akkor soha nem leszek elégedett. Végigmentem ezen, rájöttem, hogy teljesen fals az út, és elkezdtem helyre tenni magamban a dolgokat.

SOKAN A MEGTÉRÉSÜK UTÁN HÁTAT IS FORDÍTANAK ADDIGI ÉLETÜKNEK. ÖN HOGYAN ÉLTE MEG?

Szerintem a megtéréskor fontos, hogy tudd, Isten veled volt azelőtt is. Ha hetvenéves

„Nem az volt a kérdés, hogy sok pénzt gyűjtök-e, hanem az, tudunk-e mi, magyarok világszínvonalút alkotni. És kiderült, hogy igen”

korodban térsz meg, akkor abban a hetven évben is ott volt. Tehát azt kellett megértenem, hogy nem kell mindent megtagadnom, ami addig velem történt. Ha minden Isten kezében van, akkor ez a jó és rossz dolgokra egyaránt igaz. Nem az addigi életemtől, hanem a bűnöktől kell megszabadulnom. Például a káromkodástól vagy attól, hogy kiabálok a gyerekeimmel, vagy a kapzsiságtól. De közben azt is látnom kell, mik azok az értékek, amelyeket azért kaptam, hogy továbbvigyem.

ÉS MIT TUD ÍGY TOVÁBBVINNI?

Mindig is tudtam őszintén beszélni az emberekkel. Ebből következik, hogy ma sok helyre megyek el, és beszélek az életemről, hogy hirdessem Krisztus országát. Vagy éppen föl tudom ajánlani a szervezeti, vezetői tapasztalataimat, a kapcsolatrendszeremet a gyülekezetekben.

DE A BOLYAI-DÍJJAL, A KISTÉRSÉGFEJLESZTÉSEL, AZ EGÉSZSÉGÜGYBEN ÉS A TUDOMÁNYBAN A MEGTÉRÉSE ELŐTT IS TETT JÓ CÉLOKÉRT.

Nyilván mindenki, aki nem tisztességtelen eszközökkel dolgozik, mondhatja, hogy jó a célja. Engem igazán az foglalkoztatott a rendszer-változás utáni években, hogy ha már harminc éve mondogatjuk, hogy bezzeg ha nekünk is lenne lehetőségünk, mit érhetnénk el a világban, akkor megmutassam, hogy tényleg ki lehet lépni a világ színpadára Magyarországról is. Nem az volt a kérdés, hogy sok pénzt gyűjtök-e, hanem az, tudunk-e mi, magyarok világszínvonalút alkotni. És kiderült, hogy igen. Eljutottunk oda, hogy a világ minden tájáról zárandokoltak az emberek Veresegyházra, egy olyan helyre, amelynek a nevét ki sem tudták mondani, hogy megnézzék, mi a túrót csinálunk itt. De amint ezt elértem, azon kezdtem

gondolkodni, hogy ha ez ilyen jól működik, miért nem csináljuk meg más területeken is ezt. A gyógyszerek miatt kézenfekvő volt, hogy az egészségüggyel lehetne valamit kezdeni. Mivel nem voltam kormánytag, nem állt hatalmamban az egészet rendbe tenni, ezért azt mondtam, létesítsünk egy mintaprojektet Veresegyházon, amit fel lehet mutatni és el lehet terjeszteni az országban. A Bolyai-díj ugyanilyen volt, csak ott a tudomány felemelését tűztem ki célul. Aztán lassanként egyre inkább belemásztam a társadalom többi szövetébe is. Ám egy idő után rájöttem, hogy ez mind hatalmi kérdés.

MIÉRT?

Azt tapasztaltam, hogy amikor leülök magas rangú emberekkel, meg vagyok győződve arról, hogy amit én javaslok, százszor jobb, mint amit a másik. Ám a másik oldalon ülő ember szintén meg van győződve a maga igazáról. És innentől kezdve nem arról szól a dolog, hogy Somody jó szolgálatot tesz a társadalomnak, hanem arról, hogyan tudom a hatalmam növelni. Én, Somody Imre. Tehát az egész valójában rólam szól. Óriási megvilágosodás volt, mikor megtértem, és megértettem, hogy ha Krisztust követem, akkor már nem az a fontos, hogy az én igazságom vagy a te igazságod milyen. Csak az a fontos, hogy egyik vagy másik az Isten tükrében jó-e. Ez tényleg nagy könnyebbség az életemben.

AKKOR A HIT A SZÜKSÉGES PLUSZ?

Erre mondok egy példát. 2000-ben még úgy fogalmaztam meg az alapproblémát a politikusoknak, hogy a társadalomnak gazdaság- helyett emberközpontúnak kellene lennie. Mindig mindenki csak a GDP-ről és a pénzről beszél. A családi beszélgetések is arról szólnak, hogyan tudnának jobban élni, és nem arról, mi az, hogy ember, hogyan kell egy gyereket egészségesen

felnevelni. A megtérésem után ez is megváltozott. Már nem az a fontos számomra, hogy az ember legyen a középpontban, hanem az, milyen ember. Hiszen ha a krisztusi ember a középpont, akkor nem kell vitatkoznunk azon, mi helyes és helytelen, mert elfogadjuk, hogy van egy rajtunk kívül álló értékrend, amely megmondja, mi a jó és mi a rossz.

MINEK A HATÁSÁRA TÉRT MEG?

Amikor a fiunk 2007-ben iskolába ment, volt egy racionális döntésünk. Mondhatni tipikus gazdagember-hozzáállással felmértük, melyik a legjobb iskola a környéken, és kiderült, hogy az egyházi. Tehát szeretnénk volna egyházi iskolába

járatni a gyereket. A katolikus iskolába nem vették fel a fiamat, így beíratuk a reformátusba. És mi ezt is ugyanolyan elkötelezetten csináltuk, mint a Centrál kávéházat vagy bármelyik másik projektünket. Elkezdtünk templomba járni, és rendszeresen olvastuk az ígét. Csakhogy hiába olvastam a *Bibliát* és tanultam a kereszténységről, még mindig nem éreztem, milyen az, amikor a Lélek vezet. Hiába jegyzeteltük ki Cseri Kálmán háromszáz igehirdetését, mindig csak azt éreztem, hogy bár a vallásos úton járok, nem jön a hit. Egy ilyen racionális embernél, mint én, ez borzasztó feszítő dolog, mert nem tudtam, mit kellene jobban csinálnom. Hét évig kínlódtam ezzel.

„Ha a krisztusi ember a középpont, akkor nem kell vitatkoznunk azon, mi helyes és helytelen, mert elfogadjuk, hogy van egy rajtunk kívül álló értékrend”

MI TÖRTÉNT AZTÁN?

Összeismerkedtem egy emberrel a Centrál kávéházban, aki mondta, hogy menjek ki Biatorbágyra, ahol van egy misszió. Pénteken kaptam a hívást, és vasárnap el is mentem oda öt napra. Ezalatt értettem meg, hogy azért vagyok elveszve, mert mindent megteszek, de csak azért, hogy én csináljak valamit. Pedig ennek az egésznek nem ez a lényege, hanem az, hogy követsz-e valakit. Azt tudom mondani, hogy 2014. február 7. óta nekem nincs teher a lelke-
men. Mi, reformátusok úgy mondjuk ezt, hogy átadtam az életemet Krisztusnak.

A GAZDÁLKODÁS MELLETT MIVEL FOGLALKOZIK MOST?

Nekem megadatott, hogy alaposan elmélyüljek az üzleti életben, az egészségügyben, a tudományban. Most a keresztyén hitben való elmélyülésben vagyok. Jelenleg ez a legfontosabb, minden mást megalapozó dolog az életemben. És mint korábban a többi területhez, a hithez is az elmélyült ismeretekkel nem rendelkezők nyitottságával és figyelmével fordulok. Úgyhogy a legtöbb időt jelenleg a podcastsorozatomra, a *Különvéleményre* fordítom.

ÚJ KÜLDETÉS, AMELY A MEGTÉRÉSBŐL KÖVETKEZIK?

Igen. Azért indítottuk el a podcastot, mert azt láttam, hogy nincs mindenki számára érthető, keresztyén alapokon megfogalmazott vélemény a világ fő ügyeiről. Teológiai állásfoglalások akadnak, de mire megy a világ azzal, hogy minden harmadik sorban hozunk egy bibliai idézetet, és azzal próbáljuk magyarázni, hogy mi a probléma a klímaváltozással, a mesterséges intelligenciával, a genderkérdéssel vagy bármelyik másik aktuális dologgal? A világ számára is érthető módon kell megfogalmaznunk a hitünkben fakadó válaszokat.

ÉS SIKERÜL?

A visszajelzések alapján úgy látjuk, hogy kevésbé értük el a világiakat, azonban keresztyén közegben elképesztően nagy szükség van a munkánkra. Sok vallásos hallgatónk fejezte ki háláját azért, hogy végre valaki segít keresztyén alapon megmagyarázni egy-egy aktuális kérdést. Sokszor a vallásos ember azért nem foglal állást keresztyén alapon a politika és a társadalom számára fontos ügyekről, mert nem tudja, a hit alapján hogyan kellene róla beszélnie. Természetes, hogy a humanista részünk azt mondja, az embernek akarjunk jót, ám a Krisztus-követő részünk a hit által szerzett értékeket részesíti előnyben – ezek manapság könnyen összeütközésbe kerülnek. Viszont a papoktól, lelkészektől sem várhatjuk el, hogy adekvát választ adjanak minden mai kérdésre, hiszen épp a hivatásuk miatt nem élnek olyan világi életet, mint a társadalom nagy része. Ráadásul nem biztos, hogy amit ötven éve kijelentettünk, ma ugyanúgy megállja a helyét. Gyorsabban kell válaszolni. Ebben próbálok segíteni. ■

MINDIG IS ITT VOLTUNK

Szöveg: Farkas Anita
Fotó: Földházi Árpád

Egy feleség, négy gyerek, hat unoka és egy saját galéria – így nézne ki a leltár, ha Ladócsy László tanár és festőművész élete leírható volna számokban. Aki járt már a kartali Ladócsy Műterem-Galériában, tudja, hogy ez lehetetlen: a művész és felesége élete sokkal több, mint néhány száraz adat, a kertjükben mintha otthonára találna minden ember.

GYÜTTMENT VAGY TÖSGYÖKERES?

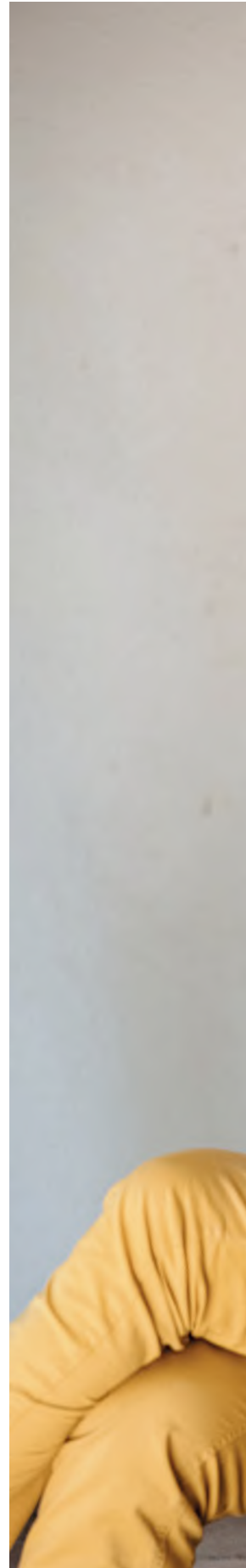
Született galgamenti vagyok. A nagyapám egy darabig a kartali Schossberger-uradalom fő-kertészeként dolgozott a századforduló környékén. A család Aszódon, illetve Kartalon lakott. A szüleim tízéves koromban vették meg ezt a temetőbe vezető keskeny kis utca melletti, elhagyott telket, és építették rá azt a házat, amelyben aztán az én gyerekeim is felnőttek. Apám szenvedélye a kert, a növények voltak, még a nappaliban, a zongora tetején is cserepek álltak. Csak a halála után mertünk kicsit rendet vágni a dzsungelben, az udvaron azonban ma is az ő fái őriznek minket. Van egy fotóm a hetvenes évek elejéről, amikor a fenyői még csak akkorák, mint a sámli, amin ül, ma pedig az unokáim játszanak az árnyékukban.

EZÉRT IS DÖNTÖTT ÚGY, HOGY A GALÉRIÁJÁNAK CSAK ITT, EBBEN AZ UDVARBAN LEHET MÉLTÓ HELYE?

Ha nem is ennyire tudatosan, de biztos bennem volt ez is. Az ötletet amúgy egy németországi példából vettem. Nemcsak tanár vagyok – negyven

éve tanítok történelmet és rajzot a kartali Könyves Kálmán Általános Iskolában, illetve rajztanárként az Aszódi Evangélikus Petőfi Gimnáziumba is átjárok –, hanem festő is. Egyszer volt egy kiállításom Aszód testvérvárosában, Obernburg am Mainban, egy ottani kolléga galériájában; ő szintén tanárként ment nyugdíjba, majd vett egy színes kövekből összerakott bikaistállót, és nyitott benne egy kis kiállítóhelyet. Az egész nagyon tetszett, de őszintén szólva sokáig eszembe se jutott, hogy nekem is valami hasonlót kellene csinálnom. Amikor azonban a régi műtermem szó szerint düledezni kellett, belevágtam. Pontosabban belevágtunk a feleségemmel, Katával, mert nélküle itt szó szerint nem lenne semmi. Nemcsak az önerőre felvett hitelben lett társam, de az ő tévedhetetlen ízlése vezetni már negyven éve az én kezemet, szívemet is.

PONT TÍZ ÉVE, 2011 ŐSZÉN NYITOTTÁK MEG A KAPUIKAT A KÖZÖNSÉG ELŐTT. AZT HOGYAN TALÁLTÁK KI, MILYEN LEGYEN A GALÉRIA ARCA, MITŐL LEGYEN OLYAN VONZEREJE, AMI MIATT AKÁR A FŐVÁROSBÓL VAGY AZ ORSZÁG TÁVOLIBB

*„Mivel ilyen könnyű innen elmenni,
könnyű visszajönni is; a többség ezért nem
is nagyon akar menni sehova”*

PONTJAI RÓL IS HAJLANDÓ VALAKI EGY KARTALI KIS UTCÁBA ELAUTÓZNI?

Először is húztunk egy határt, és azt mondtuk, bizonyos szint alatt nem fogadunk kiállítókat, mert nem a lelkes amatőrök bemutatkozási helye kívánunk lenni. Mivel a saját munkáim révén eddigre már jártas voltam művészkörökben, igazán nagy művészek is első szóra igent mondtak a hívásomra. Fehér Lászlótól Barabás Mártonon, Benczúr Emesén és Olescher Tamáson át Lovas Ilonáig hosszan sorolhatnám azokat a Kossuth- és Munkácsy-díjas festőket, grafikusokat, fotósokat, akiknek a munkái az eltelt tíz évben láthatók voltak nálunk. És ha hét közben a közönség nem törte is ránk az ajtót, mindig ki tudtunk találni valamit, ami miatt akár kétszázan is összegyűltek a kertben.

PÉLDÁUL?

Először is, a megnyitóink sosem csak abból álltak, hogy eljött egy művészettörténész, mondott egy beszédet, aztán képletesen átvágtuk a szalagot. Minden alkalommal szerveztünk valami érdekes programot, felolvasószínházat, író-olvasó találkozót, könyvbemutatót, kortárstánc-előadást, koncertet is, amolyan árukapcsolásként. Ebből fejlődött ki aztán a múzeumok éjszakája mintájára a „galéria-éjszaka” ötletem. Minden évben kitalálok egy mottót: víz, tánc, angyal, asztal, ilyesmi, erre koncentrálnak a művek, és az egészet megfeyeljük a fentiekhez hasonló produkciókkal, utána meg nagy közös főzéssel, sörrrel és tombolával. Mindez a régi barátságaimnak is jót tett, és számtalan újat is hozott. Nagyon jóban lettünk például a világhírű operatőr Ragályi Elemérrel. Az ő fiának, a rendkívül tehetséges fotós Marcinak is rendeztünk egy kiállítást, amelynek a megnyitójára Sándor Pál is eljött. Emlékszem, kissé hitetlenkedve kérdezte tőlem és a feleségemtől,

hogy „ti mit kerestek itt, hogy kerültetek ide?” Én meg mondtam, hogy nem kerültünk mi sehova, mert mindig is itt voltunk.

MÉGIS, NEM LETT VOLNA JOBB A FŐVÁROSBAN LÉTREHOZNI VALAMIT, AHOVA NEM CSAK SÁTOROS ÜNNEPEK ALKALMÁVAL MENNEK BE AZ EMBEREK?

Ahogy mondtam, engem ide köt minden. A családom, a ház, apám fáí, az iskola. Kartal ráadásul eléggé speciális helyzetben van. Régen jelentős, nagyrészt katolikus falu volt, tele keményen dolgozó emberekkel, a főút mellett csupa nagybirtokkal, sok-sok gyerekkel. Ma is majd hatezren lakunk itt, és mivel közel az autópálya, sokan Pestre járnak dolgozni. És mivel ilyen könnyű innen elmenni, könnyű visszajönni is; a többség ezért nem is nagyon akar menni sehova.

ŐN IS MARADT, BÁR GYEREKKORÁBAN MÉG AZ VOLT AZ ÁLMA, HOGY PILÓTA LESZ. NINCS HIÁNYÉRZETE EMIATT?

Nem, mert a másik álmom meg az volt, hogy festőművész váljon belőlem, ami kis kerülővel, de megvalósult. És tanítani is igazán szeretek,

egyáltalán nem úgy gondolok rá, mint aki jobb híján teszi, megkeseredve, mert annak idején nem vették fel az egyetemre.

PEDIG TÉNYLEG NEM VETTÉK FEL.

Nem, de ennek pont így kellett történnie. Egyszer próbálkoztam, érettségi után, de mivel éreztem, hogy tényleg csak a százegyedik vagyok a sorban, végleg letettem róla. Helyette elvégeztem Nyíregyházán a történelem–népművelő szakot, aztán a rajztanárít is. Utóbbin nagyszerű mesterem volt, a festőművész Horváth János, aki kemény kézzel irányítva igazi művész-képzést vezetett. Rengeteget tanultam tőle, elkezdtem komolyabban festeni is, jött egy kis stúdiómunka, néhány közös kiállítás. Közben megházasodtam, sorra érkeztek a gyerekek, akiket a pedagógusi fizetésből alig lehetett eltartani, élni, világot látni meg aztán pláne nem. Muszáj volt valamit kitalálnom, így amatőr módon, szakértelem és megfelelő tudás nélkül nekiálltam ikonokat készíteni.

LEHETETT VOLNA CSENDÉLETEKET VAGY PORTRÉKAT IS. MIÉRT PONT AZ IKONOK?

Ottjártunkkor a Ladócsy-galéria falait épp egy galgamenti arcképekből álló kiállítás díszítette. A fotók Gulyás Sándor szemén keresztül mutatják be a környék lakóinak mindennapjait. Az alkotóval készült beszélgetés az 56. oldalon olvasható

Ennek az az előzménye, hogy mielőtt a nagyapám idejött volna a Schossberger-birtokra, a szerb püspöknek volt a kertésze Szentendrén. Búcsúzóul kapott egy nagy ikont, amelyet megörökölttem tőle, és ott lógott a szobámban, az ágyunk felett. Nézegettem-nézegettem, majd bementem a kegytárgyboltba, megfigyeltem az ott lévő újabbakat is, és közöltem, hogy ilyeneket én is tudok csinálni. Az első kísérleteim finoman szólva is megmosolyogtatók voltak. 1986-ot írtunk, fogalmam sem volt róla, honnan, kitől kellene megtanulnom az ikonkészítést. Szakirodalom alig volt, akik ezzel foglalkoztak, azok hét lakat alatt őrizték a titkaikat. Egy kedves barátom segített ki, szerzett aranyat, ragasztót, így hosszas kísérletezés után sikerült két darabot elfogadható minőségben megcsinálnom. Elvittem őket, még aznap elkelték. Körülbelül ezer darabig meg sem álltam, sőt vettem a bátorságot, és több száz kép után úgy éreztem, ennyi előkészületet követően már átfogalmazhatom néhány ikonomat absztrakt táblaképpé úgy, hogy persze a technika, az anyag a hagyományos marad: deszkára, enyvvel, gipszszel, lenolajjal, tojástemperával, aranyfüsttel. Végül eljutottam

oda, hogy a hazai legnagyobb ikonszakértő, Ruzsa György bácsi nyitotta meg a kiállításaimat, és áldását is adta a munkámra azzal az útravalóval, hogy egy jó ikonfestő nem lehet részeges, erkölcstelen, ami nálam, legalábbis ő úgy látta, rendben találtatott.

HA KRISZTUSSAL ILYEN SOK ÓRÁN ÁT NÉZ SZEMBE AZ EMBER, AZ MEGERŐSÍTI A HITÉT IS?

Az enyémet biztosan. Katolikusként születtem, a feleségem evangélikus, ráadásul paplány, és mert a szerelem nagy úr, én is evangélikussá váltam. Vagyis mintha mindig is az lettem volna, ebben a közösségben érzem a helyemen magam. És vallom azt is, hogy a hit ugyan magánügy, de nem lehet igazán hívő valaki, ha nem cselekvő tagja a gyülekezetnek, és nem vállalja ennek az egésznek minden jó és rossz oldalát. Amikor tíz esztendeje megnyitottuk a galériát, elhívtam egy lelkész barátomat, aki hozott egy keresztet, amit aztán feltettem a falra. Azóta is minden egyes nap érzem, hogy az áldás rajtam, rajtunk van. ■

SZÍVÜGYEM, GALGAMENTE

Szöveg: Farkas Anita

Fotó: Kovács Gábor

Gulyás Sándor nappal a légi forgalmat igazgatja, szabadidejében pedig a Galgamentét járja, hogy fényképezőgépe segítségével bevésse az itt lakók arcát a világ emlékezetébe. Tíz év alatt sok száz portrét készített, amelyek nemcsak kordokumentumok, de a helyi közösségek összekovácsolói is.

Ha úgy rendelte a sors, hogy ember és táj egymásra találjon, az alól nincs, nem lehet menekvés. Így történt ez Gulyás Sándorral is, aki Japántól az Egyesült Államokon át Izlandig bejárta az egész világot, hogy aztán a Galgamente örök szerelmese legyen. A hetvenes évek végén pályakezdőként még fotóriporternek készül, majd egy éles váltással előbb a Malév, 2004 óta pedig a Wizz Air munkatársaként a légi forgalomban dolgozó Sándor egy évtizede fényképezi Turától Aszódon át Becskéig nemcsak a természetet és az épített örökséget, de a helyiek hétköznapi és ünnepi pillanatait is.

A fényképezés ötlete a közös családi kirándulásoknak köszönhetően született meg a fejében. A feleségével mindig is szerettek Magyarországon vidékein barangolni, minden egyes alkalommal rácsodálkozva, hogy mennyi szépség vesz minket körbe, és mégis mennyire kevésbé értékeljük azt, ami a miénk. A Galgamente a fővároshoz való viszonylagos közelsége miatt szinte kínálta magát a munka utáni vagy hétvégi látogatásokhoz. Sándorban egy idő után bekapcsoltak a gyerekkori emlékek is: tízéves koráig a Galga folyásától nem messze, Veresegyházon laktak, az édesapja pedig sokszor mesélte, hogy fiatalkorában, még kéményseprő-

segédként sokszor az acsai és a csővári árokparton tanult, kitartóan küzdve azért, hogy előbbre jusson.

A munka végül 2012-ben indult el. Gulyás Sándor első lépésként felhívta a helyi vezetőket, és tanácsot kért tőlük, milyen eseményeket, illetve kiket volna érdemes lencsevégre kapnia. A természetes bizalmatlanság hamar elillant, a többség kifejezetten örült „a messziről jött idegen” érdeklődésének. Hamar tiszteletbeli galgamentivé avatták, és olyan, ma már kordokumentumnak is beillő különleges képsorozatot készíthetett, mint az augusztus 20-ai kenyérszentelési ünnep Bagon, amikor a templomtól az önkormányzatig népviseletben vonult az egész lakosság – ez az évszázados szép szokás mostanra kihalt. A portrékhoz az acsaiak vezették el: Mekis Ádám evangélikus esperes és az akkori polgármester javaslatára kezdte el egyesével fényképezni a helyi lakosokat az általuk jellemzőnek gondolt környezetben vagy tárggyal megörökítve. Ebből a sorozatból jött létre az a negyvenhat képből álló, *Acsaiak vagyunk – Élethépek* című anyag, amely 2017 szeptembere óta a falu művelődési házában állandó tárlatként látható.

Ettől kezdve pedig nem volt megállás. A helyiek egymást ajánlották a fényképész figyelmébe,

Blaubacher József és néhai Tasnádi Lajos, Iklad. Ikladon a mai napig hagyományos kézi aratással kezdődik a gabona betakarítása. A szorgos munka közepette készült a felvétel a megpihenő arató munkásokról. Józsi bácsi túl a kilencvenen fiatalokat megszégyenítő energiával még mindig az elsők között vágja a rendet

Dezső Gergely, Iklad. Egy kihalóban lévő, alig oktatott mesterség képviselője, patkolókovácsként járja az országot. A fotó Domonyban, a Lázár Lovasparkban készült

*Csoma Ferenc és Csoma László, Hévízgyörk.
A két férfi üzemeltette pékségben hagyományos,
akácfa-tüzelésű kemencében sütik a kenyert.
Gulyás Sándor végigfotózott egy egész műszakot, hogy
aztán éjjel fél tizenkettőkor két meleg cipővel a hóna
alatt induljon el Budapestre*

aminek eredménye nemcsak rengeteg fotó, de sok-sok átbeszélgetett délután, este, és ami a legfontosabb: barátság lett. Előbb Ikladon kérték fel egy acsaihoz hasonló portrészorozat elkészítésére, ez a munka folyamatban van, aztán Kartalon, a Ladócsy-galériában lehetett látni egy kibővített „best of” válogatást az eddig elkészült galgamenti arcképekből, most pedig egy album megjelenetésén dolgozik az aszódi polgármester buzdítására: ebben a tervek szerint az emberek mellett települési események fotói, illetve tájképek is helyet kapnak majd.

Gulyás Sándor maga is meglepődött rajta, hogy a felbukkanása szinte katalizátorként mozgatta meg a legkisebb falvakat is. A lakók többsége hálás volt azért, hogy életében először megtapasztalhatta: a családtagjain kívül is érdekel valakit a léte. Izgatottan várták a kiállításmegnyitót is, hogy lássák: a szomszéd, a tanár, az orvos, a koma, a sógor hogyan néz ki ezeken az egyszerű, mégis étellel teli és ezért igazán különleges felvételeken.

Nem csoda, hogy az ötvenes éveiben e tapasztalatok hatására az egri egyetem andragógia szakát elvégző Sándor önkéntes fotográfusi munkájára, ahogyan ő fogalmaz, szívügyére a hazai közösség-szervezés nagyasszonya, az ELTE-n oktató Vercseg Ilona is felfigyelt, és példaként ajánlja a legújabb egyetemi tankönyvében mint a közösségépítés új, 21. századi módszerét.

„Mindez nem az én érdemem, hanem közös azokkal, akik beengedtek a házukba, és teljes szívükkel megnyíltak előttem – mondja szerényen a képek készítője, majd hozzáteszi: – Óriási ajándék minden pillanat, amit a galgamentiekkel tölthetek. Két éve volt Acsán egy szüreti felvonulás. Letettem a kocsit a faluszélen, és ahogyan gyalogoltam a központ felé, kétszer is rám dudáltak hátulról, integettek. Mondtam is a feleségemnek, hogy ennél többet ember nem érhet el az életében, hogy egy kis faluban megismerik a járását.”

„Mindig az embert kereste: nem valami idegen és általános ideológiát, amit rá lehet erőltetni mindenre, ami él és mozog”

KÉRD SZÁMON MAGADTÓL

Szöveg: Valentinyi Pál

Nem túlzás azt állítani, hogy a Galga is táplálta Sára Sándor alkotó szellemét. A rendező-operatőr szülőföldjén szerzett tapasztalatai egész életművén nyomot hagytak.

Mint Ady föl-földobott köve, Sára Sándor úgy tért haza újra meg újra kicsi országába, azon belül is a Galgamentére, akármerre vetette is az élet. Mindig büszkén beszélt arról, hogy Turáról származik, és Ikladon nőtt fel a táj bűvöletében. A két éve elhunyt rendező-operatőr gyermekkorában a Galga még valódi folyó volt. Szülőfalujánál egyenesen két ágra oszlott, és bőven lehetett benne halat – csíkot, compót, csukát – is fogni, ahogyan arról Sára egy horgászlapnak adott interjújában anekdotázott.

A Galgamentén szerzett gyermekkori élményanyagát azonban a ma már sokkal szerényebbnek mutakozó folyó mellett, mentén élő emberek gazdagították csak igazán. A magyar többségű Tura, a tót Domony, a sváb Iklad – nem is beszélve a Galgamente cigányairól – eltérő nyelvet és közeget jelentettek ugyan, a közös történelem és az életet szervező földrajzi jellemzők összekötötték a helyieket. Sára így vallott minderről az *Európai Utas* című folyóiratnak: gyerekként ha olykor-olykor összeverekedtek, sosem azért, „mert az egyik svábul, a másik tótul, a harmadik magyarul beszélt otthon a szüleivel, hanem legfeljebb olyasmiken, hogy mikor ki fürödjön a Galga-patak selymesebb partszakaszán, avagy ki ajándékozhatja meg egy zöld almával a szeplős orrú Piroskát”.

A szülőföld ihlető szelleme nyomot hagy Sára némelyik meditatív fotóján is. Például a turai mindennapokról, egy-egy jegenyésről, akárcsak olyan életre szóló, helybéli barátok családjáról készült képein, mint amilyen a domonyi Huszárik Zoltán is volt. Közös filmjükben, a magyar film-történet egyik legnagyobb alkotásában, a *Szindbádban* Sára egészen egyedi oldalát mutatja meg. Színekben gazdag, virulens beállításai tökéletesen megidéznek Krúdy világát, amely eleve tartózkodik minden történelmi árnyalattól. Sára szecessziós kirándulása életművének legismertebb és leginkább elismert epizódja, noha a sorsokat kutató, karcos, megrendítő, drámai fényképezései és témaválasztásai legalább ugyanannyi, ha nem több figyelmet érdemelnének.

„Majd számonkérlek tőled a történelmet, és igazuk lesz. Kérd számon a történelemtől az embert, és igazad lesz! És kérd számon magadtól is!” Ez a sokat idézett gondolat lett a mottója Sára önéletrajzi ihletésű, 1968-as filmjének, a *Feldobott kőnek*. Ám a mozi elején és végén is feltűnő gondolathoz még egy lényeges mondat is hozzátartozik. „Feledheted-e ezeket az arcokat?” – kérdezi magától a főszereplő, Pásztor Balázs Balázsovits Lajos hangján. A hang persze a színésze, de a gondolat Sára Sándoré és forgatókönyvíró társaié,

Vízhordó szekerek
a Galgában (1950)

Csoóri Sándoré és Kósa Ferencé. Sára egész életében ennek szellemében – a meglátott arcok elfeledésére való képtelenség és az abból adódó felelősség tudatával – alkotott.

Mindig az embert kereste: nem valami idegen és általános ideológiát, amit rá lehet erőltetni mindenre, ami él és mozog, hanem éppen a képein szereplő ember sajátos és megismételhetetlen valóságát. A nem sokszorozható sorsot, amit éppen az egyéni kívüli vak folyamatok és végső soron maga a történelem is alapjaiban tud felforgatni. A *Feldobott kő* egyik emlékezetes képsorában a geodéta műszerébe nézve először a mérőrúddal felálló figuránsokat, majd helybeli parasztok meggyötört, de egykedvű portréját láthatjuk fejfelé fényképezve, miközben a háttérben kidöntött fák

reccsenései hallhatszódhatnak. Az épülő vízerőmű miatt elárasztott vidéken a földművesek addigi életét néhány (társadalom)mérnöki döntéssel eltörli a hatalom. Hasonlóan felkavaró a cigányok kényszermosdatását bemutató jelenetsor. Az arcokról leolvasható elhagyatottság és beletörődés találkozása a hatalom nyírógépeinek erejével.

Akárcsak a filmbéli operatőrhallgató, Sára maga is befőttesüvegben vitte frissen előhívott fotóit a Színművészetire. Az arcok, amelyeket szülőföldjén vagy geodétaként az országot járva fotózott, vele maradtak, sorsának részévé váltak. A helyi egységélmény, amelyet a Galgamentén gyerekként élt át, idővel kitágult, és elmondhatatlannak hitt nemzeti tragédiák bemutatásával a teljes magyarság iránti elköteleződésé alakult. Sorsok helyett

Libapásztor lányka
a turai utcán (1951)

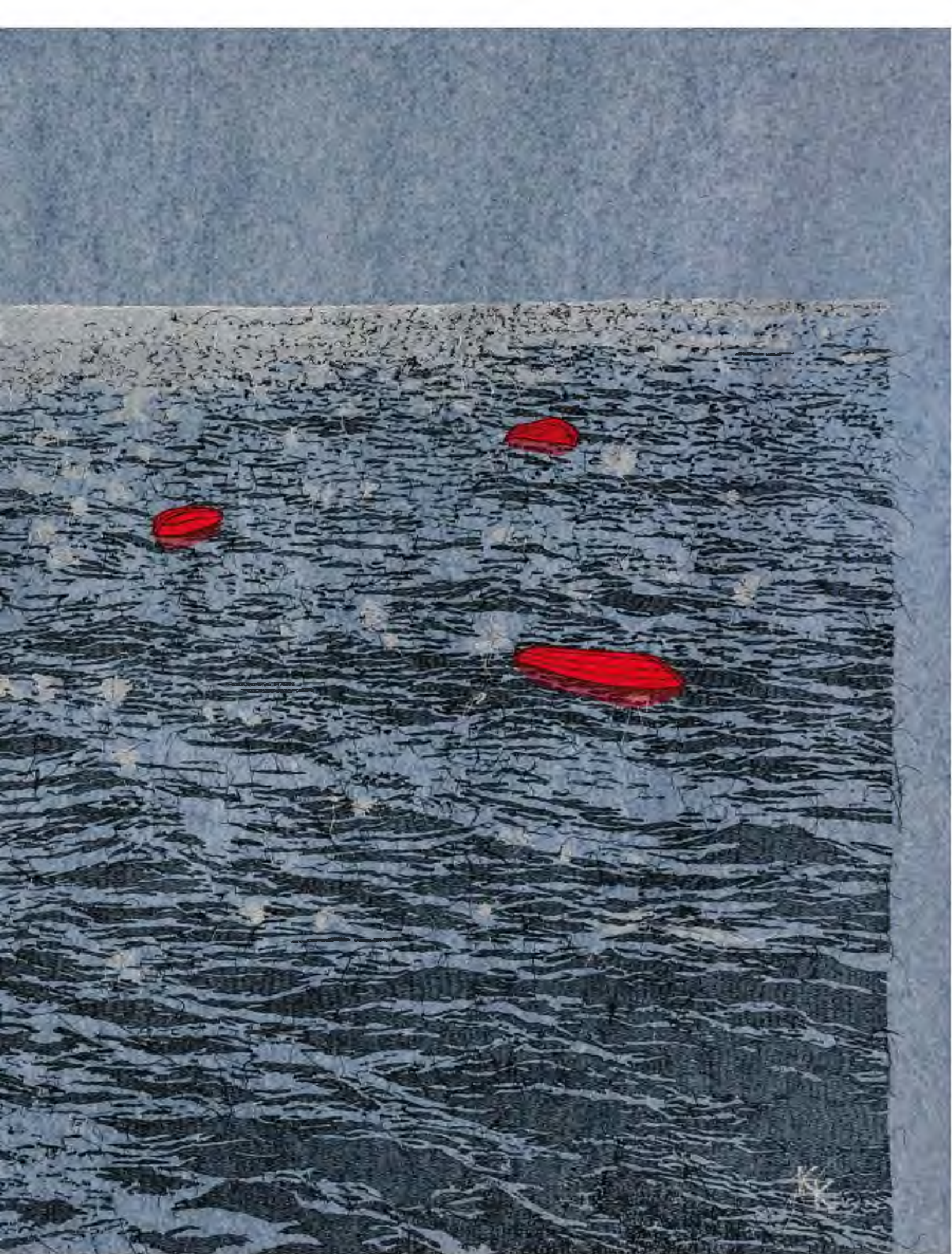
sorsközösségben kezdett gondolkodni. A *Holnap lesz fácán* szatirikus disztópiája, majd a hazatérés reménytelenségéről szóló *80 huszár* 1978-ból, illetve sokkal később, 1991-ben a második világháború végnapjaiban bujdosó katonaszökevények történetét bemutató *Könyörtelen idők* mind a nemzeti sorsra reflektáló alkotások. Ezekben az egyéni sorsok nem egyszerűen összeadódnak, hanem egymásba fonódnak. Történelmi nehézkedésüket éppen ez a szétszakíthatatlan közösség adja ki.

Sára dokumentarista igénye szinte szükségszerűen következett a valóság embereken keresztüli megismerésének művészi programmá tett gyakorlatából. Ám ő még a dokumentumfilm olykor szenttelennek tűnő műfajában is fellelte, hogyan lehet egy tragikus, de közös tapasztalatot, mint

a *Pergőtűzben* bemutatott doni megsemmisülés, úgy ábrázolni, hogy az egzisztenciális, illetve az univerzális szempontok kéz a kézben járjanak, és minden elhangzott szó, akár vezérkari tiszt, akár paraszt honvéd szájából érkezik is, valódi súllyal bírjon.

Ha belegondolunk, hogy a Galgamente, ez a kicsiny tájegység két olyan európai rangú, kivételes filmművészt adott Magyarországnak, mint amilyen Sára Sándor és Huszárik Zoltán, akkor az itt élők egyszerre érezhetik szülőföldjüket különlegesen gazdagnak és rejtélyesnek. ■

MŰHELY

NEONVARÁZS BUDAPEST FELETT

Szöveg: Kéri Gáspár

A múlt század második fele a neonreklámok aranykora volt, évtizedekre meghatározva a világ nagyvárosainak arculatát. Kissé abszurd, de a fényreklámok tömeges budapesti elterjedését egy 1970-ben kelt pártkongresszusi határozat tette lehetővé.

Magyarországon 1968-ban szinte minden az új gazdasági mechanizmusról és a prágai tavaszra szaporán vetett vigyázó tekintetekről szólt. Ezt augusztus 18-án, vasárnap este a Táncdalfesztiválon kategóriagyőztes Illés-sláger, a kevéssé rendszer-kompatibilis *Amikor én még kisserác voltam* című dal koronázta meg. A műsor és a 20-ai tűzijáték opálos nyár végi kábulatából egy szempillantás alatt rántotta vissza az országot a vasfüggönyön inneni világ kijózanító rögválóságába az augusztus 21-ei csehszlovákiai bevonulás. 1956 respektjét a világban ekkor homályosította el egy időre szerepvállalásunk a prágai tavasz leverésében, még úgy is, hogy a harcokszó magyar kiskatonák látványától nemeszser bepárásodtak a szemek

a Csallóközben. És miközben Csehszlovákiában a testvéri országokkal karöltve ugyanúgy húztuk le a redőnyt, mint tizenkét évvel korábban a mi hazánkban a szovjet hadsereg tette ezt a Forgósél hadművelettel, Budapest erős emberei – tanácsi potentátok és pártemberek – markáns szándékukat fejezték ki a neonosítási programról. Két évvel később, 1970-ben az MSZMP X. kongresszusán már egyenesen párthatározat döntött arról, hogy az ország fővárosának színes fényárban kell úsznia.

A fénycsó a 19. század találmánya: a különféle kisnyomású gázokkal töltött üvegcsövekben nagyfeszültség hatására a neon vörösen, a hélium sárgán, az argon és a higanygőz keveréke kéken világít. A színeket különféle fényporokkal is elő lehet

KÖZÉRT

E

M
MOSOP

K

L

ARUHAZ

MOSOP

egy magi
arman

NEMZETI

Merena

ALUSZONA FÜRÖRSZONA IS NYITVA FÉLÉRA

idézni; a csövek formájának pedig csak a tervezői fantázia, a műszaki-mérnöki tudás és az üvegtechnikus kreativitása szab határt. A fényreklámok első nagy korszaka a második világháború előtti évekre, igazi aranykora a hatvanas-hetvenes évekre tehető, sok esztendőn át meghatározták a világ nagyvárosainak arculatát. A fényreklámok jelenléte így nem volt ismeretlen azon budapestiek számára sem, akik az 1945 előtti világban eszméltek. A városképhez akkoriban szervesen hozzátartozott a kapitalizmus e huncut urbánus jelensége, amelynek segítségével a későbbi népi demokráciában legfeljebb hírből ismert világmárkák és emblemikus honi termékek hirdették kiváló-

ságukat. A megvalósult szocializmusban a reklám gazdaságélénkítő hatása inkább placebóként hatott – cipőt a cipőboltból, hangzott az elhíresült kabarétréfa –, ám az 1970-es évektől előállt az az ellentmondásos állapot, hogy a nyugati világtól eltérő, sajátos esztétikát és egészen kreatív megoldásokat hordozó fényreklámok jelentek meg a sugárutak, körutak és pályaudvarok környékén. A kisebb üzletportálokat és a vendéglátóipari egységeket is folyamatosan színesítették különféle típusú vagy egyedi megoldások alapján készített folyóírasos szövegekkel, figurális reklámokkal. Számukat a rendszerváltozás környékén csak a fővárosban több mint húszszerre becsülték.

„A megvalósult szocializmusban a reklám gazdaságélénkítő hatása inkább placebóként hatott”

„A fényreklámok számát a rendszerváltozás környékén csak a fővárosban több mint húszezerre becsülték”

Ez a néhány évtized a Fővárosi Tanács tulajdonában álló, több kisebb-nagyobb műhely államosítása után 1949-ben alakult Fővárosi Neonberendezéseket Gyártó Vállalat aranykorát is jelentette. A Szövettség utcában manufakturális körülmények között működő üzem – a tervezői munkától a kivitelezés összes fázisán át a karbantartásig mindent itt felügyeltek – hamarosan a keleti blokk egyik jelentős fényreklámgyártója lett, sőt az önálló fejlesztések és a megbízható minőség miatt idővel ausztriai és nyugat-németországi kapcsolatok is kiépültek. A hetvenes évek végére Neon Reklám és Villamosági Szövetkezetté alakuló vállalat története, belső struktúrája külön fejezetet érdemelne: a kollektíva

a megbízható pártmunkástól az ántivilág számos deklasszált eleméig igen heterogén volt, a korszak különös ellentmondásainak egyikeként mégis összetartó, majd hogynem családi közösségként létezett. Neonreklámokat készíteni ugyanis komplex alkalmazott művészeti feladat, amelyben sokféle szaktudású embernek kell a legjobbat nyújtania, és ez a szocializmus Magyarországon különös szigetként működő Neonban – az ideális emberi tényezőktől sem függetlenül – remekül meg tudott valósulni.

Az ezredfordulóhoz közeledve nemcsak nálunk, de a technológiai változások következtében az egész világon egyre csökkent a neonreklámok szerepe,

a háztetők és homlokzatok jellegzetes fényei sorra kihunytak. Ma országszerte számos neonmentő csoport igyekszik megőrizni az emléküket, egy kiváló honlapon a már megsemmisült, a megmentett és a fent felejtett fényreklámokat veszik lajstromba, intézményi szinten pedig a Magyar Elektrotechnikai Múzeum végez e tárgykörben gyűjtőmunkát és restaurálást. Kultúrtörténetileg felbecsülhetetlen értékűek az MTI fotóriportereinek neonfényes felvételei is, amelyekből mostani írásunkhoz válogattunk. ■

„A fényreklámgyártó kollektíva a megbízható pártmunkástól az ántivilág számos deklasszált eleméig igen heterogén volt”

FÖLDI KINGA: VIRÁGZÁS
2021 | 20 x 20 x 16 cm

A KREATIVITÁS VÉGTELEN HÁLÓJA

Szöveg: Kéri Gáspár

A Szombathelyi Képtárban egész nyáron nyitva tartó VII. Nemzetközi textilművészeti triennálé hívószava a sodrás volt. A tárlaton három kontinens tizenkilenc országából százhatvan alkotó mutatkozott be erre reflektáló legfrissebb művével.

Elmondhatatlanul gazdag az az asszociációs háló, amely a háromévente megrendezett szemle aktuális hívószavából kibomlik. A sodrás szóról a laikusnak talán a folyók jutnak elsőként eszébe, ahogy szárazföldeket behálózva, hosszú évezredek át rombolva és építkezve keresik az utat a tengerek felé. Egy pillanatra felsejlik a filmrendező Gaál István 1964-es remekműve, a *Sodrásban* is, amely a folyó fizikai tulajdonságain túl az elmúlás, a felnőtté válás egyenes irányú, ám a legkevésbé sem egyszerű folyamatait boncolgatja lírai eszközökkel.

A sodrás fizikai jelensége a tavak és a tengerek áramlatai kapcsán is felidéződhet bennünk, s a négy alapelem közül a levegő és a tűz esetében szintén meghatározó. Hogy az időnek is van sodrása, arra példa egy másik mozi: Wim Wenders egyik

korai munkája, az 1974-es *Az idő múlása*. A road movie két férfiről szól, akit – és lám, megint csak ugyanaz a szó! – egymás mellé sodor az élet, hogy ideig-óráig együtt róják az utakat a kettéválasztott Németország határvidékén. A filmben a klasszikus történetmeséléssel szemben látszólag jelentéktelen dolgok történnek. Hosszan kitartott monoton snitketek látunk, esztétikusan komponált fekete-fehér képeket, valamint a táj állandó változását – ezek jelekként hagynak nyomot mindannyiunkban. A „semmi” mögött azonban önmagunk megtalálásának, sőt az önmagunkhoz való visszatalálásnak a célja munkál. Hogy megleljük helyünket a korban, a körülöttünk lévő világban, amelyre folyamatosan reflektálunk. Hogy azon élményeket, amelyeket magunkba fogadunk, koherens gondolatokká, majd

HIDEG ORSOLYA: SODRÁSBA FOGVA
2020 | 120 × 80 × 40 cm

képekké, hovatovább műalkotásokká alakítsuk. Hogy végül hagyjunk valami maradandót magunk után. Hiszen a művészeti alkotás aktusa, a jel- és nyomhagyás ősi szándéka évezredek óta ott dolgozik az emberben.

Fontos ezen a ponton a technére, a mesterségbeli tudásra is kitérni, pláne egy ilyen jelentős textilművészeti tárlatról értekezve. A sodrás mint tevékenység az emberiség egyik legarchaikusabb eljárására is utal: tetszőleges összetevők párhuzamosításával, csavarással vagy pödréssel kötésre és

szövéssre alkalmas új anyagot hozunk létre. Innentől pedig újra a szabad asszociációk és az alkotás lehetőségei szötte végtelen hálóban találjuk magunkat.

Szombathelyen 1969 óta rendeznek textilművészeti seregszemlét. A kilencvenes évek eleje óta a Kulturális Alapítvány a Textilművészetért szervezi háromévente a Szombathelyi Képtárral, jelentős fórumot biztosítva a textilművészet aktuális hazai és nemzetközi tendenciáinak, útkereséseinek bemutatásához. A kiállítások már a hetvenes években nemzetközi rangra emelkedtek, a műfaji

BERNÁTH JUDIT: HULLÁMOK KÖZÖTT
2020 | 230 × 20 cm

tematika évről évre bővült. Idén már öt kategóriában – fali és tértextil, textildizájn, miniatúr textil, zászló, szalag – lehetett beadni a műveket.

És amennyire gazdag asszociációs lehetőségeket kínált a hívószó az alkotóknak, legalább annyira gazdag az a műfaji sokszínűség és kreativitás, amely a jellemzően autonóm, alkalmanként a képzőművészet határterületeit érintő munkákból árad. Izgalmas látni azt is, ahogy az archaikus és klasszikus eljárások mellett egyéni megoldá-

sokat vagy akár a legújabb technikákat – mint például a 3D-s nyomtatás – is bátran alkalmazták a kortárs textilművészek. A műfaji sokszínűség és az egyéni útkeresések izgalmas példáit nyújtja a rendhagyó anyaghasználat is: tradicionális textilműves-eljárások találkoznak a polisztirollal, az orvosi röntgenfilmmel, a fémek különböző fajtáival vagy újrahasznosított hulladékokkal. Számos mű reflektált a koronavírus-járvány miatt alapjaiban megváltozott világunkra, a személyes

LŐRINCZ LILI HANNA: NIRVANA
2020 | Ø 58 cm

aspektusokra vagy szélesebb társadalmi összefüggésekre koncentrálna.

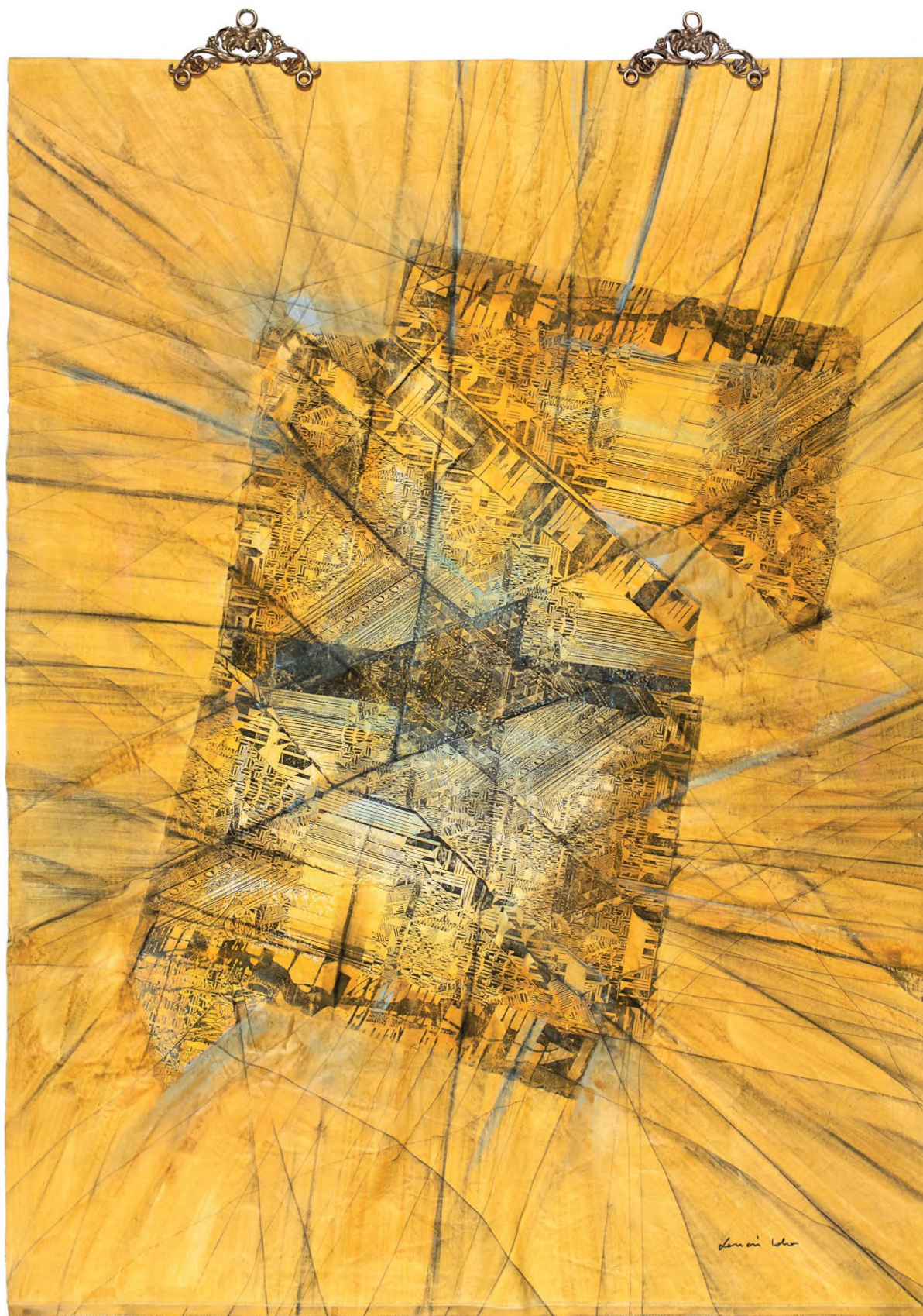
Végül érdemes egy gondolat erejéig az angol nyelvű kiírás három rokon értelmű hívószava – twist, current, flow – közül az utolsónál elidőzni. Csíkszentmihályi Mihály, a pozitív pszichológia világhírű képviselője flow-élményként definiálta azt az áramlásszerű állapotot, amelyet bármely, teljes koncentrációt és belemerülést igénylő tevékenység kiválthat, egyszerre adva a sikeresség és a meglepedettség élményét. E körbe tartozik

az alkotás folyamata, nézői oldalról a megszületett művek befogadásának katartikus élménye is. A VII. Nemzetközi textilművészeti triennálén mind az alkotók, mind a közönség megtapasztalhatta ezt a hétköznapi rutinjából kiemelkedő különös érzést. ■

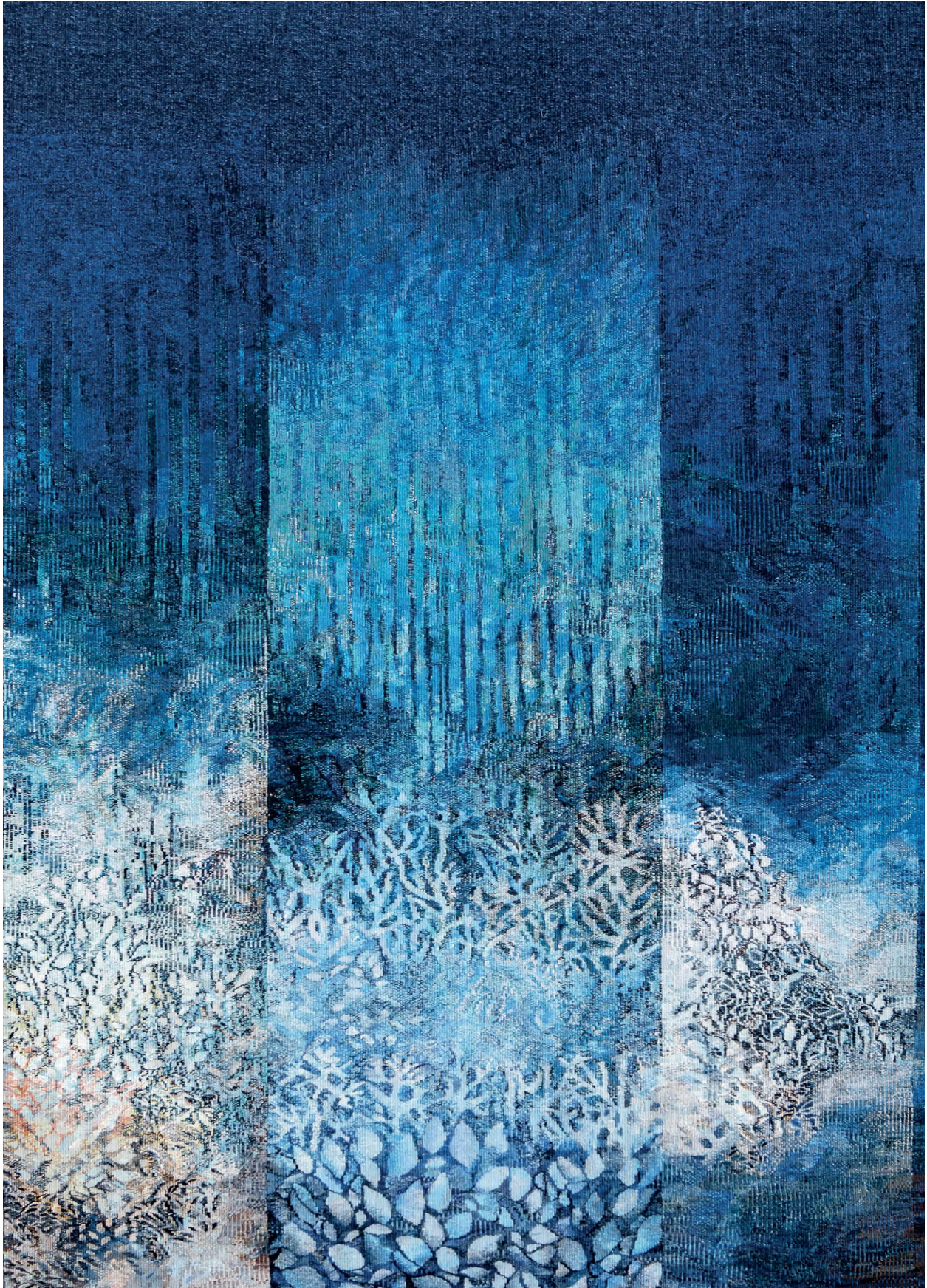
„Az archaikus és klasszikus eljárások mellett a legújabb technikákat is bátran alkalmazzák a kortárs textilművészek”

SIMÁNDI-KÖVÉR ANNAMÁRIA: INTERLINK
2019 | 200 × 300 cm

LENCSÉS IDA: FONÓDÁS
2020 | 163 × 114 cm

BOCZ BEA: TENGERKERT
2020 | 153 × 99 cm

SZENZÁCIÓS MÁSOLATOK A CSILLAGERŐDBEN

Szöveg: Kéri Gáspár

A megújult komáromi Csillagerőd Magyarország legújabb múzeumi központjaként 21. századi gyűjteményi élményt kínál. Több mint hét évtizednyi hányatás után itt lelt méltó otthonra a Szépművészeti Múzeum egyedülálló antik, középkori és reneszánsz szobormásolat-gyűjteménye.

A mikor Salvador Dalí 1989. január 23-án távozott az árnyékvilágból, még odaadó hívei sem nagyon ismerték gyűjteménye azon részét, amely a művészet történetének korszakait megidéző hamisítványokból és másolatokból állt. Bár jelen írás kereteit szétfeszítené e különös gyűjtői – az alkotói oeuvre-ben is megnyilvánuló – szándék szétszalazása, a megértéséhez mindenképpen közelebb visz az a tény, hogy a gyermek Daliban szülei a csecsemőként elhunyt testvérbátyja reinkarnációját vagy legalábbis hű mását látták. Szintén érdekes megfigyelni, hogy nemcsak Dalínál, de a szürrealistáknál általában jellemző volt az antikvitás újkori duplikátumainak – legfőképpen gipszmásolatoknak – a szerves megjelenítése, René Magritte, Giorgio de Chirico és Max

Ernst festményeitől Man Ray fotóin át Jean Cocteau *A költő vére* című, 1930-as filmjéig számos példát találhatunk erre.

Az álom és valóság határterületén, valamint az écriture automatique (automatikus írás) bűvkörében alkotó szürrealistákra nagy hatással voltak a századforduló környékén létrejött párizsi, londoni, berlini, szentpétervári, bécsi vagy éppen budapesti szobormásolat-gyűjtemények. A replikák az antikvitás, a középkor és a reneszánsz szobrászatát, illetve e korszakok összefüggéseit kívánták a késői akadémizmus és a historizmus idején megmutatni a közönségnek, de a hazai művészetoktatásban tanulók is lassan másfél évszázada rajzolják e szoborkópiák egyikét-másikát. E sorok írójának szintén határozott rajzóriai emlékek villannak be Seneca

1. századi portréja vagy Donatello Niccolò da Uzzano firenzei elöljáróról készített műve másolatait látva.

A jelentős másolatkollekciók közé tartozik a Szépművészeti Múzeum gipszszoborgyűjteménye is, amely nem az első ilyen jellegű honi gyűjtés eredménye; azt még Pulszky Ferenc indította el a Nemzeti Múzeum igazgatójaként a dualizmus idején. A Szépművészeti válogatása fénykorában mintegy ezer darabból állt, több mint hatszázötven ebből az antik, háromszáz pedig a középkor és a reneszánsz meghatározó szobrászati emlékeinek gipszmásolata volt. Az intézmény 1906-ban átadott új épületének különböző korokat idéző csarnokai is eredetileg azt a célt szolgálták, hogy a gipszmásolatok e reprezentatív terekbe kerülve szemléltessék a szobrászat meghatározó

korszakait. Ám pont a korai avantgárd, velük a szürrealisták, sőt a neoklasszicista novecentomozgalom előretörése idejére tehető e művek, illetve gyűjtemények eljelentéktelenedése – párhuzamosan annak a gondolatnak a megerősödésével, hogy mindig az eredeti műalkotás az igazi érték. Mindehhez az is hozzájárult, hogy a Szépművészeti az évek során jelentős mértékben tudta gyarapítani állományát az utóbbiakkal.

Az eljelentéktelenedés egyenes következménye volt, hogy Budapest 1944–45-ös ostromakor a műtárgyakat a múzeum pincéibe menekítették, a szobormásolatok pedig a kiállítóterekben maradtak. A háború után az egész kollekciót a látogatóktól évtizedekre elzárt Román csarnokban zsúfolták össze – ezt a hosszú időszakot az archívum szürrealisztikus

fotói is megidézik. A hetvenes évektől aztán folyamatosan történetek kísérletek a szobormásolatok méltó elhelyezésére – kisebb részük magyarországi múzeumokba került –, végleges otthonra azonban csak most leltek, a komáromi Csillagerőd teljes körű átalakításakor, amely a nagyszabású Liget Budapest projekt részeként valósult meg. A Mányi István tervezte, őstől bárki előtt nyitva álló komplexum izgalmas kortárs építészeti jelrendszerrel és térkialakítással reflektál a Bach-korszakban kibővült erődrendszer architektúrájára: a késő klasszicista, téglalozatos terek izgalmas szimbiózisban vannak a modern látszóbeton felületekkel és az újonnan létrejött terekkel.

Szűcs Miriam kurátornak valószínűleg örömeivel felérő tevékenység lehetett mindezt berendezni. Ráadásul volt is

miből válogatnia: a szobrászat történetének emblemikus és kevésbé ismert remekművein kívül mai szemmel is szenzációszámra menő másolatok vannak a Szépművészeti tulajdonában, így sok más mellett a quattrocento két meghatározó köztéri lovas szobra, a padovai Gattamelata (Donatello) és a velencei Colleoni (Verrocchio) zsoldosvezérekről mintázott másolata – utóbbinak csak a talpzata majd nyolc méter magas. A csillagerődbeli kiállítás a 21. századi gyűjteményi kívánalmaknak is megfelel: az alkotásoknak létrehozott terek mellett kávézó, bolt, vetítő- és több előadóterem, illetve változatos múzeumpedagógiai programok várják egész évben a látogatókat. ■

*„A szürrealistáknál jellemző volt az antikvitás újkori
duplikátumainak szerves megjelenítése”*

*„A hazai művészetoktatásban tanulók is lassan
másfél évszázada rajzolják e szoborkópiák
egyikét-másikát”*

„A háború után az egész kollekciónak a látogatóktól évtizedekre elzárt Román csarnokban zsúfolták össze”

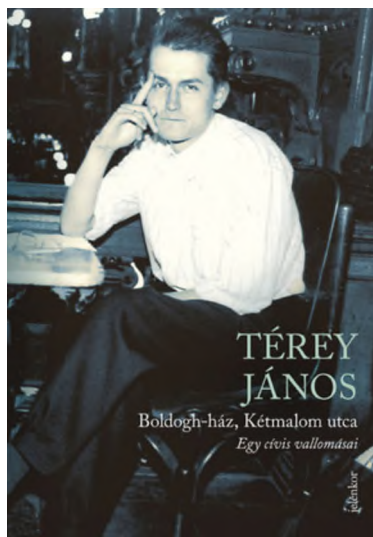
— 81 —
MICHELANGELO
1475-1564
CUPIDO e APOLLO
1530-35

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

fizessen elő!

+36 70 627 9086 | elofizetes@magyar-kronika.hu | magyar-kronika.hu/elofizetes

Őseidért a kútba

Szöveg: Farkas Anita

Bár távolról – mint ember és mint író is – mindig szimpatikusnak tűnt, a *Káli holtak* című regénye megjelenéséig valahogy nem tudtam igazán belehelyezkedni a sajtóságos, egyszerre nagyon távolságtartó és mégis kényelmesen ismerős Térey-univerzumba. Az önmagával szép lassan meghasonló budapesti sztárszínész, Csáky Alex és kíméletlen pontossággal megrajzolt környezete vitt közelebb aztán magához Térey Jánoshoz is, most, a *Boldogh-ház, Kétmalom utca* elolvasása után pedig még inkább csökkent köztünk a távolság.

Foghatnánk ezt persze a szerző váratlan és fájdalmasan korai halálára is – negyvennyolc éves korában kapott infarktust 2019. június 3-án –, a hasonló esetek ugyanis gyakran ébresztenek a nyilvánvaló hibákra is legyintő, elnéző szeretettel, amibe természetesen egy kis sajnálat is vegyül az itt hagyott családtagok, jelen esetben egy fiatal feleség és két kisfiú iránt. Térey családregegye viszont egyáltalán nem azért jó, mert az írója halott, sőt még csak azért sem, mert minden részlete tökéletes. Az igazsághoz való állhatatos ragaszkodás, az életműből kevésbé következő meglepő személyesség teszi lehetővé ezt a hullámzó minőségű szövegtöredékekből álló, befejezetlen kötetet. („A mi családunk múltja egy centivel sem rövidebb, mint, mondjuk, a Hohenzollern-házé. Az a kérdés, hajlandó vagy-e lemenni az őseidért a kútba, vagy sem, és kibírod-e, amit felhozol.”) Amely, ha a sors máshogy osztja a lapokat, feltételezhetően még sokat alakult, csinosodott, tisztult és még tovább is egyenesedett volna.

Családregegye, mondom jobb híján, de hívhatnám ugyanilyen jogon önéletírásnak, esetleg fejlődési vagy városregegynek is. Minden együtt és egyik sem. A debreceni rég- és közelmúlt történelmi-építészeti kivesézése, a város szociográfiai jellegű

bemutatása, a sok halállal, önsorsrontással és félrecsúszott házasságokkal terhelt Boldogh-Tóth familia története és az inkább emberi, mint az írói útkeresés közt ugráló részletekre egyetlenegy alak telepszik rá minduntalan: a boldogtalan, alkalmazkodni képtelen, mihaszna, mindent félbehagyó, pszichotikus apáé, aki „nem a fölemelkedés, hanem a végleges alámerülés jelképe volt és maradt” az írónak. „Kisfiúként sohasem tudod, mitől lesz ideges az apád, mert lényegében bármitől” – sűrít össze egy mondatban rengeteg apa-fiú viszonyt Térey, s közben akaratlanul is felmentést keres a sajátjának: kulák szülők, a rendszer kisszerű cseszégetései és persze az első gyermek, Anikó értelmetlen halála, aki az anya munkahelye melletti bölcsődében fullad meg féléves korában – csoda, ha bárki ezek után teljesen normális maradt volna. („Késő huszonévesen sikerült megbékélnem apámmal. Talán csak annyi kellett, hogy megszabaduljak a szégyentől, amit addig miatta éreztem.”)

Ahogy csoda lett volna az is, ha az ilyen terhelt környezetből, a magát a soha meg nem ismerhetett testvér pótlékának érző, széltől is óvott fiú nem akarta volna minden erejével elkülöníteni magát a családjától, a nekik évtizedek óta otthont adó várostól és „megküzdeni a maga kudarcaiért”. A harc hasztalanságát, az identitáskeresés és -rombolás folyamatos belső kényszerét jól mutatják az ehhez hasonló tépelődő kérdések: „Mi az, hogy civis? Csak azt hiszem, amit a magam szemével látok és a magam fülével hallok? Meg azt, hogy nincs kiút maradiságom börtönéből?”

Volt is meg nem is. A Debrecen és Budapest közt ingázó Térey János nemcsak érzelmileg rekedt két világ közt, ismert fővárosi íróként is mindig külön utas maradt, amolyan belga a vallonok és a flamandok között. „Egész életem küzdelem azért, hogy ne maradjon félbe minden” – tetézi mindezt a *Boldogh-házban*, pontosan felmérve, milyen nehéz levetni a génjeikben hurcolt örökséget. Az élet – vagyis inkább a halál – pedig mintha aláhúzta volna ezt a hosszú önismereti munka és rengeteg töprengés, írás megszülte konklúziót. És bár az igazinak szánt mű így már nem készülhet el soha, töredékességében is megrázó olvasmányélményt kapunk. ■

Térey János: *Boldogh-ház, Kétmalom utca – Egy civis vallomásai*. Jelenkor, 2020

Térey János (Debrecen, 1970 – Budapest, 2019) József Attila- és a Magyar Köztársaság Babérkoszorúja díjas író, költő, drámaíró és műfordító. A magyar verses regény megújítója, költészetében Ady Endre beszédmódjának folytatója. A szépirodalmi élet mellett aktív tagja volt a színházi világnak is. A több tucat díj mellett sokrétű életművének fontosságát mutatja az is, hogy halála után a PIM Digitális Irodalmi Akadémia rögtön posztumusz taggá nyilvánította. Főbb művei: *A valóságos Varsó* (1995), *Drezda* februárban (2000), *Paulus* (2001), *A Nibelung-lakópark* (2004), *Ultra* (2006), *Termann hagyatéka* (2012), *Káli holtak* (2018), *Nagy tervekkel jöttem Rosmersholmba* (2019)

Térey János

Temető, karácsony

Részlet az író Boldogh-ház,
Kétmalom utca című könyvéből

A Révai-lexikon pedig ugyanolyan csonka volt, mint a hazám, csak az *Etelka-Földön* kötetig volt meg az aranynyomású, kopottas sorozat nagyanyám lakkozott, fekete szekrényében. Nem tudom, melyik hagyatékból származott, a Boldoghokéból vagy a Tóthokéból, ezeket a szűkös helyre összezsúfolt holmikát nem volt értelme ilyen alapon különválasztani. Hiánytalanul megvolt viszont nagyanyámnak az *Új Idők Lexikona* Singer és Wolfner kiadásában, s abban ott állt néhány jól ismert város- és sohasem hallott falunév után: „Trianon óta Csehszlovákiáé”, Kassa például; Kolozsvár pedig Romániáé. Zenta Jugoszláviáé. Fraknó vára Ausztriáé (pedig ők aztán igazán nem voltak rászorulva sem Fraknó várára, sem a burgenlandi szőlőkre, gondoltam). Miért?

„Mert elvesztettük a háborút”, magyarázta Tómama.

„Melyiket?”

„Mindet.”

Ezen a nyomon végre el lehetett indulni.

Saját kiskamaszkori szorongásaim mellé, sőt helyébe pillanatok alatt második világháborús szorongásokat szereztem. Emlékszem néhány, számomra különösen meghatározó filmre, köztük a Moszfilm nagydíjas produkcióira, mint az *Iván gyermekkorra*, a *Szállnak a darvak*, a *Ballada a katonáról* és a *Csendesek a hajnalok*; más minőségben és súlycsoportban ilyen volt az *Álarcban* című NDK kémfilm, a sorozatok közül a *Lengyel utak* meg a *Belgrádi fiúk*. Meg 1985 táján *A halál archívuma*. Mindezeket kisdíák koromban nem

„Hiszen őmiatta vagyok, az ő halálának perce az én életem alapító eseménye”

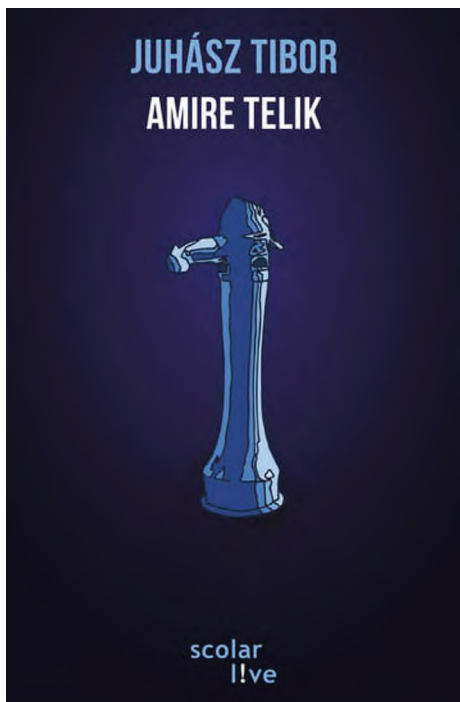
filmként, vagyis szórakoztató, elemezhető és nemis tanulságokkal szolgáló műalkotásként, hanem feloldásként, mondhatni, terápiás célzattal néztem. Már-már autisztikus befelé fordulással és lassúsággal bolyongtam a lengyel romvárosokban. Pontosabban a díszleteik között. A valódi mozi csak ezután következett.

Ha volt hó, ha nem, a szenteste előtti délutánon mindig kimentünk anyámékkal a temetőbe. Kamaszként arra is rájöttem, hogy Anikó tulajdonképpen nekem segített megszületni a halálával, így vált az ő halála az én életem eseményévé. Dehogyan, hiszen vele egy időben sosem éltem. Dehogyan, hiszen őmiatta vagyok, az ő halálának perce az én életem alapító eseménye. Az ő életének záróköve az én alapkövem. Annál állunk mindannyian. Nem haszontalan pontosítanom: akkor még csak fejfája volt. Gyötört a lelki furdalás a pusztas létezésemért, pedig nem volt rá okom: nem tehettem sem az ő, sem pedig a szüleim sorsáról. Mégsem szerettem soha e borzasztó tényre gondolni, s ehhez a borzalmas fejfához lépni. Igaz, nem éreztem magamat helyettesnek, hiszen érezhettem, féltenek, sőt egyeként a fűvől szélől is óvtak („Jánoska, kint van a derekad”), és természetesen bölcsődébe sem adtak a szüleim.

„Sokára jön rá az ember, hogy a felnőttek élete semmivel sem sodródik mélyebben, mint a gyermekeké – írja a fiatal Mészöly Miklós. – Tengerfenéken játszódnak le mindkettő, időtlen roncsok és csodálatos építmények közelségében, az emlékezés mozzatjai között, milliós éves hullámok ringatásában.” Bőven elmúltam tizennégy éves, mire felnőttkíséret nélkül is el mertek engedni nyaralni a barátaimmal. Akkortájt indultam először félnapos, magányos sétákra a családi házból a városba, sőt tovább; így ismertem meg töviről hegyire Debrecent, kicsit a városkörnyéki erdőket és a hajdúsági falvakat is, bihari kitérőkkel.

Most arra gondolok, hogy akkor, karácsony délutánján, amikor egy órán keresztül nem csupán

testben, de lélekben is biztosan együtt voltak, ez a temetői séta jelentette az ő legvalódibb közöségüket. A kislányuk halálával olyasmi történt velük, ami szép-, ük- és dédszüleikkel, másik korban és másféle körülmények között ugyan, de számtalanszor megésett. Nem hiszem, hogy ennek különösebben tudatában lettek volna, azt sem, hogy ha eszükbe jut, mákszemnyit is segített volna rajtuk az előző gyász emléke. Álltak összefogózza, elszoruló torokkal. Mehettünk haza. Végig a Kút utcán, hazafelé, minden szertartás nélkül, de következetesen járdát váltva, mindig az enyhén emelkedő tulsó, vagyis bal oldalon. Várt minket a faállítás minden évi, komoly feladata, anyám halászleve, a rántott ponty tartármártással meg a töltött káposzta. Rendszerint újévkor leesett a sűrűn, átláthatatlanul szakadó hó, olykor derékig ért a torlasz az ajtónk előtt, reggelente alig tudtuk kinyitni, mikor pár nap múlva iskolába indultam. Én lassan harminc éve Pesten élek. Mostanában karácsony harmadik napján szoktunk Debrecenbe érkezni, és mivel már a saját óvárosi házunk sem létezik a maga fizikai valójában, a középső unokahúgomnál, Ildikóéknál szoktunk megszállni, a régi utcánktól jó sétányira. Amikor tehetjük, kimegyünk a temetőbe. Most ugyanott pihen a nővérem koporsója fölött anyám és apám. ■

Ezek állatok

Szöveg: Smid Róbert

Kevés fiatal költő mondhatja el magáról manapság, hogy több mint egy tucat kritika jelent meg a debüt-kötetéről – Juhász Tibor márpedig ezen kevesek közé tartozik. Az *Ez nem az a környék* egyik nívója 2015-ben az volt, hogy az akkortájt új erőre kapó szociografikus trendet – amelynek olyan nagyjai, mint Csalog Zsolt vagy Tar Sándor ismét az olvasói érdeklődés középpontjába kerültek – Juhász friss nézőpontból értette újra a lírában, mellőzve azokat a kliséket, amelyek a szegénységhez és az elesettséghez kötődnek; versbeszéde markáns volt, de nem durva, kidolgozott, de nem kimódolt. A szerző a 2018-ban megjelent novelláskötete, a *Salgó blues* után pedig idén újra versekkel jelentkezett, folytatva ezzel poétikai terepmunkáját.

Az *Amire telik* ott veszi fel a fonalat, ahol az előző verseskötet átmenetileg lerakta: abban a leírás tárgya-

ként szolgáló közösségen kívüli megszólaló a közös nyelv megtalálásának segítségével kívánt bebocsátást nyerni az általa megfigyelt csoportba, most a beszélő már rendelkezik egy olyan tárgyszerű, sallangmentes tónussal, amelynek köszönhetően elkerülhető, hogy a költemények szépelgővé vagy ideológiai szócsővé váljanak, előzetesen döntve arról, mit jelent szegénynek vagy elesettnek lenni. A szövegek képszegény nyelvezete reflektáltan nem enged meg semmifajta absztrakciót, a leírásokat ezzel is közelítve azoknak a világlátásához, akiknek közösségéről a kötet valamit mondani szeretne: „Az emelkedők tetejéről belátni mindent, / de ami elterül és a lankáktól cakkos vonal, / meg előtte a felhők, amik ilyenkor vörösek / már erősen, nem gondolkodtatnak el senkit” (*Műszak után*).

Ezért sem véletlen, hogy a kötet a hangkölcsonzést teszi meg uralkodó alakzataként, ám kevésbé az eseteknek ad nyelvet, inkább a mellettük élők véleményét emeli be a versbeszédbe. Ez a lépés mindazonáltal nem eredményez homogén szólamot, ennek oka pedig nemcsak abban keresendő, hogy a versek szociológiai esettanulmányokat is magukba építenek – hogy pontosan miket, arról a kötet végén található irodalomjegyzék ad felvilágosítást –, hanem a „mi” és az „ők” különböző viszonyainak bemutatásában is. Bár a „mi” különít el, az „ők” megkülönböztetése a saját érdekükben szükségszerű: „Állatok, így nevezzük őket, / és a szegregátumra, mondjuk, / miattuk van szükség” (*Szükség*). Az *Amire telik* egyik legsűrűbb verse az *Eladósor*, ahol a közbeszéd sztereotípiái, az emberi méltóság etikai kérdése és a jog védelmének egymás mellé helyezése nemcsak kirajzolja azt a nyelvi sokrétűséget, amellyel az „ők” kikülönítése megképződik, de ennek köszönhetően bizonyos kifejezések asszociációs hálóját – így a vérmérséklet szót – a szöveg a befogadásban kiterjeszti más rögzült kifejezésekre is, például hogy valakinek a „vérében van” valami, vagy „rossz vér” van benne. Ebben a polifóniában eltűnik az egyes szám első személyű megszólalás, a helyét pedig átveszi a sztereotípiákból ácsolt, ridegségével tárgyilagosnak beállított diskurzus. Ennyiben pedig a versek – és itt bizonyítja Juhász lírája, mennyivel másabb minőségi szinten mozog a szakmányban készülő szegénységtémájú, gyakran „nyomorpornóba” hajló írásokhoz képest – nem elsősorban a nyomort, a kiközösítettséget és a nélkülözést közvetítik, hanem azokat a beszédmódokat, ahogyan a szegregáció nyelvileg megképződik az alapmetaforáinkkal.

Az egyik ilyen alapmetafora a házé, amely otthonként képtelen funkcionálni. Ez tetten érhető abban, hogy a modernizációs törekvések, a lakótelepekkel épülő jövő fonák módon a leszakadást, a szubkulturális réteg elszigetelődését erősítették: „Évek teltek el, mire

Juhász Tibor (Salgótarján, 1992) költő, író. A Kulter.hu, az Irodalmi Szemle és a Kortárs online felületének szerkesztője. Jelenleg a Debreceni Egyetem doktorandusza. Művei: Ez nem az a környék (2015), Salgó blues (2018)

megtanulták / hogyan kell állni az erkélyeken” (A *Mária Valéria*). A *Négyzetméterekben* pedig a lakásba zártság egyértelművé teszi, hogy akinek nincs semmije, annak a mozgástere mennyire leszűkül. A másik vezérmotívum az állaté; a kirekesztetteket leginkább a disznókkal azonosítják, ezzel tisztátalanságukat, igénytelenségüket kiemelve (*Vágás, Sárház*), de kártevő létük is előtérbe kerül a *Panelring* című versben. Bár ez utóbbi zárlatában elhangzik, hogy a patkányok a „szakértő szerint nem élelmet, / életteret keresnek”, az állatias gesztusok közül a zabálás és az ahhoz kötődő emésztés metaforikája gyakorta társítódik az „ők”-höz (*Elfogyasztani, tönkretenni; Fizetés nélkül*), akik egy idő után saját magukat is felemészti drogokkal, erőszakkal. Végő soron az infantilizálás, hogy ezek képtelenek gondoskodni magukról, gyámság alá kell helyezni őket, hogy nem tudnak beszélni (mert tömik a szájukat falás közben), ezért legfeljebb róluk lehet beszélni, az állatiasítás egyik leágazásaként is olvasható a kötetben.

Az *Amire telik* kíméletlensége egyrészt abból fakad, hogy beszédében rekonstruálja a társadalomszervező kettősségeket, ezzel tudatosítja a kiúttalanságot, mint a *Szükségben*, ahol a beitalozott pár veszekedésének kimenetele kétesélyes: vagy gyilkosság lesz belőle, vagy gyerek. Másrészt abból, hogy nincs romantizálva az otthontalanság, hanem annak ridegsége van az olvasó arcába tolvá újra s újra, amikor valaki számára csak az egyetlen ismert létállapot. Az ezzel való szembesülés megköveteli az eltávolítást, legevidensebben az állati léttel való azonosítás nyelvi képzetei révén (*Visszaélés*). Juhász Tibor azonban ezúttal sem társadalomkritikát ír, nem beolvas, és nem ostoroz: empátiával fordul a „mi”-hez és az „ők”-höz is, mert tudja, hogy a nyelvi lehatárolások ellenére az élettér mégiscsak közös. ■

Juhász Tibor: *Amire telik*. Scolar Kiadó, Budapest, 2021

Juhász Tibor Eladósor

A közvélemény szerint azok élnek a soron,
akik vérmérsékletük miatt kiszorultak a társadalomból,
ezért sem méltók a segítségre: kell nekik,
hogy megmásíthatatlan törvényeiknek engedelmessé
pusztíthassák egymást, magukat.

Itt már nem törődnek azzal,
hogy a vádak igazak-e, vagy sem.
A legtöbben bezárkóznak.
Ha pénz kerül a kezükbe,
az erdőn keresztül mennek
a külterületek kisboltjaiba aludni.

Mások a megváltó arcvonásait
fedezik fel a hámló vakolat alatt,
hiszik, a rosszaknak nem mutatkoznak a szentek.

Egyesek begyulladt szemmel mennek
neki sorstársaiknak is, hangoztatják,
hogy egyetlen céljuk
a lehető leggyorsabban és legzajosabban
elhagyni ezt a világot, ami soha nem fogadta be őket.
A sor elején miattuk alacsonyok az ingatlanárak.

A kerítések szögesdrót koronázza, az ablakokat,
ajtókat rács fedi, a házörzők pedig álló nap
ugrásra készen várnak a folytonos csibészeltetéstől.
A csengőket leszerelték, nincsenek telefonszámok
az ELADÓ táblákon.

SEM DÉMON, SEM FÉLISTEN

Szöveg: Farkas Anita
Fotó: Kováts Gábor

Dolgozott sokat, azt mondta, amit gondolt, betartotta az ígéreteit, nem beszélt mellé, a művészkedést meg kifejezetten utálta – emlékszik vissza apjára Makovecz Benjamin. A tíz évvel ezelőtt elhunyt építész ismeretlen arcát néhány éve könyvben – Száztizenegy lábjegyzet Makovecz Imréről – mutatta be legidősebb gyermeke, lapunknak most családi emlékekről, saját sokrétű életpályájáról és az otthonában tartott rókákról is beszélt.

**A KONYHÁBAN ÜLVE A NAGY PAPAGÁJKETREC,
A KÖNYVEK, ÁSVÁNYOK ÉS RENGETEG EGYÉB
TÁRGY KÖZÖTT IS KITŰNIK EGY KIS MÉRETŰ FOTÓ
A FALON: MAKOVECZ IMRE SÉTÁL ÁT EGY HÁZ
ELŐTT, A TELJESEN HÉTKÖZNAPI PILLANATBAN
A VILÁG MINDEN MAGÁNYOSSÁGA ÖSSZESŰRŰSÖ-
DIK. HONNAN A FELVÉTEL?**

Apám halála után kapta anyám ímélben; azóta sem derült ki, hogy hol és ki készítette. Elég rejtélyes kép, máig megrendít.

GYAKRAN ELŐKERÜLNEK HASONLÓ DOLGOK?

Erre nem nagyon tudok válaszolni, mert ha igen, azok a Makovecz Imre Alapítványhoz futnak be.

Annak idején úgy határoztunk a testvéreimmel, hogy azt ők ketten vezetik, az építészirodát pedig én viszem tovább. Úgyhogy az alapítvány archívumának bővülését tekintve nem vagyok naprakész.

**GRAFIKUS-TANÁR-MŰFORDÍTÓKÉNT MIÉRT PONT
ÖNNEK JUTOTT A MAKONA IRODA?**

A családból kellett találni valakit, és úgy adódott, hogy erre én voltam a legkevésbé alkalmatlan. Korábban már irányítottam iskolát, rövid ideig még egy közintézményt is. És ahogyan az űrkutatást sem okvetlenül csillagásznak kell igazgatnia, egy építésziroda élére sem szükséges

Makovecz Benjamin 1957-ben született. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán grafikusművészi oklevelet szerzett. Ábrázoló geometriát tanított előbb az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskolán, majd a Magyar Iparművészeti Egyetemen, illetve a rövid életű szarvasi Autonóm Művészeti Karon. Közben fotózott, több mint hatszáz nyolcvanas évekbeli budapesti városfotóját őrzi a Fortepan. Műfordítóként magyarra ültette át többek között Arthur Koestler, Paul Johnson, Jacques Barzun műveit.

mindenáron építész állítani; fontosabb valamiféle áttekinthetőség és az emberekre meg persze a gazdasági, szervezeti ügyekre való odafigyelés. Túl nagy bajt mindenesetre nem csináltam.

AZÉRT KELLETT A CSALÁDBÓL VÁLASZTANI, HOGY NE VESSZEN EL A - HÍVJUK ÍGY - MAKOVECZ-SZELLEMISSÉG?

Nem. A Makovecz-szellemiség megőrzi magát, még akkor is, ha sokan már nem emlékeznek rá, vagy csak az érvényesülés lehetőségét látják benne. Persze egy családtag nyilván éberebben őrzi, meg az sem árt, ha az ügyvezető ezt a veretes nevet viseli. Apám halálakor szörnyű állapotban volt az iroda. Az utolsó években sokan kihasználták a betegségét: becsapták, meglopták. Súlyos hiány támadt, szóval nagyon nehéz volt az az első néhány év. Mostanra rendbe jöttünk, a szobákat felújítottuk, szép bútorok vesznek körül, és jó számítógépekkel dolgozunk. Ma már legalábbis a közeljövőtől nem kell tartanunk, és ez nem kevés. Jövő tavaszra tervezem, hogy búcsút mondok ennek a feladatnak.

BELEFÁRADT MÉGIS CSAK: VINNI TOVÁBB A NEM EGÉSZEN MAGA VÁLASZTOTTA ÖRÖKSÉGET?

Apámnak volt egy nagyon kedves története Henry Fordról, aki remek vezető volt. Egyszer állítólag felvett egy főmérnököt az egyik üzemébe, majd fél év múlva hosszú szabadságra küldte, hogy kiderüljön, működnek-e nélküle is a dolgok, azaz alkalmas a vezetésre vagy sem. Mert ha nélküle összeomlik az üzem, akkor nem jól építette fel. Szóval már van egy remek építész fiú, aki képes lesz vezetni is az irodát. Nem kellek már oda.

BÁR A TÖRTÉNET TŐLE VALÓ, MAKOVECZ IMRE MINTHA A GYAKORLATBAN NEM ALKALMAZTA

VOLNA EZT AZ ELVET, EGYSZEMÉLYES INTÉZMÉNY VOLT, ÉS AZ MARADT A HALÁLA UTÁN IS.

Hatalmas fa volt, nehéz volt körülötte fényhez jutni. Nem mintha szándékosan el akart volna nyomni bárkit, hanem mert a nagysága egyben óriási árnyékot is vetett. Szeretett mindent maga kezben tartani, kontrollálni, a saját, kifogyhatatlannak vélt erejével, lendületével működtetni. Ebben az árnyékban pedig nem nőnek túl magasra a fák.

LEGIDŐSEBB GYEREKKÉNT MENNYIRE VOLT KÜZDELMESEN ENNEK A HATALMAS FÁNAK AZ ÁRNYÉKÁBAN FELNŐNI? LEHETETT PÉLDÁUL OTTHON ELLENTMONDANI?

Nagyon ritkán. Kevés sikeres szembeszegülésre emlékszem. Az egyik például, hogy az elviselhetetlen sárgaborsó-főzeléket nem kellett megennem. Annyira utáltam, hogy azt még apám is elfogadta, és felmentést kaptam az „amit eléd raknak, fiam, az az ebéd” szigora alól. Azóta kétszer megkóstoltam a sárgaborsó-főzeléket, egyszer 1978-ban a katonaságnál, egyszer meg 2016-ban Szigligeten, kíváncsiságból, hogy tényleg olyan iszonyatos-e. Hát, tényleg...

KÉT DOLGOT EMLÍT MÉG AZ APJÁRÓL ÍRT KÖNYVBEN: AZ EGYIK, HOGY BÁR A SZÜLEI A SZENTENDREI FERENCSEKHEZ SZERETTÉK VOLNA JÁRATNI, A JÓZSEF ATTILA GIMNÁZIUM LATIN TAGOZATÁN

VÉGEZTE A KÖZÉPISKOLÁT, A MÁSIK, HOGY APJA SZOBRÁSZNAK SZÁNTA, MÉGIS GRAFIKUSKÉNT VÉGZETT A MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI FŐISKOLÁN. EZEK VOLTAK A SAJÁT SZABADSÁGHARCAI?

Egyik elkerülése sem feltétlenül az én hőstettem. A piaristáktól, illetve a szentendrei ferencesektől a haláláig második anyámként szeretett általános iskolai osztályfőnököm mentett meg, aki érezte, hogy nem lenne nekem való, ezért eljött, és lebeszélte a szüleimet a dologról. A szobrászatnál meg az volt a szerencsém, hogy annak előtanulmánya is a rajzolás és a festés. Mivel hamar kiderült, hogy a rajzhoz van tehetségem és kedvem is, egyszerűen magától másfelé kanyarodott a pályám.

„Minden állatot,
még a fehér cápát is
meg lehet szelídíteni”

És egyáltalán nem arról van szó, hogy apám ezt mindennap felhánytorgatta volna, inkább csak néha tett oldalbabökés-szerű, inkább derűs, mint szemrehányó megjegyzéseket.

ÉPÍTÉS SEM AKART LENNI SOHA?

Nem. Talán azért sem, mert apám soha nem osztotta meg velünk a munkáját, a készülő vagy átadott épületeiről ugyanúgy nem tudtunk, mint arról, ha interjú készült vele valahol, vagy díjat kapott. Utóbbiak szerintem nem is nagyon érdekelték. Én csak azt láttam otthon, hogy sokszor jönnek hozzá emberek, társaságok, és nem söröznek, meccset néznek vagy röhincselnek, hanem dolgoznak. Vagy beszélgetnek, ami olykor termékenyebb vagy termékenyítőbb is, mint a munka. Telefüstölték a szobát, anyám gombás szendvicseket készített, reggelre néha maradt nekünk, gyerekeknek is. Apám ódzkodott a magasröptű útmutatásoktól és aranyigazságoktól, természetesen élte a mindennapjait: dolgozott sokat, azt mondta, amit gondolt, betartotta az ígéreteit, nem beszélt feleslegesen vagy mellé. A magakellettő művészkedést kifejezetten utálta, jellemző példa rá, ahogy rajzolni tanított.

HOGYAN?

Mikor látta, hogy tényleg valami rajzolóféle szeretné lenni, mondjuk grafikus, lerakott elém az asztalra egy kancsót, hogy rajzoljam le. A többedik változatot végre elfogadhatónak találta, és akkor kicsit elfordította a kancsót, és megint le kellett rajzolnom abból a szögből is. Szóval heteken át rajzoltam körbe azt a rohadt kancsót. Nyilván nem volt könnyű tizenvalahány évesen végigcsinálni, de csak leszűrődött belőle a tanulság: hogy a lényeg a munka, az idő és a figyelem. Nem az egyéniségem meg a fennkölt művészet, hanem az a valami, ami keletkezik.

MIUTÁN A FŐISKOLÁT ELVÉGEZTE, A RAJZ MELLÉ HAMAROSAN JÖTT A TANÍTÁS, AZ ÁBRÁZOLÓ GEOMETRIA. KÖZBEN FOTÓZOTT, HÚSZ ÉVE PEDIG KITŰNŐ MŰFORDÍTÓKÉNT, MÁSONKELT ARTHUR KOESTLER FORDÍTÓJAKÉNT IS EMLEGETIK. APAI MINTA A SZERTEÁGÁZÓ ÉRDEKLŐDÉS IS?

Inkább természetes vonzalom, ami nagyon jó, mert mindig azzal foglalkozhatok, amihez tényleg kedvem van. Még a gimnáziumban találtam rá Eratoszthenészre, aki az egyik legelképesztőbb ember volt a világtörténelemben. A kortársai Bétának hívták arra utalva, hogy rengeteg dologgal foglalkozott, és semmiben nem ő volt a legjobb, de mindenben a második volt. Ez megrendített. Ma már persze nem lehet az ember mindenből a második, mert túl sok a minden, és túl sok az első – meg a második is –, de hogy minden érdekeljen, az még mindig lehetséges.

ÉS MIÉRT PONT ARTHUR KOESTLER?

Szeretett barátom, Csányi Vilmos – akivel közös könyvünk is megjelent *A kentaur természetrajza* címmel – hívta fel a figyelmem rá Bécsben, egy fantasztikus, angol könyveket áruló könyvesboltban. Odajött hozzám az *Alvajárókkal*,

és azt mondta, hogy mindenképpen olvassam el. Elolvastam, és megfordult velem a világ. Aztán arra gondoltam, hogy lefordítom, hátha valamilyen nagyobb kiadó vevő lesz rá. Így is történt, az Európa megjelentette, három hét alatt az összes példány elfogyott. A siker hatására megkerestek aztán más kiadók is, már tizenkét Koestler-mű jelent meg az én fordításomban. És minél több időt töltök el Koestlerrel, egyre biztosabb vagyok abban, hogy tényleg óriás. Úgy érzem, hogy néhány meghatározó dologban hasonlítok rá. Egy helyen úgy fogalmazott, hogy „a folyamatos felháborodottság állapotában élek” – ebben például biztosan egyezünk. Világéletemben nagyon rosszul bírtam a hazugságot, az aljasságot és az igazságtalanságot; mindig az az érzésem, hogy menni kell karddal neki a világnak, és aprítani a gonoszt.

MIVEL AZT NYILVÁN NEM LEHET, MI MARAD MENEKÜLŐÜNK?

Zárványt kell képezni. Mi is ezt tesszük a feleségemmel – ő igazi grafikus –, rengeteget dolgozunk, szeretjük az állatainkat, biciklizünk a hegyen, és őrizzük a barátságainkat.

KÉT RÓKÁJUK IS VAN, ŐK MOST, A LÁTOGATÁSUNK ALATT SZEMÉRMESEN KUKSOLNAK AZ EMELETEN. ELÉG SZOKATLAN HÁZIÁLLATOK.

A róka gyönyörű, érdekes és titokzatos. Megmagyarázhatatlan vonzalom élt irántuk először bennem, aztán a feleségem is elvarázsolódott. Szeretnénk sakált, sörényes farkast és oposszumot is. Meggyőződéseim, hogy minden állatot, még a fehér cápát is meg lehet szelídíteni.

ÉS AZ EMBERT?

Soha. Pláne ha olyan politikai konfliktusmezőben él, mint mi itt évtizedek óta. Apám alakja sem volt soha leválasztható a politikáról, emiatt sokan még a halála után tíz évvel sem tudják elfogulatlanul megítélni az örökségét. Ő a mai napig mitikus figura, az egyik oldalnak félisten, a másiknak vérszomjas démon. Pedig egyiknek sincs sejtelve sem arról, hogy ki volt Makovecz Imre, és nem is érdekli őket igazán. Mindenki csak a saját szárnalmas kis mitológiáját akarja megtestesíteni benne. Egyéb okok mellett ezért is írtam meg a *Száztizenegy lábjegyzetet*. ■

ANZIKSZ

Filmforgatás Salgótarjánban, 1982
Fotó: Fortepan / Schuller Judit

ELÁTKOZOTT ZSELLÉRPRÓFÉTA

Szöveg: Leimeiszer Barnabás

Munkásikon vagy a keresztény kurzussal lepaktáló, züllött osztályáruló?
A magyar szocialista költészet megteremtője vagy baloldali Szabolcska Mihály, aki féltékenységből támadta Adyt? Csizmadia Sándor a huszadik század elejének egyik legszínesebb figurája volt.

Nem finomkodik az 1978-ban kiadott *A magyar irodalom története*, közkeletű nevén a Spenót: Csizmadia Sándort a „legrosszabb emléké magyar költőnek” nevezi. Hogy mi volt ennek a rossz megítélésnek az oka? Az esztétikai berzenkedésbe („költeményeit úgy emlegetik, mint száraz, agitációs verselményeket”) politikai ellenszenv is vegyült, a magyar szocialista költészetnek utat törő Csizmadia az első világháború után ugyanis „elárulta” a baloldalt, így „a munkásmozgalom és az irodalomtörténet egyaránt megtagadta”. „Neve szinte jelképe lett a morális züllöttségnek, az osztályárulásnak, az irodalmi süketiségnek... és a rossz költőnek” – ezt már Hegedüs Géza írja.

(Noha az effajta erkölcsi ítékezés – jegyezzük meg – a kádári állambiztonságnak a szolgálatait gyaníthatóan önként felajánló Hegedüsnek pont nem áll jól.) Ma már Csizmadia Sándornak nem-hogy rossz emléke, de egyáltalán emléke sincsen. Szórványos érdeklődést a radikális jobboldalról mutatnak személye iránt, bizonyára azért, mert Csizmadiában afféle nem kozmopolita, nemzeti érzelmű bezzegbaloldalit sejtene. Egy, az interneten elérhető Csizmadia-portré kritikátlanul veszi át a Milotay István-féle *Magyarság* 1929-es pályaértelmezését, miszerint a költő „szociális igazságérzete” állandó konfliktusba keveredett a századfordulós szociáldemokráciát átható,

Csizmadia Pál

„nemzetközi és nemzetellenes judeoszocialista irányzattal”.

Csizmadia 1871-ben született a vásárhelykutas állomáson, ahol apja bakterként dolgozott. (A *Pesti Napló* 1903-ban humoros szösszenetet közölt arról, hogy egy lapszerkesztő tárcát akart írni Csizmadiáról, s életrajzi adatokat kért be a fiatalembertől, ám az apja foglalkozásánál a b betűt s-nek olvasta – rögtön kevésbé tűnt tehetségesnek a szemében a költő.) Már hétévesen libapásztornak szerződtek, utána béreslegényként, mezőgazdasági cselédként, részesaratóként, „országútcsináló munkásként” dolgozott. Mindebből sejthető, hogy az iskolapadot nem sokat koptatta, négy elemi

végzett. 1921-es önéletrajza szerint már gyerekkorában írogatott verseket, ám a róla szóló cikkek visszatérő eleme, hogy csak tizennyolc-húsz éves korában, katonának állva tanult meg írni-olvasni. A *Népszava* nekrológja romantikusabb képet ad a dologról: „a tarlón találkozott össze a betűvel. A csöndes szél összegyűrt papírlapot sodort elébe: lehajolt, fölvette. És a betű betelepedett az életébe”.

AZ AGITÁTOR

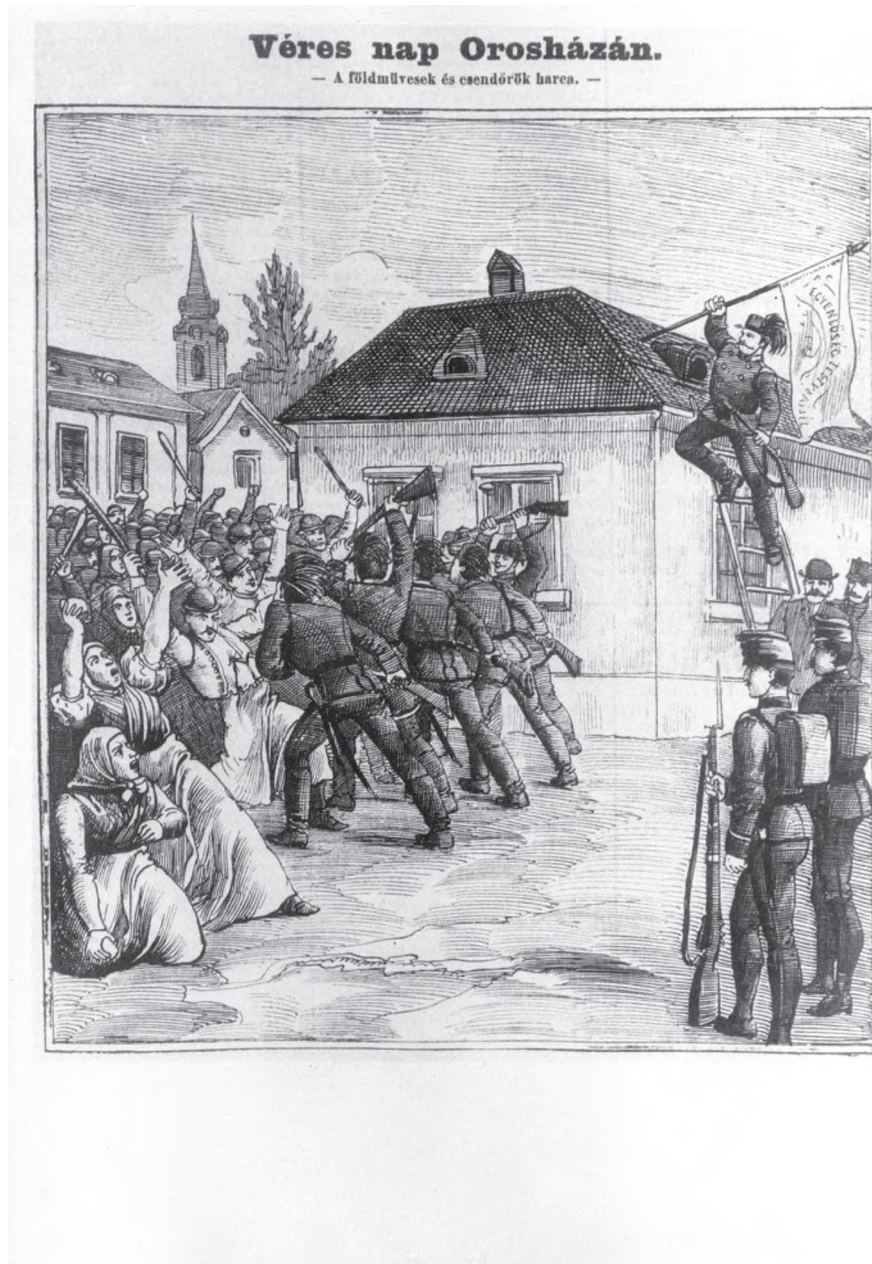
Politikai öntudatra akkor ébredt, amikor katonaként hódmezővásárhelyi sztrájkoló parasztok közé vezényelték. Orosházi szocialisták között mozgolódott, verseket írt, megtanult franciául,

Rajz az 1891. május elseji orosházi véres tüntetésről. Az összegyűlt, munkát és kenyeret követelő orosházi földmunkások közé lóttak a csendőrök

olaszul, németül – az önfejlesztés kimagasló példája az övé. „Huszonegy éves korában kopott paraszti gúnyában és csizmában kereste fel a neves költőket, kért tőlük könyveket, hogy tanulhasson” – írta halálakor a *Magyar Hírlap*. A Kádár-korszak befolyásos irodalomtörténésze és kultúrpolitikus, Király István úgy látta, „irodalmunkban ő volt az első igazi őstehetség”, csak éppen az „őstehetségdivat” hiányzott, amikor feltűnt: az alsó sorból jövő későbbi kommunista poétákkal vagy a Sinka Istvánhoz, Veres Péterhez hasonló népi költőkkel szemben ő csak magára támaszkodhatott. Király ebből vezeti le Csizmadia későbbi eltévelyedését, a „Sértő Kálmánok sorsát” megelőlegező pályáját.

Csizmadia mindenesetre Pestre költözve bekerült a munkásmozgalom sűrűjébe, a *Népszava* egyik legmarkánsabb hangjává vált. Harcostársa volt a szocdem párt népszerű és a paraszti rétegek körében befolyásos politikusának, Várkonyi Istvánnak, akivel közösen alapították meg a *Földművelő* című lapot. Várkonyi Csizmadiához hasonlóan a mélyszegénységből dolgozta fel magát, lókupecként és telekspekulánsként szép vagyona tett szert, amiből mozgalmi célokra – így Csizmadia anyagi támogatására – is bőkezűen áldozott. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetése és Várkonyi között azonban 1897-re kenyértörésig fajult a helyzet: Várkonyi a szegényparasztok felemelését és a földosztást szorgalmazta, s egyfajta anarchisztikus agrárszocializmus felé orientálódott, amit a pártvezetőség nem tűrt el. Csizmadia azonban nem követte mentorát új pártjába. Gyűjtő hangú költeményeivel, gyors egymásutánban megjelenő versesköteteivel kivívta a mozgalom első számú költőjének szerepét, az MSZDP agrárarcaként pedig fontos politikai funkciót töltött be, földműves-szakszervezetet is alapított.

Agitátortevékenységeért, „izgatás és lázítás” vétsége miatt többször bíróság elé került. Két és fél évet töltött fogházban, volt, hogy kitiltották

a fővárosból. Annyi biztos, hogy nem pesti szalonok mélyéről akarta megváltani a szegényparaszságot, jóllehet a korabeli radical chic jegyében a haladó szellemű nagypolgárság is szívesen látta vendégül: „a nyers szag, amely a költő durva vászoningéből kiáradt, kellemesebb és keresettebb volt a legfinomabb parfümök illatánál” – fogalmaz az *Ujság*. Halálakor már kellő időbeli és politikai távolságból állapíthatta meg a *Népszava*, hogy Csizmadia eleinte bizony igencsak „idomtalan” és „esetlen” alkotásokkal igyekezte forradalomra buzdítani a proletártömegeket, a Spenót „útszéli agitációs szölamokat” és „döcögő ritmusokat” emleget. Tény azonban, hogy idővel versei a mozgalmon túl az íróársadalom progresszívabb részére is hatást gyakoroltak. Bródy Sándor, Hatvany, Ady is felfigyelt rá, Király István egyenesen úgy látja, hogy Csizmadia *A föld rabjai* című versciklusa készítette elő a terepet *A grófi szérűn-ek*.

„Hittel vallotta, hogy a közérthetőség igénye felülír minden művésziességet”

Költőként voltak újító húzásai. A *Népszava* nekrológját idézve: bár verseiből érezhető volt, hogy életének „kezdeté és vége” „a föld, a zsiros, porhanyó, ígéretes föld”, mégiscsak ő volt az, aki a magyar költészetbe bevitte a géptematikát, a proletársorsot. Kassák Lajos megemlékező írásában úgy fogalmaz: „versei közül általában azok nyerték meg a nagyobb olvasóközönség figyelmét, amelyek bizonyos nyomorszentimentalizmussal és paraszti filozofálgatásokkal voltak telítve”, pedig nem ezen a téren volt a legerősebb. *Lokomotív* című művével például a futuristákat előzte meg – írja nagyfokú jóindulattal. A Spenót elismeri: a századforduló után kiadott kötetei jelentős költői fejlődésről tanúskodnak. Saját bőréből – és küldetéses szerepköréből – azonban nem tudott kibújni: makacsul elvont ideológiai témákat s nem valódi érzelmeket verselt meg. Hittel vallotta, hogy a közérthetőség igénye felülír minden művésziességet, és nem szégyen, sőt kötelesség „rímes vezércikkkel” tüzelni a népet.

A MARADI

Sikerei csúcspontján a fővárosi progresszív értelmiségi körök liblingje volt, kiváltképpen Szabó Ervinnel állt közeli kapcsolatban. Ezeket a köröket frekvenciálta akkoriban Erdős Renée is, aki az élete végén, 1956-ban írt, *Ifjúágunk* című emlékiratában plasztikus képet rajzol a lakására látogató Csizmadiaról: „Ott állt csizmásan, kék posztóruhában, vakító fehér ingben, de nyakkendő nélkül, a nép költője.” A parasztköltőt elképesztette Erdős komfortosan berendezett lakása, és csillogó szemmel majszolt el egy egész csomag bonbont. Látogatásának célja az volt, hogy megmutassa a költőnek a sublótífióknak írt szerelmes verseit – publikálásra ugyanis munkásikonként nem is gondolhatott: „Én szocialista költő vagyok. A nép szolgálja. Az elme szolgálja. Nekem azon a helyen kell maradnom, ahova állítottak.”

Idáig még nem is volna olyan érdekes a történet, ám Erdős visszaemlékezése szerint Csizmadia szerelmi lírája jócskán túlmutatott a kispolgári érzelmeskedésen: „Valami olyan határtalan, áramló, naiv és elementáris kiáradása a megengedett házastársi örömelemek, olyan részletekbe menő pertraktálása, amitől a fejemet kapkodtam jobbra-balra, s a lélegzetem is elállt. [...] A legegyszerűbb házastársi enyelgések voltak ezek, de oly szemléltetően leírva, hogy Catullus versei ezekhez képest pásztoridillek voltak.” Képzeltük Csizmadia verseinek naturalizmusát, ha a később erotikus bestsellerek szerzőjeként befutó Erdőst is képesek voltak elképesztetni. Az íróhoz hozzáteszi: Csizmadia „jó költő, lelkes magyar, igazi hazafi” volt, s furcsállja, hogy „ez a korszak, melyet váteszi hittel várt és hirdetett, nem eleveníti fel emlékét”. Valójában az lett volna furcsa, ha feleleveníti. Mint Kunfi Zsigmond fogalmazott a halálakor, előzetesen összegezve a baloldal vele kapcsolatos álláspontját: Csizmadia túl későn halt meg.

Arra, hogy az utókor afféle szocialista Szabolcska Mihálynak tekintse Csizmadiát, már csak az is okot adott, hogy 1909-ben a *Népszavában* Gyagyovszky Emil kötete apropóján durva támadást indított a Nyugat-féle irodalmi progresszió és kiváltképpen Ady Endre ellen. A konzervatív irodalmi establishment berzenkedése Adytól köztudomású, az viszont talán kevésbé ismeretes, hogy a szociáldemokraták megosztottak voltak a kérdésében. A pártértelmiség Ady mellett foglalt állást, s Garami Ernő leszögezte, hogy a *Népszavának* „a szépirodalmi részben is a haladást, a progresszivitást” kell szolgálnia, ám a párton belül azért jócskán voltak dohogók, akiknek nem tetszett a „degenerált ifjak” „bordélyirodalma”. Malasits Géza például úgy fogalmazott: „Tessék épkezláb mondatokat írni, magyarul, érthetően, hogy megérthesse a munkás és ne adjunk neki olyan valamiket, ami alul tömjén, fölül villámhárító.” Somogyi Béla arról értekezett,

„A róla szóló cikkek visszatérő eleme, hogy csak tizennyolc-húsz éves korában tanult meg írni-olvasni”

hogy „a munkás, amikor írásainkból okulást vagy gyönyörűséget akar szerezni, nem ér rá talányok megfejtésén törni a fejét”. Csizmadia Adyék kapcsán „természetellenes perverz hajlandóságokról”, „betegségi kirohanásokról”, „üres, tartalmatlan nyafogásokról”, „a nép fumigálásáról” írt, s kijelentette: „a magyarországi szociáldemokrácia az irodalomban cserbenhagyta a népet”, az említett Gyagyovszky-művet pedig azért méltatta, mert „a legtanulatlanabb ember is megértheti”.

A következő hónapokban a *Népszavában*, majd a pártkongresszuson is összecsaptak az ügyben az indulatok. Bár a lapban számszerűleg több Ady-ellenes hozzászólás jelent meg, Csizmadia sérelmezte, hogy a szerkesztőség az ő cikkéhez tett távolságtartó lábjegyzetet, Bresztovszky Ernő ellentétes véleményéhez nem. Erre hivatkozva hosszú időre megszakította kapcsolatát a lappal. Később sokan találgatták, mi vezethette a parasztköltőt ilyen kirohanásra. Felhozták azt, hogy az elvtársai állandó dicsőítéséhez szokott, nagyra nőtt egójú Csizmadia nem akarta másnak átengedni a forradalmi költő címét, arról nem is beszélve, hogy ez szűkülő publikációs lehetőségekkel, a honoráriumok megcsappanásával járt volna. Mások mellett érvelnek, hogy Csizmadia valóban képtelen volt megemészteni az Ady-féle új esztétikát: politikai nézeteinek radikalizmusa maradi, menthetetlenül a 19. században ragadt irodalmi ízléssel párosult. Életműve a politikai és a kulturális progresszió széttartását példázza, s ebben az értelemben eszmetörténeti jelentősége sem csekély. Bárhogy legyen is, élete vége felé meglepő önreflektáltsággal jelentette ki: „Én a költészetet a szocializmus igájába fogtam, bár tudtam, hogy ezzel a legnagyobb mértékben rontom a magam költészetének értékét.”

AZ EMBERI RONCS

Csizmadia egyébként hiába hadakozott az új idők új dalai ellen, a tízes évekre már senki nem látta

benne a mozgalom profétáját. „Úrhatnám polgárrá” korrumpálódott: „pénzt akart gyűjteni mindenképpen, hogy házat és földet vásárolhasson magának” – hányták évtizedekkel később a szemére. „Talajvesztése megingatja emberi tartását is: tekintély akar lenni... és elkezdődik iszákossága. [...] De 1918-ban még van annyi politikai tekintélye, hogy Károlyi kormányában államtitkár lesz” – írja rosszmájúan Hegedüs. Földművesügyi posztot kapott Csizmadia, ott volt akkor is, amikor Károlyi kápolnai birtokán megkezdte földreformját. „Megvallom, jobban értek a kapáláshoz, mint az államtitkársághoz” – idézi őt a *Budapesti Hírlap*. De ahhoz is értett, hogy viszonylag ép bőrrel átvicckéljen a kurzusváltások zűrzavarán. Politikai mozgásának, szerepvállalásainak megértését nehezíti, hogy 1990 után személye kívül esett a történészek érdeklődésén, így nagyrészt a vele szemben negatív értelemben elfogult, Kádár-kori forrásokra támaszkodhatunk.

Annyi biztos, hogy a Tanácsköztársaság alatt népbiztossá nevezték ki. Önéletrajzában, nemzetgyűlési felszólalásaiban állította: tudtán kívül történt ez, az újságból értesült új pozíciójáról. „Néhány nap múlva, mert a bolsevizmus ellen nyílt gyűléseken izgattam, a kormányzótanács rendeletére letartóztattak és a diktatúra bukásáig két detektív őrzött a lakásomon.” Egy interjúban *Bizony magyar vagyok!* című versét jelöli meg mint „Cserny úr vizi-teléseinek” egyik fő okát. 1919 augusztusában részt vett a szociáldemokrata párt újjászervezésében. Októberben egy ideig úgy tűnt, államtitkár lehet a Friedrich-kormányban, s jobboldali lapokban bizonygatta, hogy nemcsak költőként, de szocialistaként is Petőfi nyomában jár: szociális elhivatottsága nagyon is megfér a hazafias érzülettel.

Szakított az MSZDP-vel, amely szerinte nem tarthatott igényt a szocializmus kisajátítására, s pártot alapított, kiemelve: „a vezetők nem lehetnek mások, csak tetőtől-talpig magyarok”. Eluta-

A Tanácsköztársaság ki-
kiáltása 1919. március 21-én.
Csizmadia Sándor népbiztosi
kinevezése csupán
öt napig szólt

sította az osztályharcot és mindenfajta politikai erőszakot, földreformot, általános választójogot követelt. 1920-ban az orosházi körzetből nemzetgyűlési mandátumot nyert, karrierjének azonban betett, amikor Rassay Károly „szenzációs interpellációban” azzal vádolta meg, hogy *Igazság* című lapját a szociáldemokratákat bomlasztani igyekvő Huszár-kormány pénzéből indította el, Csizmadia válasza pedig kimerült annyiban, hogy „a magyar munkásságot nemcsak a moszkvai kormánynak van joga támogatni, hanem a budainak is”, és ő nem lesz elvből ellenzéki. Akár opportunizmust, akár valós ideológiai evolúciót látunk Csizmadia ténykedése mögött, annyi bizonyos, hogy régi lázadói imázsával nehezen voltak összeegyeztethetők a napvilágra kerülő tények.

1922-ben, amikor „utoljára állott fel a nemzetgyűlésen, már a bor dolgozott benne. Arca már puffatag volt, nagy, kerek homloka zsírosan fény-

lett [...]. Széttúrt hajával, zsíros kurta szakállával nem volt már szellérpróféta, csak egy vén paraszt. [...] Nagyon el volt már lomposodva ekkor külsőben-belsőben, megvénült, szavalt, könnyezett, lassan a kór is kikezdte, kikopott már mindenhol, az elvtársak megvetették, a zsidók szidták, az urak csendesen más parasztjelöltet állítottak ellene, a lapok nem hozták verseit, a módosabb gazdák sem akartak tudni róla” – olvasható a *Magyarság* nekrológiájában. Utolsó éveiben „emberi roncsként” vegetált, két szélütés érte, nyelvrákban szenvedett, 1929-ben, két héttel öngyilkossági kísérlete után halt meg. Az *Ujság* megjegyezte: „Egy házikó és két hold földecske maradt Csizmadia Sándor után. Nem sok; de Kiss József, Reviczky Gyula és Vajda János után még ennyi sem maradt.” ■

TÁLTOSOK KÖDARANYA

Szöveg: Póla Gergely

Dél-amerikai szittya őshaza, egy ősi fejlett civilizáció elrabolt kincsei – ennyi elég is, hogy Móricz János latin-amerikai kutatásainak témája beleragadjon a konteóoldalak világába. Pedig itt is lapul érdekesség a vastag guanóréteg alatt, nem csak az őslakosok barlangjaiban.

Az Argentínába kivándorló Móricz János a hatvanas években Dél-Amerika több országában aranybányák felkutatásával foglalkozott. A nemesfémek mellett kulturális emlékekre is vadászott, hite szerint szenzációs eredménnyel. Egyfajta fordított Julianus barátként a magyarság bölcsőjét kutatta a messzi nyugaton. Hasonló eredetmítoszt, közös szavakat, azonos gyökerű neveket vélt felfedezni. „Mikor rádöbentem, hogy mi történt, hogy ős-magyar földön vagyok, hogy ide jött Csaba, s innen mentünk a Kárpát medencébe, hogy ez nem »amerika«, hanem a sokat keresett, ismeretlen nagy scythia, akkor sok-sok minden, világos lett előttem. [...] A vörösnek nevezett törzs nyelve, ma is érthető magyar ember számára, ha az nem ragaszkodik ahhoz, hogy a pesti szalonok Karinthy nyelvét hallja, mert biz akkor egy mukkot sem ért. Viszont ha valaki egy táj vagy nyelv járást ismer, akkor az akadálytalanul tud velük rövid pár óra múlva, ha kissé vontatottan is, de beszélgetni” – írta egy 1968-as levelében.

Ostobaság – intézhetnének el egy kézlegyintéssel, pláne a neten is fellelhető hóbortos nyelvészeti magyarázatait olvasván. A július–augusztusi lapszámunkban bemutatott magyar páros, Lendik Erika és Nagy Endre nem elégedett meg ennyivel,

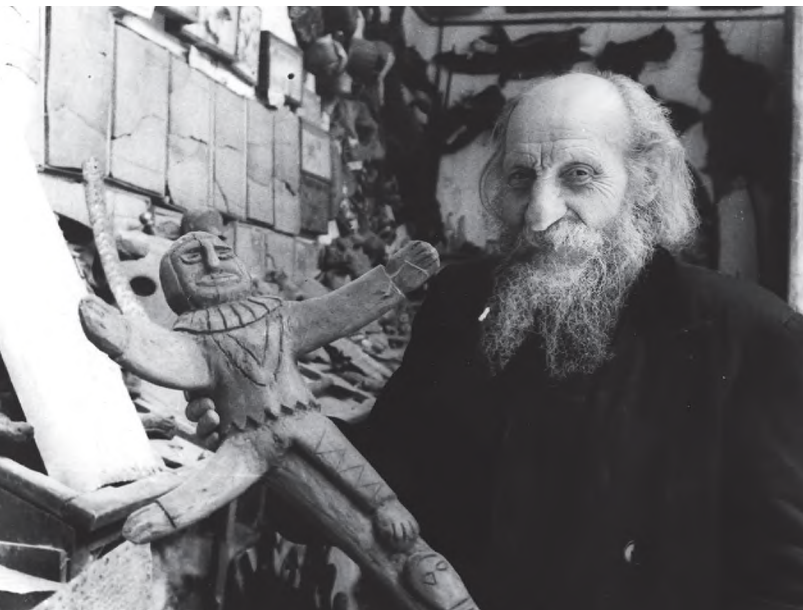
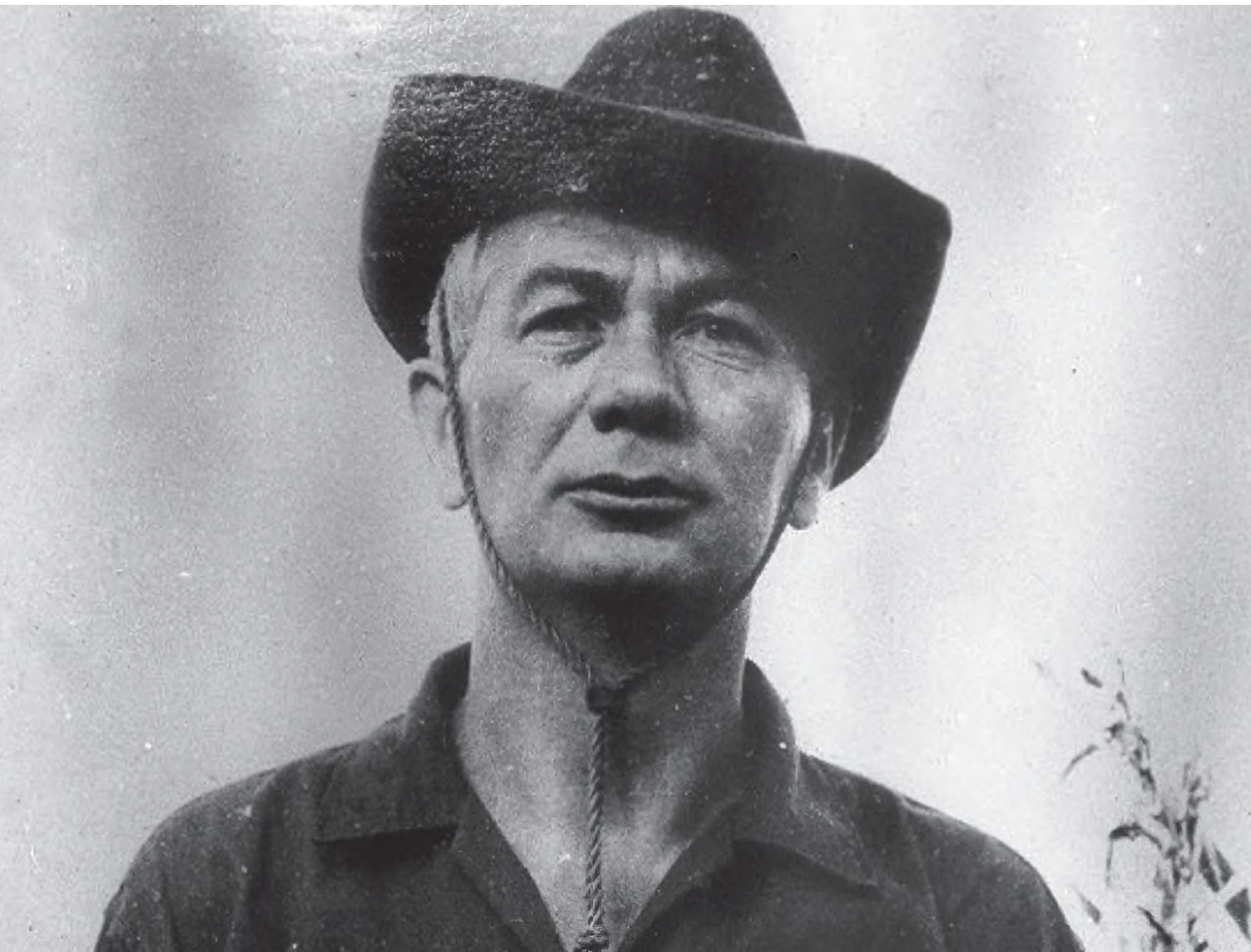
néhány éve a Móricz-legenda nyomába eredt. Több megnevezett indián törzsnél megkereste azokat, akik beszélik a nemritkán a kihalás szélén lévő vagy már csak nyomokban létező nyelvet. A „vörösnek nevezett törzs”, azaz a tsáchilák nyelvének sok száz szavából csupán néhány hasonlót találtak. A gazdag fantáziájú felfedező kizárólag ilyenekre alapozta elméletét – ezt elfogadva viszont akár polinéz testvéreinket is keblünkre ölelhetjük arra hivatkozva, hogy szamoaiul a sört piának mondják.

Móricz János sosem támasztotta alá elgondolását megalapozott érvekkel, „én nem tudományt kerestem, hanem sokkal többet; igazságot” – írta. A tudományos érveket pedig ezúttal is az igazság kiderítését akadályozó sötét erővel lehet pótolni, jelen esetben a Habsburg-uralom alatt álló spanyolokkal. Móricz úgy vélte, a gyarmatosítók egyik fő feladatuknak tekintették a magyar nyomok eltüntetését – a fránya történelmi és nyelvészeti tények fölött nagyvonalúan átsiklik a teória magyarázata.

AZ ECUADORI LELET

Az indián Csaba királyfinál nagyobb hullámokat vetett honfitársunk egy másik bejelentése, amelyet szintén szépen körbeszótt a fantazmagória. A hatvanas években több lap arról számolt be,

Carlo Crespi Croci szerteágazó tudományos munkássága mellett iskolát szervezett, részt vett az infrastruktúra fejlesztésében, a gépesítésben, és sokat tett az őslakosok kultúrájának megőrzéséért és megismertetéséért. Legfontosabb feladatának a szegények megsegítését tartotta. Boldoggá avatási eljárása 2006-ban indult

*„A Crespi-hagyaték
tehát létezik, de értéke
csupán néprajzi
szempontból van”*

hogy Juan Mórícz a délkelet-ecuadori shuarok földjén egy hegy gyomrában lépcsővel összekötött alagutakat, monumentális termeket és rengeteg kincset talált. Szó esik aranyozott szobrokról, használati tárgyokról, de a legígéretesebb az írásszerű mintázatú lemezek Fémkönyvtárnak elnevezett gyűjteménye volt.

Mórícz János az államfőnél próbálta kijárni, hogy kutatás kezdődjön – a leletekben is a magyar őshaza bizonyítékát látta –, és helyezték védelem alá a barlangot. Arrafelé persze nem mennek olyan egyszerűen a dolgok. Eleve rengeteg a kutatható, és a régészet sokadrangú feladat olyanok mögött, mint az alapvető egészségügyi ellátás megszervezése, az analfabetizmus visszaszorítása vagy a szegényes infrastruktúra fejlesztése, működtetése. Még az sem garancia, ha az ember az elnöki hivataltól szerez egy stemplizett papírt, hiszen lehet, hogy fél év múlva már egy másik államfő másik apparátusa dolgozik abban a hivatalban.

Ha az ecuadori vezetést nem is, a sajtót foglalkoztatta a Fémkönyvtár. A magyar olvasók például azt is megtudhatták a *Delta* folyóiratból, hogy Mórícz a Táltos-barlang nevet adta a helynek – a valódi neve egyébként Zsírfeleske-barlang (Cueva de los Tayos). Számos lapban megjelent, hogy

„Móricz úgy vélte, a gyarmatosítók egyik fő feladatuknak tekintették a magyar nyomok eltüntetését”

a leletegyüttes egy eddig ismeretlen civilizáció létezésére enged következtetni, s nem kellett sokat várni, hogy feltűnjön a színen Erich von Däniken, az ufóirodalom fénykorát élő szerzője is. Egy hetet töltött a térségben honfitársunkkal, majd írt egy könyvet az „istenek aranyáról”. Móricz a kiadvány számos részét hazugságnak nevezte. „Däniken sosem járt a barlangrendszerben, hacsak nem egy repülő csészealjban” – szúrta oda a *Der Spiegel*nek adott interjújában, hozzátéve: a svájci író egyhetes ott-tartózkodása alatt idő sem lett volna egy expedícióra. A sztárszerző valamivel később – nem először és nem utoljára – beismerte, hogy fillentett.

Ám nemcsak a kétes hírű fotelfelfedező, hanem a terepen dolgozó magyar férfi állításai körül sincs minden rendben. A quitói régészeti múzeum igazgatója már a nagy bejelentés után közölte, hogy befogadnák a leletegyüttest, ám Móricz semmit nem prezentált. Az ottani viszonyok között ez persze nem feltétlenül az ő hibája. A hegyekben húzódó – egyes vadabb elképzelések szerint az egész Andokot behálózó – hatalmas alagútrendszerrel szóló állításait több ecuadori tudós hevesen vitatta, mondván: a térségben kizárólag természetes képződmények vannak a föld alatt. Az kifejezetten furcsa, hogy Móricz sosem mutatott be bizonyítékot a Fémkönyvtár létezéséről, fényképet azért nem készített, nehogy a vaku kárt okozzon a kincsekben. Ráadásul később több lehetőségtől furán visszalépett, attól a nagyszabású expedíciótól is, amelyet 1976-ban a skót Stan Hall szervezett szakértők, katonák, filmesek bevonásával. A felfedező sosem árulta el, pontosan hol és mikor bukkan a kincsré, hogyan szerzett tudomást róla, ki vezette őt a titokzatos helyekre.

VAJON KITŐL HALLOTT RÓLA?

Az biztos, hogy a magyar férfi jó kapcsolatot ápolt a shuarokkal, többször járt náluk. A korabeli cikkek azt írják, hogy a shuar hagyomány szerint egy

ősi birodalom helyezte biztonságba a kincseket a föld alatt, de egy helyi tanú, José Bajare azt nyilatkozta néhány éve a magyar „nyomozóknak”, hogy egyedül Móricz János tudta, hogy arany van lenn. Elmondása szerint egyébként mindig spanyolul beszéltek – fene a pesti szalonok Karinty-nyelvébe! –, a kincsvadász csupán néhány helyi szót tanult meg.

Más vélekedések szerint nem shuar ecuadori forrása lehetett Móricznak. Leggyakrabban egy katonatiszt, bizonyos Petronio Jaramillo nevével lehet találkozni. Jaramillo szerepét sokak szemében felértékeli, hogy 1998-ban gyilkosság áldozata lett, de az ő elbeszélése ugyancsak zavaros, egykori felesége pedig kerek pereg kijelentette: a kincsről szóló történet csak kitaláció.

Honfitársunk harmadik lehetséges informátora az olasz Carlo Crespi Croci. A Cuencában szolgáló szalézi szerzetes évtizedeken át építette kollekciónak a legkülönfélébb tárgyakkal. Többen rebesgették, hogy valódi kincseket őriz, Däniken pedig már hatalmas mennyiségű – itt-ott úrhajómotívummal díszített – ősi aranytárgyról írt. A szerzetes időskorára kissé megkötyagosodott, így maga is hozzájárulhatott a kincsvadászok teóriáihoz. Shuar tanúk szerint Móricz vele is járt a barlangnál.

Crespi 1982-es halála után a gyűjtemény eltűnt, amit különféle legendák öveznek. Lendik Erika és Nagy Endre hét éve felkereste a nemzeti bank cuencai múzeumának igazgatóját, aki azt mondta, hogy az intézmény közvetlenül a szerzetes halálát követően bevizsgáltatta a tárgyakat, és mind értéktelennek bizonyult. A páros megtalálta a bevizsgáló szakembert is, aki elmesélte, hogy az atya ezerszámra vett szobrokat és díszített fémlemezeket a környékbeli indiánoktól. Lényegében egyfajta segély volt ez. Alapanyagként bármi szóba jöhetett, közlekedési tábla vagy épp kólásdoboz – mint arról a némelyik fémlemez hátulján kikandikáló felirat árulkodik.

Carlo Crespi halála után az évtizedek alatt felhalmozott gyűjteménynek nyoma veszett. Számos teória keringett a sorsáról, egyesek szerint a Vatikán einstandolta. Mivel Crespi nemcsak a helyiek tákolmányait gyűjtötte, hanem régiségboltokban is vásárolt, lehetett néhány értékes darab a „portfólióban”. A szalézi pincében sokéves por lepte a kollekciót, amikor a magyar pár rátalált

Lendikék elmentek az egykori Crespi-parókiára, ahol mesébe illő szerencsésük volt. A pap elejtette, hogy Bologna mellől származik, és amikor Erika olaszra váltva megjegyezte, hogy egy darabig pont ott élt, az atya olyat tett, amit előtte állítólag soha: odaadta a látogatóknak a pinceszulcsot. A porlepte tárgyak között volt rengeteg lemez is kivágott vagy karcolt figurákkal, díszítésekkel – túlnyomórészt alumíniumból, kis részben rézből. A Crespi-hagyaték tehát létezik, de értéke csupán néprajzi szempontból van. Hogy Móricz csak a csetreszt látta, vagy annak idején esetleg aranylemez is volt a gyűjteményben, rejtély.

SVINDLIANA JONES?

A legtöbb forrás szerint Móricz János több expedíciót szervezett, ennek ellentmond legjobb shuar barátja, Juan Ramos visszaemlékezése, akit Nagy Endrééknek Amazónia mélyén sikerült felkutatniuk. Ramos azt mesélte, hogy Móricz csak az egyik látogatása alkalmával ereszkedett le, mégpedig vele együtt. Egy aranyharangot keresett, és fémdetektor segítségével rá is bukkant a vastag guanórétg alatt. Ezenkívül találtak egy karmot és három fekete fémtáblát. Egy levelében a felfedező épp ezeket említette, habár Ramos állításával szemben azt írta, hogy nem vitte magával. A shuar férfi beszámolója szerint Fémkönyvtárt és szobrokat nem találtak,

a következő látogatás alkalmával pedig már nem is engedték le Móriczot, mondván, a mesztic kísérők csak az aranyra vadásznak.

A következő expedíciót már Stan Hall vezette 1976-ban, sorában a Holdat is megjáró űrhajóssal, Neil Armstronggal. Állításuk szerint sem mestersegesen kialakított tereket, sem kincseket nem találtak odalenn, csak egy több ezer éves temetkezési helyet. Néhány éve egy állítólagos hordár azt mondta, hogy Hallék igenis vittek el aranytárgyakat. Számos ellenőrizhetetlen információ, Móricz 1991-es váratlan halála és az élete utolsó tizenöt évét körülvevő teljes homály, Jaramillo meggyilkolása – mindez kiváló táptalaj a legvadabb teóriáknak is.

A „Táltos-barlang” ma már látogatható objektum. Rejtett-e valaha aranytáblákat, vannak-e (újra)felfedezésre váró részei, létezik, létezett-e akár máshol a Fémkönyvtár? Csupa olyan kérdés, amelyre ma már senkitől nem kapunk választ. Ahogy azt is lehetetlen kideríteni, hogy Móricz János felfedezett-e egyáltalán valamit. Az biztos, hogy meglehetősen élénk képzelete volt – és hasonlóan erős elhivatottsága. Ha álmát nem teljesítette is be, közvetve milliók figyelmét, érdeklődését felkeltette.

GÁZLÓ

Az elmúlás dala

Szöveg és fotó: Györfy Ákos

Nem tudnám megmondani, mi a hasonlóság az ős és a tavasz között. De hogy hasonlóság van, vagy inkább valami mély rokonság, azt régóta érzem.

Megállok a nagy sziklánál, kedvenc kilátóhelyeim egyikénél, és lenézek a Templom-völgyre. Magasan az erdő fölött vagyok, rálátok a közeli hegycsúcsokra. Madárcsettegetést hallok odalentről, olyan hangokat, amelyeket kora tavasszal hallani csak. És ilyenkor, amikor beköszönt a vénasszonyok nyara. Hirtelen tényleg nem tudom, tavasz van vagy ős. Összeér bennem a kettő, a madár hangja összecsendíti az elmúltat a pillanatnyival, és tudtomra adja, hogy voltaképp nem múlik el semmi, az örök változás mélyén van valami, amit nem érinthet az idő.

Ha hosszabb távollét után végigjárom szokott útvonalaimat az erdőn, észre kell vennem, mi minden történt azóta, hogy utoljára arra jártam. Mi minden történt itt nélkülem. Az ösvények persze ismerősek, sőt többek is annál, és előre tudom, mikor pillantom meg az öreg, villámvert bükkfát a kanyaron túl, mégis minden alkalom olyan, mintha a legelső lenne. Az ismeretlennel való szembesülés elkerülhetetlen. A táj titokzatos élete nem tárható fel egykönnyen. A sejtelem, hogy végül is önmagammal vagyok kénytelen szembesülni itt, mindig a nyomomban jár. A tájjal való szembesülés nem választható el az önmagamról való gondolkodástól.

Ilyentájt sokszor jut eszembe Rainer Maria Rilke Őszi nap című verse. Ennek a versnek több magyar fordítása is létezik, mindegyik a maga módján megrendítő. Valamiért Kosztolányi fordítása áll hozzám a legközelebb.

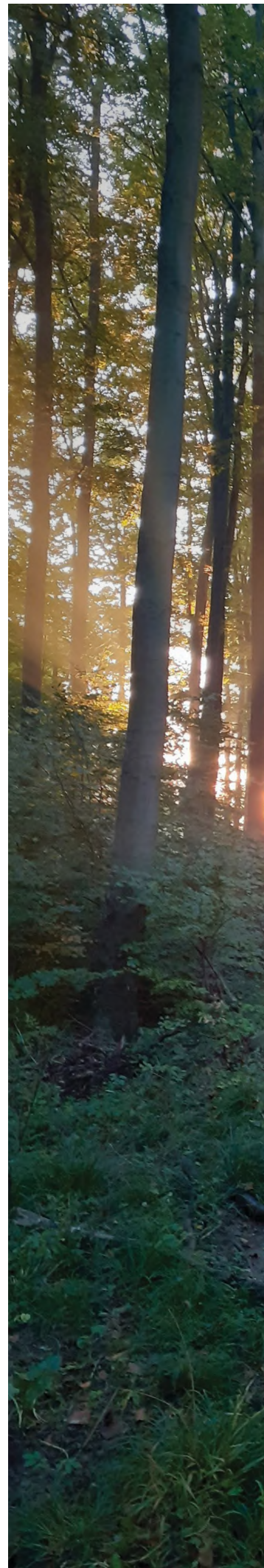
*Uram: itt az idő. Oly hosszú volt a nyár.
A napórán fektesd el hosszú árnyad
s engedd az orkánt a pusztára már.*

*Még csak néhány kövér gyümölcsöt éressz,
adj nekik még két délies napot,
hogy a belük napfénytől lenne édes,
míg a tüzét borrá változtatod.*

*Kinek nincs háza, annak sose lesz tán,
ki egyedül van, egyedül marad,
hosszú levelet ír és olvas eztán,
vagy bús alléban járka hallgatag
s bámulja a fakó napsugarat.*

Az ős amúgy is, mondjuk így, filozofikus évszak. A tavasz a maga beláthatatlan intenzitásával, az érzékek folyamatos ingerlésével nem alkalmas arra, hogy hosszú gondolatfutamok ideje lehessen. A tél túlságosan fénytelen hozzá, a nyár pedig épp elviselhetetlen fényeivel és forró hullámaival teszi lehetetlenné az elmélyültebb gondolkodást. Nem tudom, mások hogy vannak ezzel, én mindenesetre mindig ősszel érzem a legérzékenyebbnek magam. Érzékenység alatt itt a dolgokról való kifinomultabb, árnyaltabb és termékenyebb gondolkodást értem. Vagy egyszerűen a sugallatokra való fogékonyság kiteljesedését. Mintha volna valami antenna, ami csak ilyenkor, ebben az évszakban működik bennünk igazán. Mindebben bizonyára nagy szerepe van az elmúlás félre nem érthető jeleinek. A természet ezernyi lényének halála, e számtalan lény hol káprázatos, hol megrendítő elmúlásának látványa igen nagy hatással van arra, aki alkata szerint az eltűnés, a széthullás kérdéseinek feszegetését helyezte lényének középpontjába.

A természet elmélyült szemlélete amúgy is megkívánja a halállal való illúziótlan szembenézést. Némi túlzással azt mondhatnám, hogy aki a természetben jár, önmaga halálában jár. Ezzel együtt per-

*„Aki a természetben jár,
önmaga halálában jár”*

sze az is igaz, hogy aki a természetben jár, ön maga halhatatlanságában jár. A kettő egyáltalán nem zárja ki egymást, és igazán vaknak kell lennünk ahhoz, hogy a halál és a halhatatlanság természetben való együtt létezését ne vegyük észre. Az, amit az európai ember természetnek nevez, minden pillanatban élénk tárja ennek a ténynek mindenek fölötti igazságát. Mégis, mintha megfélekedtünk volna erről. Mintha a nevezetes éremnek csupán az egyik oldalát látnánk. A természettől való eltávolodásunk kényszerűen hozza magával az önmagunkról való tudás elhalványulását. Mivel a mai ember hajlamos arra, hogy önmagát a természetből kiemelje, és mint tőle független lényt vizsgálja, nincs mit csodálkoznunk azon, hogy viszonyunk a halállal tulajdonképpen a félelem szinonimájává lett. Ahogy a közhelyé vált mondás tartja: aki nem tud élni, nem tud meghalni sem.

Az ősz és a tavasz egy meghatározhatatlan, világon túli ponton összeér. A madarak valószínűleg tudnak erről a pontról, és a maguk módján nem győznek tudósítani róla. Ez a szédítő csattogás a völgyből tulajdonképpen az örökkévalóságról szóló csalhatatlan híradás. A hiba a hallgatóban (e sorok írójában) van, aki ezúttal is mindent elkövet azért, hogy hangjukat az elmúlás dalaként értelmezze. Nem tehet mást. Retteg az ismeretlentől. ■

BELSŐ TÁJAK

Lakható modernitás

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Hegyek közé szorult, hol szélesebb, hol keskeny völgyben hosszan elnyúló városba érkezik az utazó, ha a nógrádi megyeszékhelyet, Salgótarján-t keresi fel. A Tarján-patak völgyébe jobbról is, balról is völgyágak futnak, a város azok felé is kiterjeszkedett, de a legfontosabb épületek mind a központi, alig pár száz méter széles völgyben találhatók. A vasút még ebből a keskeny sávból is levág egy darabot, az erdők borította hegyek itt a város főterétől szinte karnyújtásnyira emelkednek.

Nemcsak ez teszi különlegessé Salgótarján belvárosát, hanem a modern épületek meglepően harmonikus együttese is. A modern ezúttal a hatvanas-hetvenes évek építészeti stílusaként értendő. Sok rossz tapasztalatunk van erről a korszakról, a legremisztőbb talán Esztergom belvárosából, ahol a barokk térszerkezetbe és a zárt házsoros, historizáló kisvárosi utcaképhez rondítottak bele a környezettől idegen betonmonstrumokkal – egyszer talán megérjük, hogy mind eltűnnek, és a kisváros megint régi önmaga lesz. Salgótarjánban nem ez történt, itt jelentős építészeti érték korábban nem volt. A város csak a 19. század végén, az itt felfedezett barnaszénnek és az arra épülő iparnak köszönhetően vált számottevő településsé, a megyeszékhelyi rangot is csak 1950-ben nyerte el. Attól fogva viszont gyors fejlődésnek indult, afféle szocialista mintaiparvárossá fejlődött.

Ez adott alapot a hatvanas években arra, hogy döntés születne a belváros teljes megújításáról, méghozzá az akkor szokásosnál lényegesen nagyobb anyagi ráfordítással, meglehetősen szabadságot adva a kor legjobb építészeinek. Magyarországon azóta is példátlan módon, néhány év alatt egy egész belváros épült fel egységes koncepció alapján. Nagyszabású kísérlet volt ez egy teljes egészében modern város felépítésére.

Fél évszázad elteltével, miután lehámlott róla az ideológiai máz, és a Fő téri József Attila Művelődési és Konferencia Központ (a helyieknek

Józsi) homlokzatán az egykori Lenin-kép helyét a város jeles szülöttének, Zenthe Ferencnek a képe foglalja el, a kísérlet működni látszik. A tavaszi napsütésben tele van a salgótarjáni Fő tér, apa labdázik a gyerekeivel, kamaszok ülnek a padok támláján, emberek bámészkodnak, sétálnak, beszélgetnek, szemlátomást otthon vannak. Talán a kisvárosi lépték teszi, de itt a nagy épületeket is emberi méretűnek érezni, közöttük jól átlátható, hangulatos terekkel. Még Somogyi József 1945-ös emlékműve a galambokat röptető lányalakokkal is belesimul a környezetébe. Igaz, szemben a tanácsköztársasági emlékmű a fegyvert ragadó munkással kifejezetten ronda, a kommunista szoborgólemek parkjában volna a helye, de különösebb figyelmet itt sem kap, csak a Munkáspárt aszott, megfakult koszorúja árválkodik a talapzatán. Több emléke a szocialista múltnak nincs is, élhető, lakható modern épületek sorakoznak végig a széles út mentén a déli Kisboldogasszony-templomtól az északi evangélikus templomig.

A modern építészettel kapcsolatban a legtöbb embernek ellentmondásos érzései vannak. Mintha az építészet a klasszikus korok elmúltával nem találta volna a maga útját. A sok helyen idegennek, ridegnek ható épülettömbökből minden intimitást nélkülöző térszerkezet formálódik. Pedig számunkra, európai városlakók számára az ajtókkal, ablakkal tagolt falak övezte utca adja meg az otthonosságot, a biztonság érzetét. Minden nyáron milliók bolyonganak a dalmát óvárosok szűk utcáiban, de senkinek eszébe nem jut, hogy e városok kissé távolabb fekvő lakótelepeit turistaként felkeresse. A történelem levegője volna olyan vonzó? Biztosan az is, de nem csak az. Szükségünk van rá, hogy a tekintet megtámaszkodhassék a körülhatárolt térben. Hodálynyi termekben sem szeretne lakni senki. Az intim, emberléptékű tereit veszítő városrészek, a nagy paneltömbökből álló lakótelepek is rendre elveszítik közösségítér-funkcióikat.

A Fő tér 1969-ben, háttérben a József Attila Művelődési Központ (ma otthont ad a Zenthe Ferenc Színháznak)

Maguk a modern épületek is sokszor csalódot okoznak. Az építészeti lelemény olykor nem több, mint hogy függőleges hasábot állítanak egy vízszintes hasábra, és a felületet rácsszerkezettel tagolják, vagy üvegfalat húznak elé. Ráadásul sok modern épület, ha új korában látványos volt is, gyakran rosszul öregszik, mint egy fészkerben felejtett régi mosógép. Nem jó közel menni hozzá, mert a lepusztultsága úgy még jobban szembeötlik.

A salgótarjáni belvárosnak azonban mintha nem csupán esztétikai értelemben sikerült volna kiszakadnia a maga idejéből, és általános érvényűvé válnia, hanem a lakhatóságát is megőrizte. Bár ez utóbbi illetően azért lehetnek kétségeink. A kettős toronyház a vasút felőli oldalon nagystílusú látványt nyújt, a környezete is rendezett, a szemlélőnek mégis az jut az eszébe, hogy egy harmincezres kisvárosnak semmi szüksége tizenhármas emeletes lakóházakra. A szocializmus évtizedeiben volt egy különös magasházépítési verseny a vidéki városok között, valamiért azt tekintették a városiasodás mércéjének. Épült magasház Szolnokon, Gyöngyösön, Miskolcon, Debrecenben, Pécsen – az utóbbi bitől néhány éve sikerült végleg megszabadulnia

a városnak. A salgótarjáni, amelybe annak idején a komfort nélküli bányászkolóniák lakóit telepítették, nem akarják lebontani. Miért is tennék, a közösség elfogadta, szívesen lakja.

Sokkal nehezebb ügy a Fő téren a nyolcvanaszobás Karancs Szálló, amely évek óta üresen áll. Építészeti szempontból jól illeszkedik a városképhez, hangsúlyt ad a térnek, lepusztultnak sem mondható. Éppen csak reménytelenül fölösleges, más, sokkal kisebb szálláshelyek bőven megfelelnek a szállóvendégek igényeinek.

A városközpont része a volt Centrum áruház, amely most számos önálló üzletnek ad helyet. Élénk forgalommal működik, de a belsejében az eredeti koncepció nem vált be, bizonyítva azt, hogy az élet sokszor felülírja a tervezőasztalon megfogalmazott elgondolásokat. A terv szerint az emeleten egyfajta közösségi tér, agora alakult volna ki, ahol forgalmas zónák és nyugodt zugok is helyet kaptak. Ezek az utóbbiak azonban fokozatosan elszemetesedtek, veszélyes bugyrokává váltak, ezért lezárták őket, így viszont az agorajelleg is elveszett.

Az úgynevezett erkélyházon, mindjárt a színház mellett, feltűnik valami, vagy inkább valaminek a hiánya. Szinte alig van olyan erkélyes panelház Magyarországon, amelynek több-kevesebb erkélyt ne építettek, üvegezték volna be a lakói. Nem kérnek az eredeti építész elgondolásból, néhány négyzetméterrel több lakóterért könnyedén feláldozzák az erkély nyújtotta szabadságot. Itt egyetlen beépítés sem látható. Vajon a hatósági tiltásnak, a lakók belátásának vagy a jó tervezésnek köszönhető ez? Bárhogya legyen is, az épület őrzi esztétikus megjelenését.

S tulajdonképpen az egész salgótarjáni belvárosra igaz ez a megállapítás. Itt, ahol nincsenek műemlékek, paloták, pompás templomok, a megszűrőlött látogatónak maga az idő próbáját kiálló modern város a látnivaló. A salgótarjániaknak pedig az otthonuk. ■

A MEGOSZTOTT ÖRÖM SOKSZORÓZÓDIK

Beszélgetés Kovács Ákossal

Szöveg: **Tábori Kálmán**
Fotó: **Földházi Árpád**

A Kossuth-díjas előadóművész edzésről érkezik. Nem sokkal később már be is gyújtja a grillsütőt, és közben kedvenc tokaji boraival kínál. A pop-rock egyik legnagyobb hazai ikonjához jöttünk. De úgy tűnik, az ikon nem ide jár haza, ezért megkérdeztük Ákost a sztárról is.

*„Az a dolgom, hogy meglepjem,
elgondolkodtassam a közönséget”*

MIKOR JÁTSZOTTA UTOLJÁRA AZ ELSŐ SZÍNPADI SZEREPÉT?

Ó, hát tud erről? 1998-ban a Madách Színházban és az Erkelben Bill Sikest játszottam az *Oliver!* előadásában.

AZÓTA HÁNYSZOR TETTE FEL A DARABBAN SZEREP-LŐ KÉRDÉST: „NA, KI VAGYOK?!”

(Nevet) Ez a kérdés elég veszélyes szituációt eredményezett a színpadon. A rablógyilkos szerepében egymás után háromszor kellett megkérdeznem rettentő hangon: „Na, ki vagyok?!” Először a kocsma népétől, aztán London lakosaitól, végül a közönség felé fordulva. Az egyik előadáson valaki bekiabálta: „Hát te vagy az Ákooos!” Persze azonnal végigfutott a röhögés a nézőtéren.

EZT A KÉRDÉST SAJÁT MAGÁNAK IS FELTESZI OLYKOR AZ EMBER.

Valamilyen szinten mindennap fel kell tenni, főleg fiatalabb korban, amikor mindent ki akarunk próbálni, hogy a tapasztalatok nyomán építsük fel az önképünket. Így közeledik az ember szép lassan a valódi önmagához. De azt hiszem, ehhez kegyelem is kell. Most ötvenhárom éves vagyok, és hogy őszinte legyek, ez már nem igazán foglalkoztat. Ebben a korban talán el is várható, hogy az ember többé-kevésbé tisztában legyen azzal, kicsoda. Persze időnként még mindig meg tudom lepni magam, de számomra fontosabb kérdés, hogy milyen vagyok.

ÉS ERRE HOGYAN FELELNE?

Sokszor mondják – nyilván pejoratív értelemben –, hogy nagy embernek képzelem magam. Száznyolcvan centi vagyok, nem nagy ember szeretnék lenni, hanem jó. Fura kimondani, szinte azonnal halljuk is magunkban az erre adott gúnyolódó reakciókat. Engem mégis ez érdek.

AHOGY EZ A VÁLASZA ÉS A MADÁCH SZÍNHÁZAS ESET IS MUTATJA, A KÖZÖNSÉG SZEMÉBEN KIALAKULT EGY KÉP ÁKOSRÓL MINT ROCKIKONRÓL. ÚJRA LEHET DEFINIÁLNI MÉG EZT A KÉPET?

Bizonyára létezik ilyen értelmezési tartomány is, de ezzel nem tudok mit kezdeni, nem is foglalkoztat. Nem kívánok ennek megfelelni vagy ehhez képest élni. Privát ember vagyok. A publikus képet az emberről ma szinte teljes egészében a közvetítő közeg – a média – alakítja,

időnként teljesen függetlenül attól, hogyan él, hogyan működik az ember valójában, milyen célok vezérlik. Ezért is próbálok minél egyszerűbben, közvetlen módon megszólalni a saját felületeimen. Nem hiszem, hogy létezik „újra-definiálás”.

PEDIG A BONANZA BANZAI SIKEREI KÖZBEN ÉLES VÁLTÁSSAL, MONDHATNI, VÁRATLANUL FORDULT A SZÓLÓKARRIERRE. AZTÁN AZON BELÜL IS RENGETEG ARCÁT MUTATTA MEG AKUSZTIKUS, SZIMFONIKUS, EGY SZÁL GITÁROS KONCERTEKEN, IRODALMI MŰSOROKBAN, SZÍNHÁZBAN.

Erre egyszerű a magyarázat: csak akkor várhatom el, hogy esetleg másokat is érdekeljen a munkám, ha a saját érdeklődésem is élő, vibráló. A koncertezés bizonyos értelemben reprodukció, tehát ha mindig ugyanúgy játszunk, akkor egy idő után rutinná válik, kiéghet belőle az izgalom, ezt semmiképpen nem szeretném. Ma is ugyanazt a nyugtalanságot érzem színpadra lépés előtt, mint régen. Drukk nélkül, ami néha hátráltatja, néha röpíti az embert, szinte nem is érdemes színpadra állni. A folytonosan megújított forma, a változatosság arra kényszerít, hogy mindig frappírozott állapotban legyen az ember – így jobban lehet teljesíteni. Annak idején a Bonanzában a nagy sikerek után kisebb formai változtatásokat javasoltam, de ezt a zenekari demokrácia elvetette azzal, hogy „nem ezt várja tőlünk a közönség”. Ez megütötte a fületem. Akkor azt éreztem, és ma is így gondolom, hogy nem külső elvárásokhoz akarok igazodni, sokkal inkább az a dolgom, hogy meglepjem, elgondolkodtassam a közönséget. Nem tekintettem ugródeszkának a Bonanzát, és nem terveztem több évtizedes szólókarriert sem, egyszerűen csak meg akartam mutatni egy másik oldalamat is. Ez a próbálkozás végül sokkal sikeresebb lett, mint vártam. De menet közben ezt senki nem látta előre, én a legkevésbé.

MAHOLNAP MEGJELNIK ELSŐ NOVELLÁSKÖTETE. AZ EGYIK ÍRÁSBÓL MÁR KÉSZÜL AZ ELSŐ KISJÁTÉKFILMJE, DE KORÁBBAN IS KIPRÓBÁLTA MAGÁT SZÍNHÁZBAN ÉS IRODALOMBAN EGYARÁNT. MIKÉNT TEKINT ÖNMAGÁRA: POP-ROCK ELŐADÓ, DALSZERZŐ, ZENESZERZŐ, KÖLTŐ, PRÓZAÍRÓ, SZÍNÉSZ, RENDEZŐ?

Nem tudom így meghatározni magam, és talán nem is fontos. Előbb érdekelt az irodalom, mint a zene, az biztos. Kamaszkorom óta érzem, hogy

alkotó energia buzog bennem, azt is tudom, hogy ez nem a sajátom. Bánni kell vele. A kreatív indulatnak majdnem mindegy, milyen formában tör a felszínre. Most épp novelláskötetbe rendeződtek azok a történetek, amelyeket az elmúlt húsz évben írogattam. Miért ír az ember dalt, verset, novellát? Miért csinál színházi estet, filmet, klipet? Jómagam azért, mert világelemben rengeteg zenét hallgattam, imádom a filmeket, és sok-sok meghatározó olvasmány-élményem van. Alkotóként ugyanazok a műfajok érdekelnek, mint befogadóként.

ÚGY IS MONDHATNÁNK, MOST ÉRETT BE, VAGY MOST LETT LEHETŐSÉG AZ EDDIG LAPPANGÓ ÁLMOKAT MEGVALÓSÍTANI?

Mondták már nekem, hogy abban lettem sikeres, amihez a legkevésbé értek. Van is benne valami, zenész biztos nem vagyok, inkább megnyilvánuló ember, adatközlő, amilyen Tinódi Lantos Sebestyén lehetett a maga korában. Ott sem a zenei rész a domináns, azt inkább csak eszközként használta a krónikás. A dal lett az a forma, amelyen keresztül először szólhattam nagyobb közönséghez, de emellett mindig jelen voltak a versek, a novellák, a színházi dolgok, egyebek. Végül úgy hozta a sors – és ez a Jóisten humorérzékének újabb szép jele –, hogy addig kacérkodtam a különféle műfajokkal, amíg idén majdnem egyszerre szakadt rám minden. Most legalább négy kellene belőlem: egy, aki interjúkat és koncerteket ad, egy másik, aki véglegesíti a novelláskötet anyagát, a harmadik a kisjátékfilm előkészítését intézné, és akkor egy negyedik írhatná az új dalokat. Azt persze nem tudom, hogy akkor ki vinné nyaralni a családot.

ÚGY TUDOM, MÁR KAMASZKORÁBAN A SZÍNHÁZ ÉS A FILM FELÉ KACSINGATOTT, CSAK A SZÜLEI NEM ENGEDTÉK, HOGY EZT A PÁLYÁT VÁLASSZA. ENNYI IDŐ KELLETT, HOGY VISSZAKANYARODJON AZ EREDETI TERVEKHEZ?

A szüleim el sem tudták képzelni, hogy mást válasszak, mint a jogi pályát. Tizenhat éves koromban azzal állítottam haza, hogy filmrendező leszek, szegény édesanyám alig kapott levegőt. A Láng Művelődési Központból jöttem épp, ahol annyira fellelkesültem az olasz filmeiktől, hogy rögtön rendező akartam lenni. A szüleim kézzel-lábbal tiltakoztak a művészpálya ellen. Utólag áldom őket ezért az aggodalomért.

VÉGÜL A KÖZGÁZRA MENT, AMI KOMPROMISZ-SZUMNAK TALÁN JÓ VOLT, A MŰVÉSZPÁLYÁTÓL MÉGSEM TARTOTTA TÁVOL.

Emlékszem, 1994-ben nagy büszkén mondtam apámnak: „Gimis diákcsofnynek indult, de képzeld, ma megjelent a tizedik lemezem, ez már nem lehet véletlen!” Csak révetegen elnézett a fejem felett a bieder dohányzóasztal möggül, és annyit mondott: „Jó-jó, édes fiam, de mikor lesz neked végre rendes állásod?”

MA MÁR RENDES MUNKÁNAK TARTJA?

Sajnos már nem él. Az arénakoncertek sikere soha nem hatotta meg, először akkor láttam büszkeséget a szemében, amikor a Madáchban játszottam, aztán az Erkelben, az már komoly dolog volt, kőszínház, számára is értelmezhető keretek. Évekkel később egy Krúdy-estem után könnyek között kért bocsánatot, amiért nem támogatták az ambícióimat. Attól kezdve büszkén járt a fellépéseimre.

FIATALKORÁBAN HARAGUDOTT A SZÜLEIRE EZÉRT?

Dehogy, nagyon hálás vagyok nekik, mert megküzdhettem az álmaimért.

MINDENT, AMIVEL MOST FOGLALKOZIK, SAJÁT MAGÁTÓL, AUTODIDAKTA MÓDON TANULT MEG?

Lényegében igen. Az ember születésétől kezdve utánzással tanul meg mindent. Kisgyerekként nézzük a szüleink száját, hogyan csücsörítnek, hogyan formálják a szavakat, így tanulunk beszélni. Milyen jó szó: *elsajátítjuk* a dolgokat, azaz sajátunkká tesszük azt, ami korábban nem volt a miénk. Kamaszkoromtól fogva sok minden hatott rám, számos műfajtól kaptam katarzisélményt, az irodalom, a színház, a film, a minőségi rockzene is rengeteget formált. Ilyen értelemben szeretném utánozni a hőseimet, Krúdyt, Updike-ot, Aranyt, Márait és a többieket, akik szintén utánoztak valakit. Végül is minden kreatív ember magát a Kreátort másolja, amikor a saját kis univerzumában teremteni próbál valamit.

A SZAKMAI FOGÁSOKAT IS ÍGY LESTE EL?

Most készülök leadni az első forgatókönyvírói-rendezői inasmunkámat úgy, hogy nem jártam filmiskolába. A veterán munkatársak a kezdeti idegenkedés után, úgy érzem, elfogadtak, mert érzékelik, hogy pontosan látom a filmemet, magamban leforgattam már, konkrét elképzelésem

„Kamaszkorom óta érzem, hogy alkotó energia buzog bennem, azt is tudom, hogy ez nem a sajátom”

Kovács Ákos Kossuth-díjas dalszerző, énekes, előadóművész. A magyar zenei élet egyik meghatározó alakja. Az 1990-es években a Bonanza Banzai nevű, elektronikus zenét játszó együttes frontembereként vált ismertté. 1993-ban induló szólókarrierje során több mint húsz nagylemeze jelent meg, melyekkel számos szakmai és közönségdíjat nyert el. Kezdetektől fogva jellemzi alkotói munkásságát a különböző műfajokkal való kísérletezés. A könnyűzene mellett színházi, irodalmi munkái is jelentősek. 2021. szeptember végén jelenik meg első novelláskötete *Ezt nem lehet megúszni* címmel. A kötet egyik írásából kisjátékfilm is készül, amely Ákos első rendezői munkája

van róla. Ezen a téren mindig is megszállott voltam. Egyetemi éveim alatt minden pénze-
met, amit angoltanításból kerestem, másoros
vhs-ekre költöttem. Mindent összeírtam,
összegyűjtöttem arról, ami érdekelt. Huszárik
Szindbádjából például szóról szóra kiírtam
a kedvenc éttermi jelenetem szövegét, mert
nem találtam meg a kötetben. Máskor végig-
néztem hang nélkül Hitchcock *Psychóját*, hogy
kizárólag arra koncentráljak, milyen dimenziót
ad a filmhez a zöreje és a zene. Mellékszál, de
elképesztő tapasztalat, hogy a horror mennyire
nem ijesztő hang nélkül.

MINDENT ÍGY ELEMEZ?

Szívom magamba az információkat, szeretem
tanulni a világot. Számomra az az első, hogy
mi hat rám a műben, és csak ez után érdekel
az eszközrendszer, amely a hatást kiváltotta.
Ez olyasmi, mint nyelvet tanulni: új logikát
kell magunkévá tenni, idegen szemmel nézni
a megszokott dolgokat. Szeretek magamra
ismerni a hőseimben, például Hrabalban,
aki munkásból lett író, az ő kívülállásában,
keserű létezésében megtalálom magamat.
Kamaszkorom óta szeretem John Updike-ot,
a kedvenc novelláimat ma sem tudom úgy olvas-
ni, hogy ne szorulna el a torkom, pedig szinte
kívülről tudom mindet. Emlékszem, amikor
közölte a halálhírért a rádió, épp egy benzinkút
felé autóztam, és félre kellett állnom, mert úgy
éreztem, mintha egy családtagomat veszítettem
volna el. Az írásaiban teljesen megnyílt előttem
ez az ember, ettől minden idegensége ellenére
közeli lett.

EZ A MEGNYÍLÁS ÖNNEK IS SIKERÜLT A NOVELLÁS- KÖTETBEN?

A kötet címe a válaszom: *Ezt nem lehet megúszni*.
Szerintem sikerült, de erről úgyis az olvasó dönt.

ÉRDEKES, HOGY AMIKOR ARRÓL BESZÉLT, KIK VOLTAK HATÁSSAL ÖNRE, EGYETLEN ZENÉSZT SEM EMLÍTETT.

Amikor kölyökként először vettem kezembe
az anyukámtól kapott Orfeus gitárt, és pró-
báltam nagy nehezen lefogni a húrokat, akkor
sem az érdekelt, hogy később virtuóz legyek.
Nem is lettem! (*Nevet*) Három-négy akkord
ismeretében mindjárt a dalszerzés, a megnyil-
vánulás lehetősége foglalkoztatott. Önmagában
a zene számomra túl absztrakt forma, sokkal
inkább a verbumban élek: a kimondott vagy
leírt szó okoz katarzist. Egy jó dalszövegen,
egy versen, egy találó leíráson vagy monológon
mindig tudok sírni, örülni, nevetni, meghatód-
ni. És megőrülök azért, hogy ezt az élményt
megoszthassam másokkal. A feleségemnek
az agyára tudok menni, ha együtt olvasunk,
mert ötpercenként felkiáltok: „Ezt hallgasd
meg!” Lehet intellektuális élmény magunkban
szórakozni, de a megosztott öröm megsokszo-
rozódik. Ilyen az egész színpadi működésem is:
a lelkesedésemet próbálom megosztani előbb
a zenésztársaimmal, aztán egy arénányi közön-
séggel. Negyven éve ugyanez hajtott, amikor
Piramis-számokat „adtam elő” apám tenisztütő-
jén a szomszéd lánynak. És minden egyes
nagykoncerten rácsodálkozom, hogy ma ma
már igazi gitárral, valódi színpadon, ezeknek
énekelhetem a saját dalaimat.

TÖBB MINT HARMINC ÉV UTÁN HONNAN TUDJA ELDÖNTENI, JÓ-E, AMIT CSINÁLT, VAGY CSAK AZÉRT HALLGATJÁK, MERT SIKERES?

A csend a legjobb mérce. Persze nagyon jó do-
log az ováció is: átélni, hogy a közönség ledobja
a láncokat, és felszabadul. Ezek üdvriválgása,
együtt lobogása óriási élmény, az igazi benn-
szakadt csend viszont azt jelzi, hogy valóban
megérintettük egymást. Fel lehet sorolni, hány

„Az igazi bennszakadt csend azt jelzi, hogy valóban megérintettük egymást”

telt házas arénakoncerten léptem fel, mennyi lemezt adtam el, objektív számokkal igazolható, hogy sok szép sikerben volt részem az elmúlt harminc évben. De az emberi dimenziójú siker más. Amikor ebben a műfajban – ahol szinte minden csak külsőség, nagy fény, nagy hang – valami emberi léptékű tud lenni, az csodálatos érzés.

TALÁN EZÉRT IS FORDULT ÚJ MŰFAJOK FELÉ A PÁLYÁJÁN.

Előadóként ugyanolyan katartikus érzés száz embernek verset mondani, mint tízezreknek énekelni egy nagy fesztiválon. Nem szeretném, ha lebecsülnék a rockzene hatását. Nem szívelem az értelmiségi gögőt, amivel sokszor leszólják ezt a műfajt. Például a Led Zeppelin munkássága vitathatatlanul formálta a társadalmat kulturális értelemben is, legalább annyira, mint mondjuk a pop-art festészet. Vagy jobban. Az elektronikus zene széles körű elterjedése is elképesztő hatással volt a közízlésre. Számomra a dalforma és a nagyszínpados rockzenéhez kapcsolódó külsőségek olyanok, mint régen a patikában kapható ostya. A nagymama mindig ilyenbe csomagolta be az összetört keserű pirulát, és mivel az ostyát imádtuk, szívesebben vettük be vele a gyógyszert. Meg is gyógyultunk. Kicsit úgy érzem, a zene az ostya, körbeveszi a mondókát, amely így könnyebben jut el a közönséghez. És a vége az, hogy sok ezren – köztük tömegével vallástalanok is – együtt énekelik velem, hogy „Nem kérek mást, csak elég időt / Igazán / Érteni, szeretni Őt”.

EZT LÁTVA KÉRTÉK FEL A NEMZETKÖZI EUCHARISZTIKUS KONGRESSZUS HIMNUSZÁNAK MEGÍRÁSÁRA?

Az egyházi zene nem az én terepem. A felkérésre válaszul meghívtam a bíboros atyát, jöjjön

el egy koncertre, és nézze meg, tényleg ezt szeretné-e. Az is elhangzott, hogy a fiatalokat kívánják megszólítani. Mivel én ehhez már túl régóta vagyok fiatal, inkább a valódi ifjúságnak próbáltam teret adni. Végül a nyolcvanhárom évvel ezelőtti budapesti kongresszusra írt himnusz új feldolgozásának produceri feladatait láttam el, és felkértem három tehetséges, valóban fiatal énekest, hogy adják elő a *Győzelemről énekeljen* kezdetű, ma már népénekké vált dalt. Szerintem méltó, szép eredmény született.

A FEL A SZÍVEKKEK CÍMŰ ÚJ DAL IS ENNEK JEGYÉBEN ÍRÓDOTT?

A cím valójában a szentmise liturgiájából ismert *Sursum corda!* – Emeljük föl szívünket! – felszólításra utal. De ezt persze csak az tudja, aki ismeri ezt a közlésrendszert.

A LAIKUS KÖZÖNSÉGNEK MIT AKART EZZEL MONDANI?

Az munkált bennem, hogy a karantén után, a szobafogságból kiszabadulva most már ne fanyalogjunk, ne a hibát keressük, hanem bizakodva tekintsünk előre. Emeljük föl szívünket! Önmagunk felemelésének képességét szeretném erősíteni magamban és másokban is.

ÚGY TUDOM, FELNŐTT MEGTÉRŐ. MI VOLT HATÁSAL ÖNRE?

Édesanyám katolikus volt, apám református. Az öcsémet és engem is anyám hitére kereszteltek, de talán a népi demokráciában nem akarták, hogy hármas igazságok keresztüztében éljünk – mást mondanak otthon, mást az iskolában, megint mást a templomban –, ezért nem kaptunk tételes vallási nevelést. A családi ünnepeink viszont az egyházi évkörhöz kapcsolódtak, a karácsony és a húsvét volt a legnagyobb esemény nálunk. Ezt a formát már „csak” tartalommal

kellett feltöltenünk, amikor erre kialakult bennünk a lelki igény. Ahogy az amfora formát ad a bornak, úgy szervezték-hívták meg a tartalmat ezek az ünnepek a felnőttéletünkben.

ÉS HOGY JÖTT BE A TARTALOM?

Harminchárom éves voltam, mikor részt vettem az öcsém szentségi házasságkötésén. Ezen a nászmisén hallottam Farkas Attila atyát beszélni, ez számomra megrendítő élmény volt. Be kell vallanom, egészen addig kifejezetten cinikus voltam, a templomi esküvőre úgy gondoltam, mint egy jelmezbálra, ahol mindenki reménykedik, és üres ígéreteket tesz. Krisztát is csak a harmadik gyerekünk születése után vettem el feleségül. Farkas atya döbrentett rá, hogy ez nem hókuszpókusz. Megkértem, hogy foglalkozzon velem, jártam hozzá bibliaórára, jegyesoktatásra is.

EZ AZ AMFORASZIMBÓLUM, ÚGY TÚNIK, ÉRVÉNYES AZ EGÉSZ ÉLETÉRE, HISZ MINT MONDJA, KAMASZ-

KORA ÓTA LAPPANGÓ MEGNYILVÁNULÁSI FORMÁKAT TÖLTÖTT MEG TARTALOMMAL A PÁLYÁJA SORÁN. EZ VOLNA A KEGYELEM, AMIT A BESZÉLGÉS ELEJÉN EMLÍTETT?

Mi más lenne? Úgy érzem, szeret az Isten, azt csinálhatom, amiben hiszek, megpróbálhatok a hőseim lábnyomába lépni. És mindezt nemcsak megengedi, de még az a jutalmam is megvan, hogy sokan nyitottak minderre, várják, értékelik. Jó érzés megköszönni ezt a sok kegyelmet, mert van kinek.

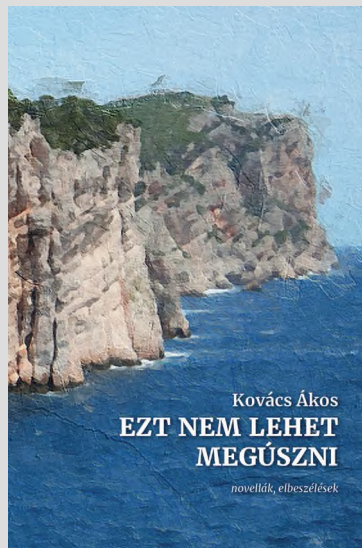
Kovács Ákos

A tenger

Guillermo Todo Pereira, a Kolumbiai Írószövetség rendes tagja évi egyhetes szabadságára érkezett a kis karib szigeti faluba, ahová már vagy tíz esztendeje visszajárt. Gazdag barátjától kapta kölcsön rendszeresen a „kis házat”, ahogy ő nevezte ezt a nyilvánvaló kéjlakot. Egyszintes kőépítmény volt, a helyiek hányaveti stílusában épült, mégis szilárd szerkezet, amely ellenállt az esős évszak nagyobb viharainak és a nyár tomboló hevének is. Pereira szerette ezt a helyet, a folyamatos tengerzúgást, a víz megnyugtatóan kék szövetét, a part vakító szikláit és a feketébe öltözött, fejkendős asszonyokat a kikötő kőlócáin. A szemközti szigetek, mint őrt álló bástyatornyok, az öböl, mint ölelve fonódó karok: itt nyugodtan írhatott, ha kedve úgy kívánta, nem zavarta se három kamasz fiának zsvajva, se első felesége dühös telefonjai, se a második gondoskodó kotnyeleskedése. Figyelmét nem téríthette el más sem, mert a nyár végével az üdülőfaluk kiürült. Az utcákon még ott izzott a nyári hőség emléke, de a halászok már szárazföldre vont csónakjaikat lakkozták, és a postahivatal csak délelőtt tartott nyitva. A szezon végeztével az apró fűszerüzletbe csupán hetente egyszer érkezett friss áru, és ez megnyugvással töltötte el az író: úgy érezte magát, mint egy valóságos kényúr egy lakatlan, de kényelmes szigeten.

A negyvenes éveinek végén járt, és kissé elhízott már, mégis gyakran fiatalabbnak nézték, talán a karib férfiakra jellemző arany színű bőre miatt, amely csak később adja meg magát a ráncok ostromának. Hirtelen mosolyú, talányos szívű embernek ismerték, aki – mint általában a művészi hajlamok rabjai – zsarnoki indulatból könnyedén váltott át szívélyes nagyvonalúságba. Gyerekes örömet érzett, hogy most egy hétig még borotválkoznia sem kell.

Az eléje táruló látvány minden alkalommal lenyűgözte. Az első napot rendszerint a teraszon töltötte a karosszékbe szögezve: mintha már előre azon sajnálkozna, hogy egy hét múlva el kell mennie innen. Kritikusával csak ritkán értett egyet, de abban nem vitázott, hogy ízig-veéig posztmodern író volna: ki nem állhatta a hamis romantikázást. Most mégis alig tudott szabadulni a vissza-visszatérő gondolattól, hogy ez a táj olyan szép, mintha ő már meghalt volna, és valami földöntúli tornácról szemlélné ezt a sajtós békét.

Sietősen csomagolta ki az öreg írógépet, hogy elhessegesse ezt a riasztó képzetet, és megállapíthatta, hogy a magával hozott papírmennyiség aligha lesz elég mindahhoz, amit írni szándékozott. Egy újsághír lobbantotta fel képzeletét, amelyet idefelé, a hajóúton olvasott a helyi lapban: a cikk egy tragikus kimenetelű cápatámadást taglalt kíméletlen szárazsággal, az együttérzés legkisebb jele nélkül. Nem is remélte, hogy ilyen hamar kedve lesz írni. Mielőtt nekifogott volna a munkának, kihúzta a telefont, egy pohárka érlelt rumot töltött magának, és izgatottan az asztalhoz ült. Aztán órákig nem történt semmi: Pereira egészen alkonyatig meredt a tájra, csak néha-néha pillantva bűnbánóan az írógép hengerei között egyre halványabban világító fehér lapra.

A tenger, a tenger. A megnyugtató moraj addig bizsergette, amíg rá nem döbbsent, hogy amióta csak megérkezett, úszni szeretett volna. A part szinte a lába elé omlott, apró, fehér hullámfodrok és a szemközti sziget hegyei mögül előbújó rózsaszín felhősávok tagolták a tájat. Felhevült testének hűvös volt az olajosan ragyogó víz, csak apránként ereszkedett bele. Ebben a hús közegben még magabiztosabban mozgott, mint a szárazföldön – ahogyan általában azok, akik kisgyermekkoruk óta rendszeresen úsznak. Egyszerre meghatott örömet érzett, olyasfajta teljességet, ami csak ritkán adatik az embernek. Erőteljes, egyenletes csapásokkal siklott, egészen messzire, az öböl legszélső szirtjéig, ahol egy halászbárka ringott üresen, mellette egy bója, amelyhez kisebb csónakokat lehet kikötmi. A szirtnél lendületesen visszafordult, élvezettel nyugtázva, hogy nem fárad, erősnek és szinte fiatalnak érzi magát. A parthoz érve megint nekirugaszkodott, felbátorodva ennek az estének a csodás és magányos ajándékán. A háttára fordult, egyszerre látta az égbolton a lebukni készülő nap vörösét és a kapkodva felfénylő holdat, amely halványan reszketett, mint a vendég, aki túl korán érkezett a bálba. Feszülő izmait figyelte, szabályos levegővételét, szíve felgyorsuló dobogását, és csak újra a szirthoz érve vette észre, hogy a bárka eltűnt,

és az imént még mellette himbálózó bója sem látszik a víz hullámoktól barázdált felszínén.

A part felé fordult. És ekkor villant belé a novella, a maga diadalmas teljességében. Nem csak egy ötlet vagy néhány ügyesen fogalmazott sor: egyszerre látta maga előtt az egész történetet, a főszereplő életét és a végkifejletet, olyan tisztán, hogy azonnal képes lett volna tollba mondani. Írói rutinja és elvesztett illúziói folytán pontosan felfogta a helyzet jelentőségét. Örömeiben szinte megriadva kezdett kifelé úszni a felerősödő hullámmásban. Tudta, ha nem jut időben a partra, szertefoszlik a varázs, és órák, napok is beletelnek, mire újratemti ezt a mágikus pillanatot, és a végeredmény feltétlenül gyengébb lesz, mint az, ami most lobog a szívében. Talán kapkodott is: egy erőteljes mozdulata nyomán olyan hullám keletkezett, mintha valami óriás tengeri lény úszna el mellette a vízben az oldalához érve. Eszébe villant az újsághír tárgyilagos híradása, és mosolyognia kellett önnön rémületén. Mire a parti szikláig evickélt, már fokozódó indulattal csapkodtak a hullámok, csak sokadik próbálkozásra találta meg a lapos kőlépcsőt, amely a szárazföldet jelentette. Átkozta magát, amiért nem hozta le a partra legalább a tintaceruzáját, mert elvesztegetett időnek tartotta azt is, amíg a házig eljut. Szinte érezte, hogy úgy folynak el termékeny gondolatai, ahogy a homok a szélesre tárt ujjak közül. Megpróbált lehiggadni azzal, hogy a tengerre visszanézett. Nem látott mást, csak a horizontra fagyott, szinte mozdulatlan madarakat a sötétlő égen. Próbálta némi erőfeszítéssel felidézni magában az első mondatot, mintha azzal megmenthetne bármit is az elillanó egészből, mintha valami varázsige lenne, amely egy csapásra előhívja benne az egész novellát, nehogy a hiánya lyukat égessen a lelkébe. Eleinte igyekezett kimérten lépkedni a ház felé, de az utolsó métereken már szinte rohant, az írógép elé omlott, és vadul csépelni kezdte.

Napokig írt, szünni nem akaró lázban, elégedetlenül mindennel, amit papírra vetett. Nem érzett éhséget, nem kívánt aludni, és nem nézett többé a tengerre sem, mintha a táj némasága lenne az oka, hogy egyre távolabb kerül attól, ami megszületett benne, de szavakba önteni soha nem lesz képes.

Pereira végtelennek tetsző ideig próbált dolgozni, hiába. Bele kellett nyugodnia a megváltoztathatatlan ténybe, hogy elfáradt.

Nem sírt, nem dühöngött. Vigasztalanul üres lélekkel sétára indult egy olyan időpontban, ami leginkább hajnalnak tűnt: párás, halvány fényben derengett a part, a kis kikötőből eltűntek a csónakok, a falu tengerre néző utcáján sehol egy lélek. A víz mozdulatlan és sötét; óriási verem a felködlő szigetek közt.

Első házasságából származó nagylánya, Bianca hiába ke-reste telefonon, hogy beszámoljon az egyetemi záróvizsgája eredményéről: a kagylóban a hosszú, választalan bűgások úgy követték egymást, mint a sávokat elválasztó fehér vonalak a szünni nem akaró, éjszakai országúton.

Nem nyugodott bele, hogy nem éri el az apját, akivel amúgy is sokat hadakozott a szülei válása óta. Dührohamot kapott, ha arra gondolt, hogy ez a szörnyeteg képes volt elhagyni az anyját, de az ő fotóját tartja az éjjeliszekrényén. Biológusnak készült, ki nem állhatta az írókat és egyéb fantasztákat. Soha nem fogadta el, hogy az apja új családot alapított, noha féltestvéreivel meglepően jó viszonyban volt. Különösen az apja magányos szórakozásait utálta, az írás ürügyén történő rendszeres kiruccanásokat, ráadásul egy kölcsönkapott házba.

Miután a távirataira sem jött válasz, és senkit nem ért el, aki legalább találkozott volna az apjával, baljós előérzettől vezetve szállt hajóra Cartagena kikötőjében. A tenger vad volt, és göröngyös, mintha nem akarná, hogy a lány célhoz érjen. Nem mintha Biancát bármi is eltéríthette volna attól, hogy jól beolvasson az apjának: lendületes haraggal ért partot, kocsit bérelt, és meg sem állt az öböl bejáratáig.

Éppen akkor érkezett oda, amikor a rendőrség emberei két barázdált arcú, egykedvű halász segítségével végre kiemelték az apja holttestét a tarajos hullámok közül, ahol a szakértők véleménye szerint legalább egy hete hanykolódott. A tajték vetette partra, pontosan azon a napon, amikor a hajója vissza-indult volna a városba. Hogy a cápa fogak ütötte sebek a halál beállta után kerültek-e a testére, vagy még korábban, nem lehetett pontosan megállapítani.

Guillermo Todo Pereirát a Kolumbiai Írószövetség saját halottjának tekinti. Temetéséről később intézkednek. ■

Kovács Ákos: Ezt nem lehet megúszni. Novellák, elbeszélések, Kiadja az MCC Press. Megjelenés 2021. szeptember 29-én

Csoóri Sándor

Kinyitom ablakomat

Kinyitom ablakomat erre a délutánra,
napozik még a kert, a kő,
de a verebek lába alatt már zörög a fű
s a falakat borító vadszőlő alól is
elővöröslenek a vásott téglák.

Ősz, ősz. Minden, ami közel volt eddig,
szégyentelenül közelebb jön:
a szomszédos tetők mohája, a darázs, a tűz, a fosztogató
seregélyek.

Bearanyozott múzeumi pajzsként
arcomig sugárzanak a századok is,
vér és bor keresi bennem a mindig kiszemelhető áldozatot.

De csak vér-ágra s tegnapi virág-csontvázra talál
s döngő bogárra, ki elhozza estére csillagomat,
el a könnyű órát is talán, mikor a sötétség
a sötét szemektől újra megfogamzik,
lábhoz ér a láb s minden, ami elmúlna:
édes jajveszékeléstől újjászületik ismeretlen

s már eljátszhatja velem akár egy hópehely is.

Öt éve, 2016. szeptember 12-én hunyt el Csoóri Sándor.

IMPRESSZUM

Lapigazgató
Arany Bence

Főszerkesztő
Muray Gábor

Lapszerkesztők
*Leimeiszter Barnabás, Meszleny Zita,
Tábori Kálmán, Weisz Teodóra*

Főmunkatárs
Bencsik Gábor

Lapszámunk további szerzői
*Farkas Anita, Ferenczi-Bónis Orsolya,
Györfly Ákos, Kéri Gáspár,
Póla Gergely, Smid Róbert, Valentinyi Pál*

Művészeti vezető
Keczei Zoltán

Tördelőszerkesztők
Krix Bettina, Molnár Tamás

Olvasószerkesztők
*Gulyás Orsolya, Póla Gergely,
Weisz Teodóra*

Fotó
*Földházi Árpád, Hölvényi Kristóf,
Kováts Gábor, Muray Gábor*

Kiadó
*BL Nonprofit Kft.
1067 Budapest, Eötvös utca 24.
I. emelet 16.*

Felelős kiadó
Arany Bence

Lapmenedzser
Nagy Kristóf

Nyomda
Keskeny és Társai 2001 Kft.

Felelős vezető
Keskeny Árpád

ISSN 2064-7409

Borítófotó
Földházi Árpád

Előfizetés
*elofizetes@magyar-kronika.hu
+36 70 627 9086*

www.magyar-kronika.hu

